ONDERZOEKSRAPPORTAGE

Dorpshuis van nu, dorp van morgen

De relatie tussen dorpscontext, sociale cohesie en passende beheervormen

Opdrachtgever	Provincie Zeeland
Uitvoering	Zeeuwse Vereniging van Kleine Kernen
Versie	5 november 2026

Wanneer past een dorpshuis bij zijn dorp?

Kernbevindingen, afwegingskader en handelingsperspectieven uit het onderzoek
'Dorpshuis van nu, dorp van morgen'

ZES CENTRALE BEVINDINGEN

1 Sociaal sterk is niet vanzelf toekomstbestendig

Dorpen zijn vaak hecht en hun dorpshuis wordt breed gewaardeerd. Tegelijk zijn initiatiefkracht, vrijwilligersopvolging en bestuurlijke continuïteit kwetsbaar. Sociale cohesie is belangrijk, maar niet voldoende.

2 Niet het formele model, maar de organisatiepraktijk maakt vaak het verschil

Een stichting, pachtmodel of gemeentelijk model zegt op zichzelf nog weinig. Het gaat om de manier waarop bestuur, beheer, vrijwilligers, gebruikers en gemeente verantwoordelijkheden verdelen en invullen.

3 De beheerder is een sleutelfactor

De beheerder is vaak gastheer, organisator, verbinder en probleemoplosser in één. De kwaliteit en passendheid van de beheerder hangen nauw samen met succes en continuïteit.

4 De toekomst vraagt om passende ondersteuning

Vrijwilligers en lokaal eigenaarschap blijven het vertrekpunt. De behoefte aan begeleiding, ondersteuning op maat en kennisdeling neemt toe, vooral bij complexe opgaven. Het gaat niet om overnemen, maar om versterken.

5 Multifunctionaliteit vergroot de organisatorische opgave

Meer functies en gebruikers bieden kansen, maar vragen ook om een zwaardere organisatie: langere openingstijden, samenwerking, deskundigheid en financiering. De landelijke relatieproef laat dit patroon duidelijk zien.

6 Goed gebruik sluit kwetsbaarheid niet uit

Intensief gebruik en breed draagvlak garanderen geen toekomstbestendigheid. Gebouwkwaliteit, energie, verduurzaming, bestuur, financiën en afhankelijkheid van sleutelpersonen kunnen toch risico's opleveren.

WAT BETEKENT DIT VOOR DE CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG?

Een beheervorm past bij een dorpscontext wanneer deze in balans is met de sociale draagkracht van de gemeenschap, de functionele complexiteit van het dorpshuis, de organisatorische, fysieke en institutionele draagkracht en de kwaliteit van beheer en ondersteuning.

Niet het dorpstype of het formele beheermodel op zichzelf bepaalt het functioneren, maar de kwaliteit van de match tussen:

gemeenschap – functie – organisatie – beheerder – gebouw – institutionele omgeving.

EEN CONTEXTUEEL AFWEGINGSKADER

1. Sociale draagkracht
Verbondenheid, vrijwilligers, verenigingen, initiatiefkracht en lokaal eigenaarschap als basis voor eigenaarschap en opvolging.

2. Functionele complexiteit
Gebruik, intensiteit, openingstijden, functies, doelgroepen, maatschappelijke opdracht en bereik op bovenlokaal niveau.

3. Organisatorische draagkracht
Bestuur en beheer, deskundigheid, taakverdeling, continuïteit, administratie en overdraagbaarheid.

4. Fysieke draagkracht
Gebouwkwaliteit, onderhoud, energie en verduurzaming, eigendom en investeringsverantwoordelijkheden.

5. Institutionele draagkracht
Relatie met gemeente en partners, heldere afspraken over eigendom, onderhoud, financiering en verantwoordelijkheden.

Niet één factor is beslissend en niet één model past overal. Het helpt om te diagnosticeren: waar is het dorpshuis sterk, waar ontstaan kwetsbaarheden en op welke dimensie kan ondersteuning het verschil maken?

WAAR IS DIT OP GEBASEERD?

Drie inhoudelijke verkenningen
Dorpen, beheerlogica's en relaties tussen burgerinitiatief, multifunctionaliteit en exploitatie (landelijke vergelijking van 56 voorzieningen in 5 provincies).

Enquête onder 34 respondenten
73,5% uit Zeeland. Veel praktijkkennis, maar niet representatief voor alle dorpen en dorpshuizen.

Vier verdiepende gesprekken
Colijnsplaat, Aardenburg, Nisse en Nieuwdorp. Kwalitatieve verdieping van patronen en verklarende mechanismen in de praktijk.

BELANGRIJKSTE HANDELINGSPERSPECTIEVEN

Voor dorpshuisbesturen en beheerders
- Evalueer regelmatig of je organisatie past bij de feitelijke opgave.
- Verdeel taken slim; voeg waar nodig passende ondersteuning toe.
- Werk aan overdracht, kennisborging en minder persoonsafhankelijkheid.

Voor dorpsraden en bewonersinitiatieven
- Verbind het dorpshuis met bredere dorpsontwikkeling (wonen, jongeren, voorzieningen, nieuwe inwoners).
- Betrek inwoners en gebruikers actief bij keuzes en toekomstplannen.
- Zie het dorpshuis als onderdeel van de sociale cohesie van het dorp.

Voor gemeenten
- Werk met uitgangspunten en kaders, geen uniforme beheervormen.
- Maak duidelijke afspraken over eigendom, onderhoud, exploitatie en verantwoordelijkheden.
- Ondersteun gedifferentieerd naar draagkracht en opgave.

Voor Provincie Zeeland
- Faciliteer kennisdeling, intervisie en bestuurlijke versterking.
- Ondersteun verduurzaming en toekomstbestendige organisatie.
- Maak het contextuele afwegingskader beschikbaar en stimuleer toepassing in de praktijk.

Niet één beheermodel voor alle dorpen, maar een sterke lokale match tussen gemeenschap, functie, organisatie, beheerder, gebouw en ondersteuning.

De essentie van het onderzoek in één oogopslag.

Inhoudsopgave

Bestuurlijke samenvatting
Aanleiding en doel
Onderzoeksaanpak en reikwijdte
Centrale bevindingen
Beantwoording van de onderzoeksvraag
Contextueel afwegingskader
Belangrijkste handelingsperspectieven

1. Inleiding: het dorpshuis in een veranderend dorp
1.1 Aanleiding
1.2 Maatschappelijke ontwikkelingen
1.3 Veranderende positie van het dorpshuis
1.4 Het dorpshuis als sociale infrastructuur
1.5 De Zeeuwse context
1.6 Leeswijzer

2. Doelstelling, onderzoeksvragen en afbakening
2.1 Doelstelling
2.2 Centrale onderzoeksvraag
2.3 Deelvragen
2.4 Kernbegrippen
2.5 Zeeland als primair onderzoeksgebied
2.6 Inbreng van buiten Zeeland als toetsing en verbreding
2.7 Reikwijdte en aard van de bevindingen

3. Onderzoeksaanpak en verantwoording
3.1 Van voorgenomen naar feitelijk uitgevoerde aanpak
3.2 De drie inhoudelijke verkenningen
3.3 De enquête onder 34 respondenten
3.4 Geografische spreiding en achtergrond van de respons
3.5 De vier verdiepende praktijkgesprekken
3.6 Thematische integratie van de bronnen
3.7 Onderscheid tussen bevinding, patroon, aanwijzing en interpretatie
3.8 Methodologische beperkingen en zeggingskracht

4. Analytisch kader: dorp, gemeenschap en dorpshuis
4.1 Het dorp als meerdimensionale context
4.2 Sociale cohesie, sociale infrastructuur en inwonerkracht
4.3 Vrijwilligerscapaciteit, lokaal leiderschap en organiserend vermogen
4.4 Dorpsidentiteit, geschiedenis en lokale cultuur
4.5 Voorzieningen, ligging en regionale relaties
4.6 Institutionele samenwerking en gemeentelijke inbedding
4.7 Het dorpshuis als maatschappelijke én exploitatiegerichte organisatie
4.8 Gebouw, eigendom en investeringsverantwoordelijkheid
4.9 De beheerder als gastheer, organisator, ondernemer en verbinder
4.10 Toekomstbestendigheid als meervoudige opgave
4.11 Naar een contextuele beoordeling van passend beheer

5. Dorpscontexten en relevante profielkenmerken
5.1 Doel van de karakterisering
5.2 Morfologische en ruimtelijke kenmerken
5.3 Demografie, wonen en migratie
5.4 Voorzieningenniveau en bereikbaarheid
5.5 Economische structuur, toerisme en regionale functie
5.6 Verenigingsleven, sociale netwerken en vrijwilligers
5.7 Dorpsidentiteit, tradities, geloof en geschiedenis
5.8 Institutionele capaciteit en relatie met overheden
5.9 Dorpsprofielen als open en dynamische combinaties
5.10 Welke dorpskenmerken zijn voor dorpshuizen waarschijnlijk het meest relevant?
5.11 Betekenis voor de Zeeuwse praktijk

6. Dorpshuisprofielen, organisatie en beheer
6.1 Doel en grenzen van de profielindeling
6.2 Maatschappelijke functie en gebruik
6.3 Eigendom, bestuur en zeggenschap
6.4 Dagelijks beheer en personele inzet

6.5 Exploitatiemodel en inkomstenlogica
6.6 Vrijwilligersgedragen beheer
6.7 Vrijwilligersbestuur met betaalde ondersteuning
6.8 Professioneel, sociaal of ondernemend beheer
6.9 Pacht en horeca-exploitatie
6.10 Multifunctionele en publiek ingebedde voorzieningen
6.11 Coöperatieve en collectieve modellen
6.12 De beheerder als zelfstandige succes- en risicofactor
6.13 Ideaalprofielen en mengvormen
6.14 Ontwikkeling en overgang tussen modellen
6.15 Kwetsbaarheden en voorwaarden
6.16 Toepassing op de Zeeuwse praktijk

7. Enquêteresultaten: dorpen en dorpshuizen in beeld

7.1 Profiel en spreiding van de respons
7.2 Beeld van het dorp en veranderingen door de tijd
7.3 Sociale verbondenheid, initiatiefkracht en wederkerigheid
7.4 Vrijwilligers, opvolging en lokaal leiderschap
7.5 Jongeren, nieuwe inwoners en minder bereikte groepen
7.6 Voorzieningen, ligging en andere ontmoetingsplekken
7.7 Identiteit, geschiedenis, tradities en geloof
7.8 Positie en maatschappelijke betekenis van het dorpshuis
7.9 Gebruik, activiteiten en toegankelijkheid
7.10 Eigendom, bestuur en dagelijks beheer
7.11 Gebouw, onderhoud, energie en verduurzaming
7.12 Inkomsten, kosten en financiële stabiliteit
7.13 Huidig passend beheer en toekomstverwachtingen
7.14 Ondersteuningsbehoeften en ontwikkelkansen
7.15 Zeeuwse bevindingen in breder perspectief
7.16 Samenvattende en opvallende bevindingen

8. Verdieping vanuit de dorpspraktijk

8.1 Positie en functie van de praktijkgesprekken
8.2 Dorpshuis en dorpsgemeenschap
8.3 Ligging, identiteit en lokale verhoudingen
8.4 De beheerder als bepalende factor
8.5 Gastvrijheid, programmering en gemeenschapsvorming
8.6 Vrijwilligers, bestuur en organiserend vermogen
8.7 Maatschappelijke opdracht, horeca en betaalbaarheid
8.8 Gebouwkwaliteit, multifunctionaliteit en gebruik
8.9 Gemeentelijk eigendom, ondersteuning en formele drempels
8.10 Lokale binding en bovenlokaal bereik
8.11 Persoonsafhankelijkheid, continuïteit en overdraagbaarheid
8.12 Overeenkomsten, verschillen en verklarende mechanismen
8.13 Betekenis voor de centrale onderzoeksvraag

9. Synthese: wanneer past een beheervorm bij een dorpscontext?

9.1 Integratie van verkenningen, enquête en gesprekken
9.2 Wat dorpscontext wel en niet verklaart
9.3 Sociale draagkracht: cohesie, vrijwilligers en leiderschap
9.4 Functionele complexiteit: gebruik, openstelling en multifunctionaliteit
9.5 Organisatorische draagkracht: bestuur, deskundigheid en beheer
9.6 Fysieke draagkracht: gebouw, eigendom en investeringsopgave
9.7 Institutionele draagkracht: gemeente en maatschappelijke partners
9.8 De beheerder en de kwaliteit van de lokale match
9.9 Maatschappelijke opdracht, betaalbaarheid en verdienvermogen
9.10 Veranderende dorpen en aanpassingsvermogen
9.11 Kwetsbaarheden en kantelpunten
9.12 Waarom geen één-op-éénrelatie bestaat
9.13 Het contextuele afwegingskader

10. Conclusies

10.1 Relevante kenmerken van dorpen en gemeenschappen
10.2 Voorkomende organisatie- en beheerconfiguraties
10.3 Relatie tussen dorpscontext en beheer
10.4 De betekenis van de beheerder
10.5 Voorwaarden voor een duurzame exploitatie
10.6 Voorwaarden voor toekomstbestendig functioneren
10.7 Betekenis voor de Zeeuwse praktijk
10.8 Zeeuwse bevindingen in breder perspectief

10.9 Beantwoording van de centrale onderzoeksvraag
10.10 Grenzen aan de conclusies

11. Handelingsperspectief en aanbevelingen

11.1 Uitgangspunten voor contextgericht dorpshuizenbeleid
11.2 Gebruik van het contextuele afwegingskader
11.3 Handelingsperspectief voor besturen en beheerders
11.4 Handelingsperspectief voor dorpsraden en bewonersinitiatieven
11.5 Handelingsperspectief voor gemeenten
11.6 Handelingsperspectief voor de provincie Zeeland
11.7 Professionele ondersteuning zonder lokaal eigenaarschap te verdringen
11.8 Kennisdeling, intervisie en bestuurlijke versterking
11.9 Monitoring en vroegsignalering
11.10 Vervolgonderzoek

Bestuurlijke samenvatting

Aanleiding en doel

Dorpshuizen vervullen in veel Zeeuwse dorpen een belangrijke maatschappelijke functie. Zij bieden ruimte aan verenigingen en activiteiten, maar zijn vaak ook ontmoetingsplek, organisatorisch knooppunt en onderdeel van de sociale infrastructuur van het dorp. Tegelijk verandert de omgeving waarin zij functioneren. Vergrijzing, vertrek van jongeren, komst van nieuwe inwoners, voorzieningenverlies, veranderend vrijwilligerswerk, stijgende gebouwlasten en nieuwe maatschappelijke verwachtingen stellen dorpshuizen voor andere opgaven dan voorheen.

De Provincie Zeeland heeft de Zeeuwse Vereniging van Kleine Kernen daarom gevraagd te onderzoeken welke beheervormen passen bij verschillende Zeeuwse dorpscontexten. De centrale onderzoeksvraag luidt: welke beheervormen van dorpshuizen passen bij verschillende typen Zeeuwse dorpen, en hoe verhouden deze beheervormen zich tot sociale cohesie en omgevingsfactoren?

Het onderzoek laat zien dat deze vraag niet kan worden beantwoord met **één voorkeursmodel**. Een dorpshuis functioneert altijd binnen een samenhang van gemeenschap, vrijwilligers, verenigingen, bestuur, beheerder, gebouw, eigendom, gemeente, voorzieningen en lokale cultuur. De relevante vraag is daarom niet welk beheermodel in algemene zin het beste is, maar welke organisatievorm past bij de feitelijke draagkracht en opgave van een dorp en zijn dorpshuis.

Onderzoeksaanpak en reikwijdte

Het onderzoek combineert drie inhoudelijke verkenningen, een enquête onder 34 respondenten en vier verdiepende Zeeuwse praktijkgesprekken in Colijnsplaat, Aardenburg, Nisse en Nieuwdorp. Van de 34 enquêtereacties hebben 25 betrekking op Zeeland, oftewel 73,5%. De overige 26,5% heeft betrekking op dorpen buiten Zeeland en wordt gebruikt voor vergelijking en verbreding.

De drie verkenningen brengen respectievelijk relevante kenmerken van dorpen, verschillende dorpshuis- en beheerlogica's en mogelijke relaties tussen sociale cohesie, multifunctionaliteit en exploitatie in beeld. De praktijkgesprekken laten vervolgens zien hoe zulke patronen in concrete Zeeuwse situaties uitwerken.

Het onderzoek is **niet representatief** voor alle Zeeuwse dorpen en dorpshuizen. De enquête is relatief klein en vooral ingevuld door mensen die actief bij hun dorp of dorpshuis betrokken zijn. Ook de praktijkgesprekken vormen geen gestandaardiseerde steekproef. De kracht van het onderzoek ligt daarom niet in statistische generalisatie, maar in de samenhang tussen terugkerende patronen, praktijkervaringen en verklarende mechanismen. Landelijk materiaal wordt daarbij gebruikt als toetsing, vergelijking en verbreding, niet als controlegroep voor Zeeland.

Centrale bevindingen

De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat een **sociaal sterk dorp** niet automatisch een **toekomstbestendig dorpshuis** heeft. Sociale verbondenheid en draagvlak worden in de enquête overwegend sterk ervaren, maar initiatiefkracht, vrijwilligersopvolging en bestuurlijke continuïteit zijn kwetsbaarder. Een dorp kan zijn dorpshuis dus breed waarderen, terwijl de feitelijke capaciteit om bestuur, beheer, onderhoud en exploitatie duurzaam te dragen onder druk staat.

Een tweede belangrijke bevinding is dat het formele beheermodel minder zegt dan de **dagelijkse organisatiepraktijk**. Een stichting, pachtconstructie, gemeentelijk model of hybride vorm zegt op zichzelf nog weinig over het functioneren. Veel belangrijker is hoe verantwoordelijkheden tussen bestuur, beheerder, vrijwilligers, gebruikers en gemeente daadwerkelijk zijn verdeeld en hoe die partijen samenwerken.

Daarbij komt een derde, opvallende bevinding naar voren: de **beheerder** is een belangrijke maar vaak onderschatte factor. De praktijkgesprekken laten zien dat de beheerder afhankelijk van de lokale situatie gastheer, programmeur, organisator, ondernemer, verbinder en probleemoplosser kan zijn. In Colijnsplaat ligt het accent sterk op sfeer en laagdrempeligheid, in Aardenburg op ondernemerschap en programmering en in Nisse op luisteren naar het dorp en aansluiten bij bestaande patronen. Tegelijk ontstaat een risico wanneer veel kennis, relaties en initiatief bij één persoon geconcentreerd raken.

Een vierde bevinding is dat de toekomst niet simpelweg loopt van vrijwillig naar professioneel beheer. **Vrijwilligers en lokaal eigenaarschap** blijven de basis van veel dorpshuizen, maar de behoefte aan passende ondersteuning groeit. In de enquête verschuift bij de toekomstvraag het zwaartepunt richting hybride vormen met betaalde ondersteuning. Dat wijst niet op algemene professionalisering, maar op ondersteund lokaal eigenaarschap: vrijwillig waar dat kan, professioneel waar de opgave daarom vraagt.

Een vijfde bevinding is dat multifunctionaliteit een **organisatorische prijs** heeft. De landelijke relatieproef laat binnen de onderzochte voorzieningen een sterke samenhang zien tussen multifunctionaliteit en meer hybride of publiek-professionele organisatie. Dat is inhoudelijk plausibel: meer functies gaan doorgaans gepaard met meer gebruikers, langere openingstijden, meer samenwerkingspartners en hogere eisen aan coördinatie en continuïteit. De Zeeuwse praktijk in Aardenburg en Nieuwdorp laat zowel de kansen als de organisatorische belasting van multifunctionaliteit zien.

Een zesde bevinding is dat een goed gebruikt dorpshuis toch **kwetsbaar** kan zijn. Intensief gebruik en breed draagvlak bieden geen garantie voor toekomstbestendigheid wanneer bijvoorbeeld gebouwkwaliteit, energielasten, verduurzaming, bestuurlijke opvolging of persoonsafhankelijkheid problematisch zijn. Koewacht laat dit scherp zien: een sociaal sterk functionerend dorpshuis kan tegelijkertijd voor een grote fysieke en financiële opgave staan.

Deze bevindingen leiden tot één centrale conclusie: niet het dorpstype of het formele beheermodel op zichzelf bepaalt het functioneren van een dorpshuis. Het gaat vooral om de **kwaliteit van de match** tussen gemeenschap, maatschappelijke functie, gebouw, bestuur, beheerder en institutionele ondersteuning.

Juist daarin ligt ook de communicatieve waarde van het onderzoek. De uitkomsten doorbreken een aantal voor de hand liggende aannames. Een hecht dorp is niet automatisch organisatorisch sterk. Professionalisering is niet vanzelfsprekend de volgende stap. Multifunctionaliteit is niet alleen een kans, maar vraagt ook extra organisatie. En een drukbezocht dorpshuis kan achter de schermen toch kwetsbaar zijn. Dat zijn bevindingen die zich goed lenen voor provinciale communicatie, vakpublicaties en gesprekken met gemeenten en dorpshuisbesturen, mits steeds duidelijk blijft dat het om patronen en aanwijzingen gaat en niet om universele wetmatigheden.

Beantwoording van de onderzoeksvraag

Het onderzoek geeft geen basis voor een vaste koppeling tussen een bepaald type Zeeuws dorp en één specifieke beheervorm. Zowel dorpen als dorpshuizen bestaan uit dynamische combinaties van kenmerken en organisatievormen.

Een vrijwilligersgedragen model kan goed passen wanneer voldoende mensen structureel verantwoordelijkheid willen dragen, de organisatie overzichtelijk blijft en bestuur en vrijwilligers voldoende continuïteit hebben. Een hybride model met betaalde ondersteuning wordt vooral kansrijk wanneer lokaal eigenaarschap sterk blijft, maar dagelijkse coördinatie of deskundigheid niet langer volledig vrijwillig kan worden georganiseerd. Professioneel of ondernemend beheer kan passen bij voorzieningen met intensief gebruik, brede openingstijden, multifunctionaliteit, horeca of bovenlokale gebruikers, mits maatschappelijke toegankelijkheid en lokale binding worden geborgd. Een pachtmodel kan passend zijn waar horeca een belangrijke exploitatiemotor vormt, terwijl een sterker publiek of institutioneel ingebedde organisatie logischer kan zijn wanneer meerdere publieke functies structureel in het dorpshuis samenkomen.

De centrale onderzoeksvraag kan daarom op hoofdlijnen als volgt worden beantwoord:

Een beheervorm past bij een dorpscontext wanneer zij in balans is met de **sociale draagkracht** van de gemeenschap, de **functionele complexiteit** van het dorpshuis, de **organisatorische capaciteit**, de **fysieke opgave** van het gebouw en de **institutionele ondersteuning**. De kwaliteit en passendheid van de beheerder vormt daarbij een belangrijke verbindende factor.

Contextueel afwegingskader

De bevindingen zijn vertaald naar een contextueel afwegingskader met vijf samenhangende dimensies.

De **sociale draagkracht** gaat over sociale verbondenheid, vrijwilligerscapaciteit, verenigingsleven, initiatiefkracht, lokaal leiderschap en opvolging. De centrale vraag is of de gemeenschap de gewenste mate van lokaal eigenaarschap daadwerkelijk en duurzaam kan dragen.

De **functionele complexiteit** gaat over wat het dorpshuis feitelijk organiseert: gebruiksintensiteit, openingstijden, aantal functies en gebruikersgroepen, maatschappelijke dienstverlening, horeca en bovenlokaal gebruik. Hoe breder het gebruik, hoe groter doorgaans de organisatorische opgave.

De **organisatorische draagkracht** betreft de kwaliteit van bestuur en beheer. Deskundigheid, taakverdeling, continuïteit, administratie, de verhouding tussen bestuur en beheerder en overdraagbaarheid van kennis zijn daarbij belangrijk.

De **fysieke draagkracht** betreft het gebouw: onderhoud, energie, verduurzaming, bruikbaarheid, eigendom en investeringsverantwoordelijkheid. Een sociaal sterk dorpshuis kan op deze dimensie toch kwetsbaar zijn.

De **institutionele draagkracht** betreft de relatie met gemeente en maatschappelijke partners. Heldere afspraken over eigendom, onderhoud, financiering en verantwoordelijkheden zijn daarbij essentieel.

Het afwegingskader is geen classificatiesysteem en ook geen beslisboom die automatisch één beheermodel oplevert. De waarde zit in de diagnose. Het maakt zichtbaar waar een dorpshuis sterk is, waar kwetsbaarheden ontstaan en op welke dimensie ondersteuning nodig kan zijn. Daarmee biedt het onderzoek niet één antwoord voor alle dorpshuizen, maar wel een gemeenschappelijke taal om lokale verschillen systematisch te bespreken.

Belangrijkste handelingsperspectieven

Voor **dorpshuisbesturen en beheerders** betekent het onderzoek dat zij regelmatig moeten beoordelen of de organisatie nog past bij de feitelijke belasting van het dorpshuis. Bestuurlijke taken, dagelijks beheer, horeca, vrijwilligerswerk, gebouwzaken en maatschappelijke programmering hoeven niet bij dezelfde mensen te liggen. Waar structurele taken te zwaar of te specialistisch worden, moet tijdig passende ondersteuning worden toegevoegd. Tegelijk vraagt persoonsafhankelijkheid expliciete aandacht voor overdracht, documentatie en opvolging.

Voor **dorpsraden en bewonersinitiatieven** ligt de belangrijkste opgave in het verbinden van het dorpshuis aan de bredere ontwikkeling van het dorp. Wonen, demografie, jongeren, nieuwe inwoners, voorzieningenverlies en maatschappelijke functies beïnvloeden immers zowel de gebruikersbasis als de toekomstige vrijwilligersbasis. Het dorpshuis moet daarom niet uitsluitend als accommodatie worden bekeken, maar als onderdeel van een bredere dorpsontwikkeling.

Voor **gemeenten** volgt uit het onderzoek dat algemene uitgangspunten wel mogelijk zijn, maar uniforme beheervormen niet. Gemeenten kunnen kaders stellen voor maatschappelijke toegankelijkheid, goed bestuur, vastgoed, veiligheid en financiële transparantie, maar moeten ruimte laten voor lokaal verschil. Vooral afspraken over eigendom, onderhoud, verduurzaming, exploitatie en verantwoordelijkheden moeten helder en voorspelbaar zijn. Ondersteuning moet worden gedifferentieerd naar opgave en draagkracht: een klein vrijwilligershuis vraagt iets anders dan een multifunctioneel centrum met professionele partners.

Voor de Provincie Zeeland ligt vooral een **bovenlokale rol**. Het onderzoek geeft geen aanleiding voor een provinciaal voorkeursmodel, maar wel voor ondersteuning van kennisdeling, bestuurlijke versterking, intervisie, verduurzaming en het verder ontwikkelen en toepassen van het contextuele afwegingskader. Goede voorbeelden zijn daarbij vooral waardevol wanneer niet alleen wordt verteld dát ze werken, maar ook onder welke omstandigheden ze werken.

Over alle partijen heen is **één beleidslijn** zichtbaar: professionele ondersteuning moet lokaal eigenaarschap aanvullen waar dat nodig is, niet verdringen waar het goed functioneert. Tegelijk is vroegsignalering belangrijk. Vrijwilligersopvolging, bestuurlijke continuïteit, gebruik, vaste gebruikers, financiële ontwikkeling, gebouwopgaven en afhankelijkheid van sleutelpersonen kunnen periodiek worden gevolgd om stapelende kwetsbaarheden tijdig te herkennen.

De belangrijkste boodschap van het onderzoek is daarmee zowel bestuurlijk als communicatief helder: de toekomst van dorpshuizen vraagt niet om uniformering, maar om passend organiseren. Niet één beheermodel voor alle dorpen, maar een organisatie die aansluit bij wat het dorp sociaal kan dragen, wat het dorpshuis functioneel vraagt, wat het gebouw nodig heeft en welke ondersteuning lokaal en publiek beschikbaar is.

1. Inleiding: het dorpshuis in een veranderend dorp

1.1 Aanleiding

Dorpen vormen een belangrijk onderdeel van het sociale, culturele en ruimtelijke landschap van Zeeland. Zij zijn niet alleen woonplaatsen, maar ook gemeenschappen waarin mensen elkaar ontmoeten, verenigingen actief zijn, vrijwilligers verantwoordelijkheid dragen en lokale initiatieven ontstaan. Binnen die gemeenschappen vervullen dorpshuizen vaak een bijzondere positie. Zij bieden ruimte aan verenigingen en activiteiten, maar functioneren in veel gevallen ook als ontmoetingsplek, organisatorisch knooppunt en herkenbare plek waar verschillende groepen inwoners samenkomen. In de oorspronkelijke onderzoeksopzet is het dorpshuis daarom nadrukkelijk benaderd als onderdeel van de bredere **sociale infrastructuur** van het dorp.

Tegelijkertijd verandert de omgeving waarin dorpshuizen functioneren. Dorpen ontwikkelen zich onder invloed van demografische, sociale, economische en ruimtelijke veranderingen. Vergrijzing, het verdwijnen van voorzieningen, vertrek van jongeren, de komst van nieuwe inwoners en toenemende individualisering behoren in de enquête tot de meest genoemde ontwikkelingen van de afgelopen tien jaar.

Die veranderingen raken rechtstreeks aan het functioneren van dorpshuizen. Een dorpshuis dat in een hecht dorp decennialang kon steunen op een vaste groep verenigingen en vrijwilligers, kan voor een andere opgave komen te staan wanneer die vrijwilligers ouder worden, jongeren minder deelnemen of nieuwe inwoners minder vanzelfsprekend aansluiting vinden. Tegelijk kunnen verdwenen voorzieningen juist nieuwe maatschappelijke functies voor het dorpshuis oproepen. In andere dorpen kan een dorpshuis zich ontwikkelen van verenigingsgebouw tot multifunctionele voorziening, ontmoetingsplek, welzijnslocatie of regionaal aantrekkelijke accommodatie. De enquête laat zien dat deze ontwikkeling niet overal dezelfde richting heeft. Zij omvat zowel dorpshuizen met een breed gebruikte en sociaal sterke positie als situaties waarin de dorpshuisfunctie kwetsbaarder is of juist nadrukkelijk wordt doorontwikkeld.

Daarmee komt een **centrale beleids- en praktijkvraag** naar voren. Niet alleen de vraag hoe een dorpshuis bestuurlijk of financieel wordt georganiseerd is van belang, maar vooral onder welke lokale omstandigheden een bepaalde manier van beheer goed kan functioneren. De oorspronkelijke onderzoeksvraag luidt daarom: welke beheervormen van dorpshuizen passen bij verschillende typen Zeeuwse dorpen, en hoe verhouden deze beheervormen zich tot sociale cohesie en omgevingsfactoren?

Dit onderzoek vertrekt vanuit de veronderstelling dat een dorpshuis niet los van zijn omgeving kan worden beoordeeld. De beheervorm is slechts één onderdeel van een bredere combinatie van sociale draagkracht, vrijwilligerscapaciteit, gebouw, eigendom, gemeentelijke betrokkenheid, maatschappelijke functie, lokale cultuur en de kwaliteit van het dagelijkse beheer. De analyse richt zich daarom niet op het vinden van één ideaalmodel, maar op het begrijpen van de voorwaarden waaronder verschillende vormen van bestuur, beheer en exploitatie passend en toekomstbestendig kunnen zijn.

1.2 Maatschappelijke ontwikkelingen

De maatschappelijke context van dorpshuizen wordt allereerst gekenmerkt door veranderingen in de samenstelling van dorpsgemeenschappen. De **enquête** laat een beeld zien van dorpen die doorgaans nog als sociaal verbonden worden ervaren, maar waarin de continuïteit van die verbondenheid niet vanzelfsprekend is. De sociale verbondenheid wordt door respondenten overwegend positief beoordeeld. Tegelijk liggen scores voor initiatiefkracht, wederkerigheid en samenwerking lager. Daarmee ontstaat een belangrijk onderscheid: inwoners kunnen zich sterk met hun dorp verbonden voelen zonder dat daar automatisch voldoende organiserend vermogen, nieuwe initiatiefnemers of bestuurlijke opvolging uit voortkomt.

De vrijwilligersbasis laat die spanning duidelijk zien. Veel respondenten geven aan dat er nog vrijwilligers beschikbaar zijn, maar dat de inzet onder druk staat. Dat beeld geldt zowel voor het dorp als geheel als voor het dorpshuis. Slechts een beperkt deel van de respondenten ervaart de vrijwilligersbasis als ruim voldoende. De actieve kern bestaat bovendien vaak uit oudere inwoners, verenigingsleden en een relatief kleine vaste groep vrijwilligers. Nieuwe inwoners en jongvolwassenen worden veel minder vaak als actieve dragende groepen genoemd.

Dat patroon heeft gevolgen voor bestuur en beheer. Veel respondenten beoordelen de opvolging voor bestuur, beheer en vrijwilligerswerk als aanwezig maar kwetsbaar. Veroudering van vrijwilligers en bestuur komt als belangrijke organisatorische uitdaging naar voren, naast een tekort aan vrijwilligers en de financiële exploitatie. In verschillende reacties keren vrijwilligers, opvolging en bestuurlijke continuïteit als aandachtspunt terug.

Ook het **voorzieningenlandschap** verandert. Respondenten noemen het verdwijnen van winkels, supermarkten, banken, postpunten, huisartsenzorg, scholen, kerken, cafés, sportvoorzieningen, bibliobussen en andere functies. Daarmee verdwijnen niet alleen praktische voorzieningen, maar ook plekken waar inwoners elkaar informeel tegenkomen. De enquête laat echter ook zien dat voorzieningenverlies niet automatisch betekent dat het dorpshuis daardoor vanzelf een grotere rol krijgt. Voor sommige dorpen heeft het verdwijnen van voorzieningen invloed op de positie van het dorpshuis, voor andere nauwelijks.

Dat laatste is van belang. De betekenis van een dorpshuis wordt niet uitsluitend bepaald door wat elders verdwijnt, maar ook door de vraag of het gebouw open is, hoe het geprogrammeerd wordt, welke groepen zich er thuis voelen en wie verantwoordelijkheid neemt voor dagelijks beheer. Binnen de enquête is ook een situatie zichtbaar waarin een sterke lokale identiteit rond visserij, toerisme en geloof samengaat met een relatief beperkte dorpshuisfunctie. Wanneer een dorpshuis langere tijd geen centrale positie heeft gehad, kunnen verenigingen en groepen andere routines ontwikkelen. Een sterke dorpsidentiteit leidt dus niet automatisch tot een centrale positie van het dorpshuis.

Tegelijkertijd worden dorpshuizen steeds vaker geconfronteerd met bredere maatschappelijke verwachtingen. Zij worden niet alleen gezien als ruimte voor verenigingen of feesten, maar ook als mogelijke plek voor welzijn, zorg, ontmoeting, preventie, maatschappelijke dienstverlening en lokale weerbaarheid. In Kloetinge worden bijvoorbeeld kansen gezien rond samenwerking met maatschappelijke organisaties, crisissteunpunten en mantelzorgondersteuning. In Nieuwdorp komen ouderenontmoeting, betaalbare maaltijden, participatiehubs en noodsteunpunten ter sprake als voorbeelden van bredere maatschappelijke functies die rond dorpshuizen kunnen landen.

De landelijke verkenning naar **sociale cohesie**, omgevingsfactoren en exploitatie biedt een aanvullende aanwijzing dat functionele verbreding samenhangt met een zwaardere organisatorische opgave. In de onderzochte steekproef van 56 voorzieningen hangt multifunctionaliteit duidelijk samen met een meer hybride of professioneel ingebedde exploitatievorm. Van de multifunctionele voorzieningen valt 65% in een hybride of publiek-professionele categorie, tegenover 2,8% van de niet-multifunctionele voorzieningen. Deze uitkomst is exploratief en niet causaal, maar ondersteunt wel de gedachte dat toenemende functionele complexiteit hogere eisen stelt aan coördinatie, openstelling, beheer en institutionele samenwerking.

1.3 Veranderende positie van het dorpshuis

Tegen deze achtergrond verandert ook de **positie van het dorpshuis** zelf. Het klassieke beeld van een verenigingsgebouw dat voornamelijk 's avonds en in het weekend wordt gebruikt, bestaat nog steeds, maar de praktijk is inmiddels veel breder. Dorpshuizen kunnen functioneren als verenigingshuis, brede dorpshub, zorggericht netwerkhuis, ondernemend exploitatiehuis of publiek ingebedde basisvoorziening. De landelijke dorpshuizentypologie gebruikt dergelijke categorieën nadrukkelijk als ideaaltypen en benadrukt dat mengvormen in de praktijk veel voorkomen.

De enquête bevestigt die functionele breedte. Veel dorpshuizen worden dagelijks of meerdere keren per week gebruikt. De meest genoemde functies zijn vergaderingen, verenigingsactiviteiten en ouderenactiviteiten, maar daarnaast komen feesten, culturele activiteiten, sport, jeugdactiviteiten, zorg en welzijn, informele ontmoeting en horeca veelvuldig voor.

Het dorpshuis is daardoor tegelijkertijd een maatschappelijke voorziening en een exploitatieorganisatie. De belangrijkste inkomstenbronnen zijn zaalverhuur, horeca en gemeentelijke subsidie. Tegelijk liggen belangrijke kostenrisico's bij energie, onderhoud en verduurzaming. De financiële positie wordt overwegend als matig stabiel beoordeeld. Intensief gebruik en een groot sociaal draagvlak bieden dus geen garantie voor een robuuste exploitatie.

Juist in de **praktijkgesprekken** wordt zichtbaar hoe verschillend de positie van een dorpshuis kan worden ingevuld. In Nisse is het dorpshuis sterk verweven met het dagelijkse dorpsleven. De centrale ligging, de hechte maar relatief open gemeenschap en de aanwezigheid van actieve verenigingen versterken elkaar. Tegelijk wordt het beheer bewust laagdrempelig gehouden. De exploitatie moet volgens de betrokkenen de maatschappelijke functie ondersteunen en niet verdringen.

In **Colijnsplaat** staat eveneens laagdrempeligheid centraal, maar krijgt die een andere invulling. Daar beïnvloedt de beheerder de sfeer, inrichting en programmering sterk. Het dorpshuis wordt bewust warmer, persoonlijker en huiselijker gemaakt. Kleine lokale initiatieven worden niet primair als commerciële klanten benaderd en soms wordt geen zaalhuur gevraagd. Daarmee wordt de maatschappelijke rol van het dorpshuis nadrukkelijk boven maximale omzet geplaatst.

Aardenburg laat weer een andere verhouding zien. Rodanborgh is een multifunctioneel centrum met onder meer dorpshuis, gymzaal, school, kinderopvang en bibliotheekfunctie. Het gemeentelijke eigendom wordt gecombineerd met een professionele, ondernemende beheerder. In deze casus staan ondernemerschap en maatschappelijke functie niet tegenover elkaar. De commerciële ruimte geeft juist prikkels om open te zijn, activiteiten te organiseren en groepen aan te trekken, terwijl betaalbaarheid en toegankelijkheid als norm worden bewaakt.

Ook **Nieuwdorp** laat zien hoe breed de positie van het dorpshuis kan worden. 't Hart is lokaal geworteld, maar trekt door de kwaliteit van het gebouw, de ligging en de horecafunctie ook bezoekers van buiten Nieuwdorp. Het gebouw vervult functies voor ontmoeting, verenigingsleven, werkervaring van jongeren, bruiloften, uitvaarten, vergaderingen en regionale bijeenkomsten. In de praktijk ontstaat daarmee een combinatie van lokale binding en bovenlokale aantrekkingskracht.

Deze voorbeelden maken duidelijk dat de positie van het dorpshuis niet los kan worden gezien van de combinatie van maatschappelijke opdracht, exploitatie, gebouw en lokaal gebruik. Hetzelfde begrip 'dorpshuis' kan in de praktijk zeer verschillende organisatorische werkelijkheden omvatten.

1.4 Het dorpshuis als sociale infrastructuur

In dit onderzoek wordt het dorpshuis benaderd als onderdeel van de **sociale infrastructuur** van het dorp. Sociale infrastructuur bestaat uit de plekken, organisaties en netwerken die ontmoeting, samenwerking en gemeenschapsvorming mogelijk maken. Een dorpshuis staat daarin naast scholen, kerken, sportverenigingen, cafés, winkels, verenigingsgebouwen en informele buurt- en straatnetwerken.

De enquête bevestigt dat het dorpshuis doorgaans niet de enige ontmoetingsplek is. School, sportvereniging, café en winkel worden eveneens vaak genoemd. Toch wordt het dorpshuis binnen dit geheel overwegend als belangrijk beoordeeld. Ook het draagvlak voor het dorpshuis is groot. Tegelijk ervaart niet iedere respondent het dorpshuis zonder voorbehoud als voorziening van het hele dorp. Ook het draagvlak voor het dorpshuis is groot. Tegelijk ervaart niet iedere respondent het dorpshuis zonder voorbehoud als voorziening van het hele dorp.

Dat laatste onderscheid is wezenlijk. Een dorpshuis kan formeel openbaar en fysiek bereikbaar zijn, maar sociaal toch vooral worden geassocieerd met vaste verenigingen, bepaalde groepen of bekende gezichten. De enquête laat zien dat onbekendheid met activiteiten de meest genoemde drempel is. Daarnaast worden openingstijden, kosten, vaste groepen en het gevoel dat het dorpshuis niet voor iedereen is genoemd.

Sociale infrastructuur vraagt daarom meer dan alleen een gebouw. De kwaliteit van ontmoeting hangt samen met programmering, gastvrijheid, herkenbaarheid en het vermogen verschillende sociale netwerken met elkaar te verbinden. De praktijkgesprekken illustreren dat op verschillende manieren. In Colijnsplaat groeit bijvoorbeeld een eenvoudige koffieochtend uit tot een laagdrempelige ontmoetingsfunctie waar nieuwe contacten, ideeën en onderlinge hulp ontstaan. In Aardenburg wordt nieuwe ontmoeting bewust gestimuleerd door programmering die verder gaat dan het traditionele verenigingsaanbod. In Nisse wordt juist benadrukt dat het dorpshuis niet alle activiteiten naar zich toe hoeft te trekken, maar onderdeel moet zijn van een breder actief dorpsleven.

Ook de rol van verschillende sociale groepen is van belang. Dorpen kunnen intern sterk verbonden zijn en tegelijk uit meerdere sociale werelden bestaan. In Nisse functioneren geloofsgemeenschappen deels naast elkaar, terwijl zij wel gebruikmaken van dezelfde voorziening. Nieuwdorp kent eveneens verschillende geloofs- en sociale groepen, maar juist het vermogen om die verschillen bestuurlijk en organisatorisch te overbruggen wordt daar als een kracht zichtbaar.

Sociale cohesie moet daarom niet worden opgevat als volledige homogeniteit. Het relevante vermogen zit eerder in de vraag of verschillen kunnen worden verbonden, of inwoners verantwoordelijkheid willen dragen en of er plekken en organisaties bestaan waarin samenwerking mogelijk wordt. De dorpentypologie ondersteunt dit bredere perspectief. Zij onderscheidt naast sociale kenmerken ook relationele en institutioneel-culturele kenmerken en benadrukt dat dorpen alleen zinvol kunnen worden begrepen als combinaties van meerdere dimensies.

1.5 De Zeeuwse context

Zeeland vormt het **primaire onderzoeksgebied**. Dat is relevant omdat de provincie wordt gekenmerkt door veel kleine kernen, een sterk dorpsmatig landschap en grote lokale verschillen in omvang, bereikbaarheid, voorzieningen, historie en sociale structuur. De oorspronkelijke onderzoeksopzet vertrekt daarom nadrukkelijk vanuit Zeeuwse dorpen en wil begrijpen hoe verschillen in dorpscontext samenhangen met de organisatie van dorpshuizen.

De enquêterespons is eveneens overwegend Zeeuws. Van de 34 respondenten hebben 25 betrekking op een Zeeuws dorp of een Zeeuwse kern, oftewel 73,5% van de totale respons. De overige 26,5% betreft dorpen of kernen buiten Zeeland en biedt aanvullende vergelijking en verbreding. De respons bestrijkt verschillende soorten dorpen en kernen en laat zowel kleine, hechte dorpen als grotere of meer toeristische kernen zien.

De Zeeuwse context is niet tot één dorpsprofiel terug te brengen. De brede verkenning naar dorpentypologie laat juist zien dat dorpen niet zinvol kunnen worden geclassificeerd op basis van één criterium, zoals inwonertal, ligging of bevolkingsdichtheid. Een dorp moet worden begrepen als een combinatie van morfologische, functionele, relationele en institutioneel-culturele kenmerken. Demografie, sociale cohesie, economische structuur, toerisme, voorzieningen, ruimtelijke opbouw, geschiedenis, religie en bestuurlijke context kunnen in verschillende combinaties betekenisvol zijn.

Dat past bij de **Zeeuwse praktijk**. Nisse wordt gekenmerkt door kleinschaligheid, centrale ligging van het dorpshuis en een hechte gemeenschap. Nieuwdorp heeft naast lokale samenhang ook een strategische ligging ten opzichte van het Sloegebied en verschillende stedelijke kernen en beschikt over organiserend vermogen en bovenlokale aantrekkingskracht. Aardenburg kent toeristische, historische en grensoverschrijdende kenmerken die bijdragen aan een bredere gebruiksfunctie van het multifunctionele centrum. Colijnsplaat laat zien hoe een dorpshuis binnen een meer behoudende lokale cultuur toch nieuwe functies en een andere sfeer kan ontwikkelen. Yerseke onderstreept juist dat visserij, toerisme, geloof en sterke lokale identiteit niet vanzelfsprekend leiden tot een centrale dorpshuisfunctie.

Ook geomorfologische en landschappelijke kenmerken horen bij deze context. De enquête noemt vooral landbouwgebied, polders, dijken, kleigronden, water en historische inpoldering. De respondenten herkennen echter slechts beperkt een directe relatie tussen bodem of ondergrond en de dagelijkse beheervorm van het dorpshuis. De invloed lijkt vooral indirect te lopen via geschiedenis, economie, dorpsvorming, bereikbaarheid en identiteit. Dat sluit aan bij de bredere dorpentypologie, waarin fysische en geomorfologische kenmerken deel uitmaken van een meerdimensionaal profiel, maar niet als op zichzelf staande verklaring voor maatschappelijke organisatie worden behandeld.

De Zeeuwse context vraagt daarom om terughoudendheid met algemene classificaties. Dorpen kunnen in inwonertal of ruimtelijke ligging op elkaar lijken, maar maatschappelijk en institutioneel sterk verschillen. Het onderzoek zoekt daarom niet naar vaste Zeeuwse dorpstypen waaraan automatisch een beheermodel kan worden gekoppeld. De inzet is een contextuele benadering waarin wordt onderzocht welke combinaties van kenmerken er werkelijk toe doen voor het functioneren van dorpshuizen.

1.6 Leeswijzer

Na deze inleiding wordt in **hoofdstuk 2** de doelstelling van het onderzoek nader uitgewerkt. Daar worden de centrale onderzoeksvraag, de deelvragen, de gebruikte kernbegrippen en de afbakening besproken. Ook wordt toegelicht waarom Zeeland het primaire onderzoeksgebied vormt en hoe inzichten van buiten Zeeland worden gebruikt voor toetsing en verbreding.

Hoofdstuk 3 beschrijft de feitelijk uitgevoerde onderzoeksaanpak en verantwoordt de gebruikte bronnen. Daarbij wordt expliciet ingegaan op het verschil tussen de oorspronkelijk voorgenomen selectie van 8 tot 12 dorpen en de uiteindelijk gekozen combinatie van inhoudelijke verkenningen, enquête en praktijkgesprekken. Ook worden de beperkingen en de zeggingskracht van de verschillende bronsoorten besproken.

In **hoofdstuk 4** wordt het analytisch kader opgebouwd. Centraal staan het dorp als meerdimensionale context, sociale cohesie en sociale infrastructuur, vrijwilligerscapaciteit, lokaal leiderschap, institutionele samenwerking, het gebouw en de rol van de beheerder. Daarmee wordt de basis gelegd voor een contextuele beoordeling van passend beheer.

Hoofdstuk 5 verdiept vervolgens de relevante kenmerken van dorpen en dorpsgemeenschappen. Daarbij wordt niet gezocht naar gesloten dorpstypen, maar naar profielcombinaties van onder meer ruimtelijke structuur, demografie, voorzieningen, economie, sociale netwerken, identiteit en institutionele capaciteit.

In **hoofdstuk 6** verschuift de aandacht naar de dorpshuizen zelf. Verschillende organisatie- en beheerconfiguraties worden beschreven, waaronder vrijwilligersbeheer, betaalde ondersteuning, professioneel of ondernemend beheer, pacht, multifunctionele voorzieningen en coöperatieve of collectieve vormen.

Hoofdstuk 7 presenteert de resultaten van de enquête onder 34 respondenten. De uitkomsten worden thematisch beschreven, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen dorpscontext, sociale samenhang, vrijwilligers, gebruik, eigendom, beheer, gebouw, financiën en verwachtingen ten aanzien van toekomstbestendig beheer.

Hoofdstuk 8 brengt verdieping aan vanuit de Zeeuwse praktijkgesprekken. De gesprekken worden niet als afzonderlijke portretten behandeld, maar thematisch gebruikt om mechanismen zichtbaar te maken rond onder andere de beheerder, gastvrijheid, programmering, lokale binding, gemeentelijke inbedding en persoonsafhankelijkheid.

In **hoofdstuk 9** worden de verschillende onderzoeksbronnen geïntegreerd. De centrale vraag is daar wanneer een beheervorm daadwerkelijk bij een dorpscontext past. De analyse wordt opgebouwd rond verschillende vormen van draagkracht: sociale, functionele, organisatorische, fysieke en institutionele draagkracht.

Hoofdstuk 10 formuleert de conclusies en beantwoordt de centrale onderzoeksvraag. Tot slot vertaalt **hoofdstuk 11** de bevindingen naar handelingsperspectieven en aanbevelingen voor besturen, beheerders, dorpsraden, gemeenten en de provincie Zeeland.

2. Doelstelling, onderzoeksvragen en afbakening

2.1 Doelstelling

Het centrale doel van dit onderzoek is inzicht te verkrijgen in de relatie tussen **dorpscontext**, **sociale cohesie** en de **organisatie van dorpshuizen** in Zeeland. Daarbij gaat het niet alleen om de vraag welke beheervormen voorkomen, maar vooral om de omstandigheden waaronder verschillende vormen van bestuur, beheer en exploitatie duurzaam kunnen functioneren. De oorspronkelijke onderzoeksopzet formuleert dit expliciet als een onderzoek naar de samenhang tussen de kenmerken van dorpen, de sociale organisatie van gemeenschappen en de manier waarop dorpshuizen worden beheerd.

Daarmee kiest het onderzoek bewust voor een bredere benadering dan een klassieke accommodatie- of exploitatieanalyse. Een dorpshuis wordt niet alleen beschouwd als gebouw, stichting, exploitatie-eenheid of horecavoorziening, maar als onderdeel van een lokale sociale infrastructuur. De manier waarop het functioneert hangt samen met de beschikbaarheid van vrijwilligers, het verenigingsleven, de sociale samenhang, de aanwezigheid van andere voorzieningen, de ruimtelijke ligging, de eigendomsverhoudingen, de relatie met de gemeente en de kwaliteit van het dagelijkse beheer.

Het onderzoek wil daarmee verklaren waarom een beheervorm die op de ene plek goed werkt, op een andere plek niet vanzelfsprekend dezelfde uitkomst heeft. Juist de praktijkgesprekken laten zien dat vergelijkbare maatschappelijke functies op verschillende manieren georganiseerd kunnen worden. In Nisse wordt bijvoorbeeld sterk benadrukt dat een dorpshuis moet aansluiten bij de schaal, cultuur en draagkracht van het dorp en dat een uniforme beheervorm daarom niet realistisch is. In Aardenburg is professioneel en ondernemend beheer zichtbaar binnen gemeentelijk eigendom, in samenhang met gebouw, beheerder, programmering en lokale context. In Colijnsplaat lijkt de persoonlijke, sociale en niet te commerciële invulling van het beheer sterk samen te hangen met de ontwikkeling van het dorpshuis.

De doelstelling is daarom tweeledig. Enerzijds beoogt het onderzoek **analytisch inzicht** te geven in de factoren die samenhangen met passend en toekomstbestendig beheer. Anderzijds moet het onderzoek **praktisch bruikbaar** zijn voor dorpen, dorpshuisbesturen, beheerders, gemeenten en de provincie Zeeland. Het uiteindelijke resultaat moet daarom niet uitmonden in één voorkeursmodel, maar in een contextueel afwegingskader waarmee per situatie kan worden beoordeeld welke combinatie van lokale draagkracht, organisatie en ondersteuning nodig is.

2.2 Centrale onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Welke **beheervormen van dorpshuizen** passen bij verschillende typen Zeeuwse dorpen, en hoe verhouden deze beheervormen zich tot **sociale cohesie en omgevingsfactoren**?

Deze formulering bevat drie samenhangende onderzoekslijnen.

De eerste betreft de **dorpscontext**. Dorpen verschillen in sociale structuur, demografie, ruimtelijke opbouw, voorzieningen, economie, geschiedenis, religie, institutionele positie en regionale relaties. De verkenning naar dorpentypologie laat zien dat een dorp analytisch niet zinvol kan worden begrepen op basis van één kenmerk. Een dorp is eerder een combinatie van morfologische, functionele, relationele en institutioneel-culturele eigenschappen.

De tweede onderzoekslijn betreft de **organisatie van het dorpshuis**. Ook daar bestaat geen enkelvoudige categorie. Dorpshuizen kunnen vrijwilligersgedragen zijn, werken met betaalde ondersteuning, een professionele beheerder of pachter hebben, deel uitmaken van een multifunctionele accommodatie of sterker publiek of collectief zijn ingebed. De landelijke dorpshuizentypologie benadrukt dat vooral de combinatie van functie, exploitatiemodel en maatschappelijke betekenis bepalend is en dat in de praktijk veel mengvormen voorkomen.

De derde onderzoekslijn betreft de **relatie tussen beide**. De kernvraag is niet of bepaalde dorpskenmerken en beheervormen naast elkaar voorkomen, maar welke patronen zichtbaar worden wanneer sociale, functionele, organisatorische, fysieke en institutionele omstandigheden in samenhang worden bekeken. De landelijke verkenning naar 56 dorpsvoorzieningen geeft daarvoor een eerste aanwijzing. Daar blijkt multifunctionaliteit sterk samen te hangen met hybride of professioneel ingebedde exploitatie, terwijl sterk zichtbaar burgerinitiatief juist vaker samengaat met vrijwilligersbestuur.

Die verbanden mogen echter niet als eenvoudige causaliteit worden gelezen. De praktijkgesprekken laten juist zien dat de kwaliteit van de lokale match doorslaggevend kan zijn. Dezelfde formele beheervorm kan anders uitpakken afhankelijk van beheerder, gebouw, programmering, vrijwilligersbasis, gemeentelijke afspraken en lokale cultuur. Het onderzoek zoekt daarom niet naar een directe formule van het type ‘dit dorpstype vraagt om dat beheermodel’, maar naar combinaties van voorwaarden waaronder een beheervorm kansrijk of kwetsbaar wordt.

2.3 Deelvragen

De centrale onderzoeksvraag is in de oorspronkelijke onderzoeksopzet uitgewerkt in **vijf deelvragen**. Deze vormen ook in deze rapportage de inhoudelijke leidraad.

Deelvraag 1: Welke relevante kenmerken van dorpscontext zijn van invloed op de organisatie van dorpshuizen?

Deze deelvraag richt zich op de **omgeving waarin het dorpshuis functioneert**. Daarbij gaat het onder meer om sociale samenhang, vrijwilligersstructuur, demografie, ruimtelijke ligging, voorzieningen, lokale economie, toerisme, identiteit, geschiedenis, geloof, institutionele capaciteit en de relatie met overheden. De brede dorpentypologie biedt hiervoor een analytisch vertrekpunt, maar dit onderzoek brengt die brede inventaris terug tot de kenmerken die daadwerkelijk relevant lijken voor de positie en organisatie van dorpshuizen.

Deelvraag 2: Welke typen beheervormen van dorpshuizen komen in Zeeland voor?

Deze vraag richt zich op de feitelijke organisatie van bestuur, beheer, **exploitatie** en eigendom. De enquête laat zien dat volledig vrijwilligersbeheer, vrijwilligersbestuur met betaalde ondersteuning en pacht belangrijke vormen zijn, maar ook dat formele verantwoordelijkheid, dagelijks beheer en eigendom vaak niet bij dezelfde partij liggen. De landelijke typologie en praktijkgesprekken laten daarnaast professioneel, publiek ingebed, multifunctioneel en meer ondernemend beheer zien.

Deelvraag 3: Hoe verhouden sociale cohesie, inwonerkracht en sociale infrastructuur zich tot deze beheervormen?

Deze deelvraag onderzoekt in hoeverre sterke sociale netwerken, **vrijwilligerscapaciteit** en organiserend vermogen daadwerkelijk bijdragen aan het kunnen dragen van een beheermodel. De enquête laat zien dat sociale verbondenheid relatief sterk wordt ervaren, terwijl initiatiefkracht, opvolging en structurele vrijwillige inzet kwetsbaarder zijn. De landelijke relatieproef ondersteunt het beeld dat sterk bewonersinitiatief relatief vaak samengaat met vrijwilligersgedragen exploitatie, mits de functionele en organisatorische complexiteit beheersbaar blijft.

Deelvraag 4: Welke contextfactoren dragen bij aan het duurzaam functioneren van bepaalde beheermodellen?

Hier verschuift de aandacht van voorkomen naar functioneren. Relevante factoren zijn onder meer de breedte van de **maatschappelijke functie**, de intensiteit van gebruik, de beschikbaarheid van vrijwilligers, de rol van de beheerder, gebouwkwaliteit, eigendom, onderhouds- en verduurzamingsopgaven, financiële draagkracht en institutionele samenwerking. De praktijkgesprekken laten zien dat dezelfde maatschappelijke opdracht in verschillende dorpen een andere organisatorische oplossing kan vragen.

Deelvraag 5: Welke inzichten kunnen worden vertaald naar een bruikbaar analytisch en praktisch kader voor dorpen, gemeenten en provincie?

Deze laatste deelvraag vormt de brug tussen analyse en handelingsperspectief. Het doel is niet om dorpshuizen in een vaste categorie te plaatsen, maar om een afwegingskader te ontwikkelen waarmee de lokale situatie systematisch kan worden beoordeeld. Daarbij gaat het om de vraag of de sociale, functionele, organisatorische, fysieke en **institutionele draagkracht** voldoende in balans zijn met de gekozen beheervorm.

2.4 Kernbegrippen

Voor een zorgvuldige interpretatie van de onderzoeksresultaten is het nodig enkele kernbegrippen af te bakenen.

Dorpscontext verwijst naar de combinatie van kenmerken die de omgeving vormen waarin een dorpshuis functioneert. Het gaat niet alleen om fysieke of demografische eigenschappen, maar ook om sociale netwerken, voorzieningen, regionale relaties, geschiedenis, cultuur, religie en institutionele verhoudingen. De dorpentypologie benadrukt juist het belang van profielcombinaties en waarschuwt voor typologieën op basis van één criterium.

Sociale cohesie wordt in de onderzoeksopzet omschreven als de mate van onderlinge verbondenheid, samenwerking en wederkerigheid tussen inwoners. In de enquête wordt dat zichtbaar in onder meer ervaren verbondenheid, onderlinge hulp, verenigingsleven, vrijwilligerswerk en samenwerking. Tegelijk wordt in dit rapport sociale cohesie niet gelijkgesteld aan initiatiefkracht. De resultaten laten immers zien dat een dorp sociaal hecht kan zijn, terwijl de bereidheid om nieuwe verantwoordelijkheid te dragen minder sterk is.

Sociale infrastructuur omvat de plekken, organisaties en netwerken die ontmoeting en gemeenschapsvorming mogelijk maken. Het dorpshuis is daarvan een belangrijk onderdeel, maar niet het enige. Ook scholen, sportverenigingen, cafés, kerken, winkels, verenigingen en informele netwerken kunnen deze functie vervullen.

Inwonerkracht verwijst naar de bereidheid én het vermogen van inwoners om initiatief te nemen en verantwoordelijkheid te dragen voor lokale activiteiten en voorzieningen. Dat onderscheid is relevant omdat betrokkenheid op zichzelf niet voldoende is. Voor een duurzaam dorpshuis zijn ook mensen nodig die bestuursverantwoordelijkheid, beheer, organisatie of praktische taken op zich nemen.

Organiserend vermogen wordt in dit rapport gebruikt voor de feitelijke capaciteit om mensen, middelen, kennis en samenwerkingsrelaties zo te verbinden dat activiteiten of voorzieningen duurzaam kunnen functioneren. Dat begrip sluit aan bij de praktijkbevindingen uit onder meer Nieuwdorp, waar juist het vermogen om verschillende groepen, bestuur, beheer, gemeente en financieringsmogelijkheden met elkaar te verbinden als kracht zichtbaar wordt.

Beheervorm wordt breed opgevat. Het gaat niet alleen om degene die dagelijks de deur opent of de bar beheert, maar om de combinatie van bestuur, dagelijkse uitvoering, exploitatie, personele inzet en zeggenschap. Een stichting met vrijwilligersbestuur en een betaalde beheerder is bijvoorbeeld een andere beheerconfiguratie dan gemeentelijk eigendom met een zelfstandig ondernemende beheerder, ook wanneer beide gebouwen maatschappelijk een vergelijkbare rol vervullen.

Exploitatie heeft betrekking op de organisatorische en financiële werking van het dorpshuis: inkomsten, kosten, verhuur, horeca, personeel, onderhoud en de wijze waarop maatschappelijke functies financieel mogelijk worden gemaakt. De enquête laat zien dat zaalverhuur, horeca en gemeentelijke subsidie belangrijke inkomstenbronnen zijn en dat energie, onderhoud en verduurzaming belangrijke kostendruk veroorzaken.

Toekomstbestendigheid wordt in dit onderzoek nadrukkelijk meervoudig opgevat. Een dorpshuis is niet toekomstbestendig alleen omdat de begroting op dit moment sluit. Ook opvolging, vrijwilligersbasis, gebouwkwaliteit, onderhoud, verduurzaming, bestuurlijke capaciteit, bereik van verschillende groepen en aanpassingsvermogen aan veranderende maatschappelijke functies zijn relevant. Dat beeld komt sterk uit de enquête naar voren.

2.5 Zeeland als primair onderzoeksgebied

Het onderzoek richt zich primair op **Zeeland**. Dat volgt rechtstreeks uit de opdracht van de provincie Zeeland en uit de centrale onderzoeksvraag, die expliciet betrekking heeft op verschillende typen Zeeuwse dorpen.

Die afbakening is inhoudelijk van belang. Zeeland kent veel kleine kernen, maar daarbinnen bestaat grote verscheidenheid. Dorpen verschillen in ligging, schaal, geschiedenis, economische basis, voorzieningen, toeristische druk, religieuze tradities, woningmarkt, regionale oriëntatie en sociale structuur. Juist die variatie maakt Zeeland geschikt om te onderzoeken hoe verschillende lokale omstandigheden samenhangen met het functioneren van dorpshuizen.

De praktijkgesprekken zijn allemaal Zeeuws en brengen verschillende contexten in beeld. Nisse biedt een voorbeeld van een klein dorp met een centrale dorpshuisfunctie en sterke sociale nabijheid. Colijnsplaat laat zien hoe een persoonlijke en sociaal ondernemende beheerder een bestaande voorziening opnieuw kan positioneren. Aardenburg laat een meer multifunctionele, professioneel beheerde en grensoverschrijdend georiënteerde situatie zien. Nieuwdorp combineert lokale binding met een modern gebouw en bovenlokale aantrekkingskracht.

Ook de **enquête** heeft een overwegend Zeeuws karakter. Van de 34 respondenten hebben 25 betrekking op een Zeeuws dorp of een Zeeuwse kern, oftewel 73,5% van de totale respons. De overige 26,5% betreft dorpen of kernen buiten Zeeland en dient als aanvullende landelijke vergelijking en verbreding. Daarmee ligt ook binnen de enquête het empirische zwaartepunt duidelijk in Zeeland.

Daarmee is Zeeland niet alleen formeel het onderzoeksgebied, maar ook inhoudelijk het zwaartepunt van de empirische analyse.

2.6 Inbreng van buiten Zeeland als toetsing en verbreding

Naast Zeeuwse bronnen bevat het onderzoek bewust ook **materiaal van buiten Zeeland**. Die inbreng heeft een andere status. Zij wordt gebruikt om patronen te toetsen, begrippen te verbreden en de Zeeuwse bevindingen in een breder perspectief te plaatsen.

De verkenning naar dorpentypologie is breed en internationaal georiënteerd. Zij levert vooral een begrippen- en variabelenkader waarmee dorpen multidimensionaal kunnen worden beschreven. De kern daarvan is dat dorpen nooit met één variabele zinvol kunnen worden getypeerd en dat typologieën schaalgevoelig, open en dynamisch moeten zijn.

De landelijke dorpshuizentypologie biedt vervolgens een analytische ordening van verschillende typen dorpshuizen en beheerlogica's. Daarbij moet nadrukkelijk worden aangetekend dat de genoemde aantallen per type modelmatig zijn en niet zijn gebaseerd op een daadwerkelijk aangeleverde dataset van 324 afzonderlijke observaties. De profielnamen en achterliggende onderscheidingen zijn daarom bruikbaar als analytische ideaaltypen, maar de aantallen worden in dit onderzoek niet behandeld als empirische telling.

De landelijke verkenning naar **sociale cohesie**, omgevingsfactoren en exploitatie heeft een andere functie. Zij analyseert 56 voorzieningen in vijf provincies en bevat een exploratieve vergelijking van onder meer burgerinitiatief, multifunctionaliteit, financiële steun, bereikbaarheid en gebiedsdruk. De gevonden verbanden worden gebruikt als toetsende aanwijzingen. Zij geven bijvoorbeeld steun aan de gedachte dat toenemende multifunctionaliteit vaker samengaat met meer professionele of hybride exploitatie, terwijl sterk lokaal initiatief juist ruimte biedt voor vrijwilligersgedragen modellen.

Ook in de enquête zijn reacties van buiten Zeeland opgenomen. Die worden niet op één lijn gesteld met de Zeeuwse praktijk, maar dienen als vergelijking en verbreding. Daarmee kan worden bezien of bepaalde patronen uitsluitend Zeeuws lijken of ook elders herkenbaar zijn.

De functie van buiten-Zeeuwse bronnen is dus niet om Zeeland te vervangen door een landelijke analyse. Zij vormen een **toetsings- en verbredingslaag** rond een onderzoek waarvan de empirische kern Zeeuws blijft.

2.7 Reikwijdte en aard van de bevindingen

De reikwijdte van dit onderzoek vraagt om **zorgvuldige formulering**. De bevindingen zijn bedoeld om patronen, voorwaarden en verklarende mechanismen zichtbaar te maken, maar niet om statistisch representatieve uitspraken te doen over alle Zeeuwse dorpen en dorpshuizen.

De enquête bestaat uit 34 reacties en is ingevuld door mensen die relatief sterk betrokken zijn bij hun dorp en dorpshuis. Uit de achtergrond van de respondenten blijkt dat veel deelnemers bestuurder, vrijwilliger, beheerder, gebruiker of dorpsraadslid zijn. Daarmee biedt de enquête veel praktijkkennis, maar vertegenwoordigt zij vooral de actieve dorpsgemeenschap. Jongeren, minder actieve inwoners, niet-gebruikers en mensen die buiten bestaande dorpsnetwerken staan, zijn waarschijnlijk minder sterk vertegenwoordigd.

Ook de geografische spreiding is niet gelijkmatig. Sommige dorpen en gemeenten zijn vaker vertegenwoordigd dan andere. De enquête moet daarom worden gelezen als een verkennend en verdiepend onderzoeksbestand en niet als een proportioneel samengestelde steekproef van Zeeland.

De **praktijkgesprekken** bieden juist kwalitatieve verdieping. Zij maken zichtbaar hoe lokale mechanismen in de praktijk werken: hoe een beheerder programmeert, hoe verenigingen en dorpshuis zich tot elkaar verhouden, hoe prijsstelling en gastvrijheid invloed hebben op gebruik, hoe gemeentelijk eigendom wordt ervaren en hoe persoonsafhankelijk succes kan zijn. Zij leveren daarmee verklarende diepte, maar zijn niet bedoeld als afzonderlijk representatieve casussen voor heel Zeeland.

De drie inhoudelijke verkenningen hebben eveneens een verschillende status. De dorpentypologie biedt een breed analytisch kader. De dorpshuizentypologie levert analytische ideaalprofielen, maar geen geverifieerde telling van 324 individuele accommodaties. De landelijke relatieproef bevat wel een gecodeerde dataset en statistische analyse, maar kwalificeert de eigen uitkomsten nadrukkelijk als exploratief en niet-causaal.

Deze verschillende bronsoorten worden daarom niet op één hoop gelegd. In het vervolg van het rapport wordt onderscheid gemaakt tussen:

- bevindingen die rechtstreeks uit de gebruikte gegevens of gesprekken volgen;
- patronen die in meerdere bronnen terugkeren;
- aanwijzingen voor mogelijke samenhangen die nog niet hard genoeg zijn voor een algemene conclusie;
- en interpretaties waarin verschillende bevindingen analytisch met elkaar worden verbonden.

Dat onderscheid is essentieel voor de uiteindelijke beantwoording van de onderzoeksvraag. Het rapport beoogt geen universele wetmatigheid te formuleren voor alle dorpshuizen. Het doel is een voldoende stevig onderbouwd **contextueel afwegingskader** te ontwikkelen waarmee beter kan worden begrepen waarom verschillende beheerconfiguraties onder verschillende lokale omstandigheden wel of niet passend zijn.

3. Onderzoeksaanpak en verantwoording

3.1 Van voorgenomen naar feitelijk uitgevoerde aanpak

De oorspronkelijke onderzoeksopzet voorzag in een **vergelijkende analyse** van ongeveer 8 tot 12 Zeeuwse dorpen. Deze dorpen zouden verschillen in onder meer omvang, sociale structuur, voorzieningen en geografische ligging. Vervolgens zouden zij worden geclusterd op basis van dorpsprofielen en kenmerken van sociale cohesie, waarna per cluster zou worden gekeken welke beheervormen van dorpshuizen voorkomen en hoe deze samenhangen met contextfactoren zoals vrijwilligerscapaciteit, voorzieningenstructuur en bestuurlijke samenwerking.

Tijdens de uitvoering is deze aanpak gewijzigd. Er is uiteindelijk niet gewerkt met een vooraf geselecteerde en vervolgens systematisch doorgemeten groep van 8 tot 12 afzonderlijke dorpen. In plaats daarvan is een bredere en meer gelaagde onderzoeksopzet ontstaan, waarin verschillende soorten bronnen elkaar aanvullen:

- drie inhoudelijke verkenningen;
- een enquête onder 34 respondenten;
- vier verdiepende praktijkgesprekken in Zeeland;
- een thematische integratie van deze bronnen.

Deze wijziging is methodologisch relevant en moet daarom expliciet worden verantwoord. De oorspronkelijke opzet was sterker gericht op een beperkt aantal geselecteerde dorpen als afzonderlijke vergelijkingscases. De feitelijke uitvoering heeft een andere vorm gekregen: een bredere verkenning van dorps- en dorpshuiskenmerken, gecombineerd met een enquête die ervaringen uit meerdere dorpen en provincies bijeenbrengt en met vier praktijkgesprekken die kwalitatieve verdieping bieden.

Daarmee is ook de aard van het onderzoek veranderd. Het uiteindelijke onderzoeksontwerp is minder een klassieke casevergelijking tussen een beperkt aantal dorpen en meer een **bronnenintegratie** rond dezelfde centrale vraag. De drie inhoudelijke verkenningen leveren analytische kaders en landelijke vergelijking; de enquête geeft een breed praktijkbeeld; de gesprekken laten zien hoe verschillende mechanismen lokaal uitwerken.

Die verandering betekent niet dat de oorspronkelijke onderzoeksvraag is losgelaten. De centrale vraag naar de relatie tussen dorpscontext en passend beheer is juist overeind gebleven. Wel is de route waarlangs die vraag wordt onderzocht aangepast. In plaats van een vaste dorpenselectie wordt gezocht naar terugkerende patronen, verschillen en verklarende mechanismen over meerdere bronnen heen.

Daarmee past de feitelijke aanpak uiteindelijk beter bij de aard van het vraagstuk. De beschikbare bronnen laten namelijk zien dat zowel dorpen als dorpshuizen moeilijk in gesloten typen te vangen zijn. De dorpentypologie benadrukt dat dorpen moeten worden beschouwd als dynamische profielcombinaties, terwijl de dorpshuizentypologie laat zien dat ook beheer- en exploitatiemodellen in de praktijk vaak mengvormen zijn.

De consequentie is wel dat het onderzoek geen statistisch representatieve classificatie van Zeeuwse dorpen of dorpshuizen oplevert. Het resultaat is een **contextuele analyse**: welke factoren lijken ertoe te doen, welke combinaties komen terug en onder welke omstandigheden worden bepaalde vormen van beheer kansrijk of juist kwetsbaar?

3.2 De drie inhoudelijke verkenningen

Aan de empirische analyse liggen drie inhoudelijke verkenningen ten grondslag. Deze hebben elk een andere functie.

De eerste verkenning betreft de **karakterisering en typologie van dorpen**. Deze studie onderzoekt welke factoren nodig zijn om dorpen analytisch van elkaar te onderscheiden. De centrale conclusie is dat een dorp niet zinvol kan worden beschreven aan de hand van één criterium, zoals inwonertal, bevolkingsdichtheid of afstand tot een stad. Dorpen moeten worden beschouwd als meerdimensionale systemen waarin morfologische, functionele, relationele en institutioneel-culturele kenmerken samenkomen.

De verkenning onderscheidt een breed spectrum aan mogelijke variabelen, waaronder demografie, migratie, sociale cohesie, economische structuur, toerisme, ruimtelijke opbouw, voorzieningen, bereikbaarheid, fysieke en geomorfologische context, cultuur, religie, geschiedenis, institutionele capaciteit en wonen.

Voor dit onderzoek heeft deze studie vooral een **ordenende functie**. Niet alle genoemde variabelen worden zelfstandig meegenomen in de uiteindelijke analyse. De verkenning maakt juist duidelijk dat de relevantie van kenmerken contextafhankelijk is. Voor de relatie met dorpshuizen worden daarom vooral die factoren uitgelicht die in enquête, gesprekken en andere bronnen daadwerkelijk betekenisvol terugkomen.

De tweede verkenning betreft de **typologie van dorpshuizen en beheervormen**. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen vijf analytische hoofdprofielen: het Levendige Verenigingshuis, de Brede Dorpshub, het Zorgzame Netwerkhuis, het Ondernemende Exploitatiehuis en de Publieke Basisvoorziening.

Deze profielnamen worden in dit onderzoek niet gebruikt als harde categorieën waarin elk Zeeuws dorpshuis moet worden geplaatst. De bron benadrukt zelf dat het om ideaaltypen gaat en dat in de praktijk veel mengvormen bestaan. Bovendien zijn de daarin genoemde aantallen per profiel modelmatig: de onderliggende dataset van 324 afzonderlijke dorpshuizen was niet beschikbaar voor een daadwerkelijke clusteranalyse.

De waarde van deze verkenning ligt daarom niet in de aantallen, maar in de onderscheiden organisatielogica's. De studie maakt zichtbaar dat schaal, functie, governance, personele inzet en exploitatie gezamenlijk relevante dimensies zijn voor de wijze waarop een dorpshuis functioneert.

De derde verkenning analyseert de relatie tussen **sociale cohesie, omgevingsfactoren en de exploitatie van dorpsvoorzieningen**. Deze studie werkt met een gecodeerde dataset van 56 dorpsvoorzieningen in Overijssel, Groningen, Noord-Holland, Limburg en Drenthe en met acht verdiepende casussen.

Daaruit komen vooral drie patronen naar voren. Multifunctionaliteit hangt sterk samen met meer hybride of publiek-professionele exploitatie. Sterk zichtbaar burgerinitiatief hangt juist samen met vrijwilligersbestuur. Gebiedsdruk lijkt in mindere mate samen te hangen met professionelere of meer projectmatige organisatie. Bereikbaarheid laat in deze dataset nauwelijks een zelfstandig verband zien en financiële steun blijkt op zichzelf geen sterke differentiërende factor.

Deze resultaten zijn relevant als landelijke toetsing, maar worden voorzichtig gebruikt. De studie vermeldt expliciet dat de statistische analyse exploratief is en gebaseerd op gecodeerde gegevens. De regressie toont samenhangen binnen de onderzochte dataset, maar geen causale effecten.

Gezamenlijk vervullen de drie verkenningen dus **drie verschillende functies**: de eerste ordent mogelijke dorpskenmerken, de tweede ordent mogelijke dorpshuis- en beheerconfiguraties, en de derde onderzoekt verkennend mogelijke relaties tussen context en exploitatie.

3.3 De enquête onder 34 respondenten

Een tweede belangrijke bron is de **enquête** Dorpshuis van nu, dorp van morgen. De enquête omvat in totaal 34 respondenten en richt zich op de relatie tussen kenmerken van het dorp en het functioneren en beheer van het dorpshuis. Daarbij zijn zowel sociale, ruimtelijke, historische en culturele kenmerken van het dorp bevraagd als eigendom, beheer, gebruik, financiën en toekomstverwachtingen van het dorpshuis.

De enquête levert zowel gesloten als open antwoorden op. De gesloten antwoorden geven inzicht in patronen rond sociale verbondenheid, vrijwillige inzet, voorzieningen, beheer, eigendom, gebruik en financiële stabiliteit. De open antwoorden geven daarnaast veel context over lokale verhoudingen, tradities, geloof, bestuurlijke ervaringen, vrijwilligersproblemen en toekomstverwachtingen.

De enquête is daarmee niet alleen kwantitatief. De cijfers bieden structuur, maar de inhoudelijke betekenis ervan wordt mede duidelijk door de toelichtingen van respondenten.

De resultaten laten bijvoorbeeld zien dat **sociale verbondenheid** relatief hoog wordt beoordeeld, terwijl **initiatiefkracht en opvolging** kwetsbaarder zijn. Ook blijkt dat het huidige vrijwilligersmodel op veel plaatsen passend wordt gevonden, maar dat respondenten bij toekomstbestendig beheer vaker richting hybride vormen met betaalde ondersteuning kijken.

Tegelijk kent de enquête duidelijke beperkingen. De respons is klein en niet aselect samengesteld. Veel respondenten zijn sterk betrokken bij hun dorp of dorpshuis en vertegenwoordigen dus vooral het perspectief van de actieve dorpsgemeenschap. De enquête biedt daarom vooral inzicht in **ervaren patronen en praktijkkennis**, en niet in een representatieve verdeling over alle Zeeuwse dorpen of dorpshuizen.

3.4 Geografische spreiding en achtergrond van de respons

De respons is **overwegend Zeeuws**, maar niet uitsluitend. Van de 34 respondenten hebben 25 betrekking op een dorp of kern in Zeeland. Dat is 73,5% van de totale respons. De overige 9 respondenten, 26,5%, hebben betrekking op dorpen of kernen buiten Zeeland. Daarmee bestaat bijna driekwart van het onderzoeksbestand uit Zeeuwse reacties. De niet-Zeeuwse reacties bieden vergelijking en verbreding, maar het empirische zwaartepunt van de enquête ligt duidelijk in Zeeland.

Ook binnen Zeeland is de respons niet gelijkmatig verdeeld. Sommige gemeenten en dorpen zijn meerdere keren vertegenwoordigd, terwijl andere slechts één keer voorkomen. De enquête moet daarom niet worden gelezen als een geografisch evenwichtige doorsnede van Zeeland. Lokale ervaringen kunnen in de respons relatief zwaar doorwerken.

De achtergrond van de respondenten is eveneens relevant. De meeste respondenten zijn sterk lokaal betrokken. Onder hen bevinden zich relatief veel inwoners die tevens actief zijn als vrijwilliger, bestuurder, beheerder, gebruiker, dorpsraadslid of vertegenwoordiger van een vereniging.

Die betrokkenheid is inhoudelijk waardevol. Respondenten kennen de **dagelijkse werking** van hun dorp en dorpshuis vaak goed en kunnen ontwikkelingen over een langere periode duiden. Tegelijk ontstaat hierdoor een zekere selectiviteit. Jongeren, nieuwe inwoners, niet-gebruikers, tijdelijke bewoners en inwoners die minder bij bestaande structuren betrokken zijn, zijn waarschijnlijk minder sterk vertegenwoordigd.

Daarom worden enquêteresultaten in dit onderzoek gelezen als **uitspraken vanuit een betrokken praktijkperspectief**. Zij zeggen veel over hoe actieve betrokkenen de ontwikkeling en kwetsbaarheid van dorpshuizen ervaren, maar minder rechtstreeks over het perspectief van de gehele bevolking.

3.5 De vier verdiepende praktijkgesprekken

Naast de **enquête** zijn vier verdiepende praktijkgesprekken gebruikt. Deze vonden plaats in Colijnsplaat, Aardenburg, Nisse en Nieuwdorp. De gesprekken zijn niet opgezet als volledig gestandaardiseerde interviews met identieke vragenlijsten. Zij hebben een meer open en praktijkgericht karakter, maar sluiten inhoudelijk allemaal aan bij de centrale onderzoeksvraag.

Het gesprek in **Colijnsplaat** met de beheerder van het dorpshuis maakt vooral zichtbaar hoe sterk de dagelijkse beheerpraktijk kan samenhangen met sfeer, programmering en maatschappelijke positionering. De beheerder heeft het gebouw bewust warmer en huiselijker gemaakt, introduceert laagdrempelige activiteiten en probeert lokale initiatieven ruimte te bieden zonder een sterk commerciële benadering.

Het gesprek in **Aardenburg** met de professionele beheerder van Rodanborgh laat een andere situatie zien. Rodanborgh is een relatief nieuw multifunctioneel centrum met gemeentelijk eigendom en professioneel, ondernemend beheer. De casus wijst erop dat ondernemerschap en maatschappelijke functie elkaar kunnen versterken wanneer de beheerder actief programmeert, betaalbaarheid bewaakt en de accommodatie flexibel benut. Tegelijk wordt zichtbaar hoe persoonsafhankelijk zo'n model kan zijn.

Het gesprek in **Nisse** met de beheerder en een lokaal betrokken vertegenwoordiger legt sterk de nadruk op de aansluiting tussen beheerstijl en dorpscultuur. De centrale ligging van het dorpshuis, een hechte maar relatief open gemeenschap, actieve verenigingen en een laagdrempelige prijsstelling vormen daar samen een gunstige context. De vergelijking met andere dorpen in Borsele ondersteunt bovendien het uitgangspunt dat vergelijkbare maatschappelijke functies niet automatisch dezelfde beheervorm vragen.

Het gesprek in **Nieuwdorp** met de beheerder en vertegenwoordigers van de stichting laat zien hoe een modern multifunctioneel gebouw lokale binding kan combineren met bovenlokale aantrekkingskracht. De casus benadrukt daarnaast het belang van bestuurlijke capaciteit, organiserend vermogen, samenwerking tussen stichting en beheer en het verbinden van lokale initiatieven en financieringsmogelijkheden.

De vier gesprekken worden in het rapport niet behandeld als vier formele, afzonderlijk vergelijkbare casestudies met gelijke meetvariabelen. Hun functie is vooral **kwalitatieve verdieping**. Zij laten zien hoe in concrete situaties mechanismen werken die in enquête en verkenningen abstracter zichtbaar worden.

3.6 Thematische integratie van de bronnen

De kern van de onderzoeksaanpak ligt in de integratie van verschillende bronsoorten.

De drie inhoudelijke verkenningen leveren het analytische kader. Zij maken duidelijk welke dorpskenmerken mogelijk relevant zijn, welke vormen van organisatie en **exploitatie** onderscheiden kunnen worden en welke verbanden elders in Nederland zichtbaar zijn.

De enquête geeft vervolgens een breed praktijkbeeld van ervaren dorpskenmerken, sociale cohesie, vrijwillige inzet, voorzieningen, gebruik, beheer, eigendom, financiën en toekomstverwachtingen.

De praktijkgesprekken voegen daar mechanismen en context aan toe. Zij maken bijvoorbeeld zichtbaar waarom een beheerder op de ene plek een ondernemende rol kan vervullen en op een andere plek juist vooral moet aansluiten bij bestaande dorpsenergie.

De analyse volgt daarom geen eenvoudige lijn waarin één bron als toetssteen voor alle andere fungeert. Er wordt gezocht naar **convergentie** en **verschil**.

Wanneer meerdere bronnen dezelfde richting aangeven, wordt gesproken van een sterker patroon. Dat geldt bijvoorbeeld voor de kwetsbaarheid van vrijwilligersopvolging. Dit komt duidelijk uit de enquête naar voren en komt ook terug in de praktijkgesprekken.

Ook de betekenis van multifunctionaliteit komt in verschillende bronnen terug. De landelijke analyse laat een duidelijke samenhang zien met complexere exploitatievormen. De praktijk in Aardenburg en Nieuwdorp laat vervolgens zien welke eisen zo'n bredere functie stelt aan beheer, programmering en samenwerking.

Andere factoren worden juist **genuanceerd**. Ligging blijkt bijvoorbeeld in de landelijke analyse nauwelijks een zelfstandig effect op exploitatievorm te hebben. Tegelijk komt in Nisse en Nieuwdorp duidelijk naar voren dat de concrete ligging van het gebouw wel degelijk invloed kan hebben op gebruik en bovenlokale aantrekkingskracht.

Dat is geen directe tegenspraak. Het laat vooral zien dat een factor contextueel belangrijk kan zijn zonder op zichzelf de beheervorm te verklaren.

3.7 Onderscheid tussen bevinding, patroon, aanwijzing en interpretatie

Om te voorkomen dat de zeggingskracht van het materiaal wordt overschat, werkt dit rapport met vier niveaus van duiding.

Een bevinding is een uitkomst die rechtstreeks uit een bron volgt. Een voorbeeld is dat in de **enquête** veel respondenten aangeven dat vrijwilligers beschikbaar zijn, maar dat de inzet onder druk staat.

Een patroon ontstaat wanneer vergelijkbare bevindingen in meerdere bronnen terugkomen. De kwetsbaarheid van vrijwilligers, bestuur en opvolging is daarvan een voorbeeld. Dat thema komt terug in de enquête, de inhoudelijke verkenningen en de praktijkgesprekken.

Een **aanwijzing** betreft een mogelijke samenhang waarvoor wel ondersteuning bestaat, maar onvoldoende basis om een algemene conclusie te formuleren. De landelijke regressie suggereert bijvoorbeeld dat multifunctionaliteit samenhangt met professionalisering van beheer. Dat is een relevante aanwijzing, maar door de exploratieve aard van de analyse geen causale wetmatigheid.

Een **interpretatie** is een analytische verbinding tussen verschillende bevindingen. Het in hoofdstuk 9 te ontwikkelen onderscheid tussen sociale, functionele, organisatorische, fysieke en institutionele draagkracht is daarvan een voorbeeld. Deze categorieën zijn bedoeld om de empirische bevindingen systematisch met elkaar te verbinden. Zij zijn geen rechtstreeks door respondenten genoemde classificatie.

Dit onderscheid is belangrijk omdat het onderzoek verschillende soorten bewijs combineert. Percentages uit een enquête hebben een andere status dan observaties uit gesprekken; een internationale literatuurverkenning heeft een andere functie dan een Zeeuwse praktijkervaring.

Door die verschillen expliciet te bewaken, wordt voorkomen dat een interessant praktijkvoorbeeld wordt gepresenteerd als algemene regel of dat een exploratieve statistische samenhang als causaliteit wordt gelezen.

3.8 Methodologische beperkingen en zeggingskracht

De belangrijkste methodologische beperking is de omvang en samenstelling van de **enquête**. Met 34 respondenten is sprake van een bruikbaar verkennend bestand, maar niet van een representatieve steekproef voor alle Zeeuwse dorpen of dorpshuizen. Bovendien zijn actieve bestuurders, vrijwilligers, beheerders en gebruikers sterk vertegenwoordigd.

Een tweede beperking is de ongelijke geografische spreiding. Bepaalde dorpen en gemeenten komen vaker in de respons terug dan andere. Daardoor kunnen lokale ervaringen relatief zwaar doorwerken in de percentages.

Een derde beperking is dat de oorspronkelijke onderzoeksopzet met 8 tot 12 vooraf geselecteerde en systematisch vergelijkbare dorpen niet als zodanig is uitgevoerd. Daardoor kan geen volledige matrix worden gepresenteerd waarin dezelfde set indicatoren voor een vaste groep Zeeuwse dorpen naast elkaar wordt gelegd.

Een vierde beperking betreft de **praktijkgesprekken**. Zij bieden veel inhoudelijke diepte, maar verschillen in gesprekssituatie, deelnemers en accenten. Daardoor kunnen zij niet als gestandaardiseerde interviews statistisch met elkaar worden vergeleken.

Ook de drie inhoudelijke verkenningen kennen beperkingen. De dorpentypologie is breed en gebruikt veel internationale literatuur. Niet alle daar onderscheiden variabelen zijn voor de Zeeuwse dorpshuisvraag even relevant of op dorpsniveau beschikbaar.

De dorpshuizentypologie is analytisch bruikbaar, maar de genoemde verdeling over 324 dorpshuizen is modelmatig en niet gebaseerd op daadwerkelijk aangeleverde microdata. De aantallen kunnen daarom niet als empirisch bewijs in dit onderzoek worden gebruikt.

De landelijke studie van 56 voorzieningen beschikt wel over een **gecodeerde dataset**, maar werkt deels met proxies en door de onderzoeker gecodeerde ordinale variabelen. De regressies zijn daarom exploratief en niet vergelijkbaar met een analyse op administratieve microdata.

Tegenover deze beperkingen staat een duidelijke kracht: **triangulatie**. De combinatie van analytische verkenningen, enquêtegegevens en praktijkgesprekken maakt het mogelijk om bevindingen vanuit verschillende invalshoeken te bekijken.

Juist doordat verschillende bronnen onafhankelijk van elkaar thema's als vrijwilligersdruk, functionele complexiteit, gebouwopgaven, gemeentelijke betrokkenheid en de betekenis van de beheerder zichtbaar maken, ontstaat een steviger beeld dan uit één bron alleen zou volgen.

De zeggingskracht van het onderzoek ligt daarom vooral op het niveau van **patronen, mechanismen en voorwaarden**. Het rapport kan niet vaststellen dat beheervorm A statistisch noodzakelijk hoort bij dorpstype B. Het kan wel onderbouwd laten zien welke factoren in verschillende bronnen terugkeren en hoe combinaties van sociale, functionele, organisatorische, fysieke en institutionele omstandigheden de kans vergroten dat een bepaalde beheerconfiguratie passend en duurzaam functioneert.

Dat is ook de basis voor de volgende hoofdstukken. Eerst wordt in hoofdstuk 4 het analytisch kader verder uitgewerkt. Daarna worden dorpscontext en dorpshuisprofielen afzonderlijk verdiept, waarna enquête en praktijkgesprekken in hoofdstukken 7 en 8 de empirische onderbouwing leveren voor de uiteindelijke synthese.

4. Analytisch kader: dorp, gemeenschap en dorpshuis

4.1 Het dorp als meerdimensionale context

Een centraal uitgangspunt van dit onderzoek is dat een dorp niet kan worden begrepen aan de hand van één enkel kenmerk. Bevolkingsomvang, dichtheid of ligging zijn op zichzelf onvoldoende om te verklaren hoe een dorpsgemeenschap functioneert. De verkenning naar dorpentypologie benadrukt dat dorpen het best kunnen worden gezien als **meerdimensionale systemen**, waarin ruimtelijke, functionele, relationele en institutioneel-culturele kenmerken samenkomen.

Die benadering is belangrijk voor de analyse van dorpshuizen. Twee dorpen met ongeveer evenveel inwoners kunnen sterk verschillen in sociale cohesie, voorzieningen, toeristische druk, religieuze tradities, economische oriëntatie, bereikbaarheid of bestuurlijke verhoudingen. Daardoor kan ook de positie van het dorpshuis sterk verschillen. In het ene dorp kan het dorpshuis vooral een lokaal verenigingsgebouw zijn, terwijl het elders een multifunctioneel centrum, regionale ontmoetingsplek of maatschappelijke basisvoorziening is.

De verkenning naar dorpentypologie ordent dorpskenmerken daarom langs vier analytische assen:

- **morfologisch**: hoe is het dorp ruimtelijk opgebouwd;
- **functioneel**: welke maatschappelijke en economische functies vervult het;
- **relationeel**: hoe is het verbonden met omliggende kernen en netwerken;
- **institutioneel-cultureel**: welke tradities, organisaties, bestuursrelaties en betekenissen bepalen het functioneren.

Deze brede benadering voorkomt dat te snel een directe relatie wordt gelegd tussen één dorpskenmerk en één beheervorm. De enquête bevestigt dat bijvoorbeeld. Respondenten noemen sociale samenhang, leeftijdsopbouw, voorzieningen, geschiedenis, geloof, landschap en ligging als relevante contextfactoren, maar nergens blijkt dat één van deze factoren zelfstandig de organisatie van het dorpshuis verklaart.

Daarom wordt in dit rapport niet gezocht naar starre dorpstypen, maar naar **profielcombinaties**. Het gaat om de samenhang tussen kenmerken en om de vraag welke daarvan in de praktijk van dorpshuizen werkelijk verschil maken.

4.2 Sociale cohesie, sociale infrastructuur en inwonerkracht

Sociale cohesie vormt een belangrijk element in het analytisch kader. In de oorspronkelijke onderzoeksopzet wordt sociale cohesie omschreven als de mate waarin inwoners onderling verbonden zijn, samenwerken en bereid zijn iets voor elkaar en voor de gemeenschap te betekenen.

De enquête laat zien dat sociale verbondenheid relatief sterk wordt ervaren. Respondenten beschrijven hun dorpen vaak als hecht, betrokken, sociaal en gemoedelijk. De sociale verbondenheid wordt in de enquête overwegend sterk ervaren.

Toch is sociale cohesie geen eendimensionaal begrip. De enquête maakt duidelijk dat verbondenheid niet automatisch leidt tot initiatiefkracht. De samenwerking aan lokale initiatieven wordt gematigder beoordeeld en de initiatiefkracht van inwoners nog terughoudender.

Daarmee is het nuttig om onderscheid te maken tussen drie begrippen.

Sociale cohesie gaat over verbondenheid en onderlinge relaties.

Sociale infrastructuur gaat over de plekken, organisaties en netwerken waarin ontmoeting en samenwerking plaatsvinden.

Inwonerkracht gaat over het vermogen en de bereidheid om daadwerkelijk verantwoordelijkheid te nemen en initiatieven te dragen.

Het dorpshuis bevindt zich op het snijvlak van deze drie. Het kan sociale samenhang versterken doordat mensen er elkaar ontmoeten. Tegelijk is het zelf afhankelijk van sociale samenhang en inwonerkracht, bijvoorbeeld voor vrijwilligerswerk, bestuur en activiteiten.

Die wederkerigheid is analytisch relevant. In dorpen met veel vrijwillige inzet kan het dorpshuis sterk draaien op lokale zelforganisatie. De landelijke relatieproef laat zien dat sterk burgerinitiatief relatief vaak samengaat met vrijwilligersbestuur.

Maar ook hier geldt dat **sociale cohesie** geen garantie is voor duurzame organisatie. Een dorp kan hecht zijn en toch moeite hebben met bestuursopvolging of met het vinden van vrijwilligers voor structurele taken. Juist dat verschil komt sterk uit de enquête naar voren.

4.3 Vrijwilligerscapaciteit, lokaal leiderschap en organiserend vermogen

Vrijwilligers vormen in veel dorpshuizen de **praktische ruggengraat**. De enquête laat zien dat het dagelijks beheer vaak door vrijwilligers wordt uitgevoerd en dat vrijwilligersbestuur nog steeds een dominante organisatievorm is.

Tegelijk is niet alleen het aantal vrijwilligers van belang. Minstens zo belangrijk zijn hun beschikbaarheid, leeftijd, kennis, continuïteit en bereidheid om structurele verantwoordelijkheid te dragen.

De enquête laat zien dat vrijwillige inzet onder druk staat en dat opvolging voor bestuur en beheer vaak als kwetsbaar wordt ervaren. Verschillende reacties binnen het geïntegreerde onderzoeksbestand ondersteunen dit beeld.

Daarom is **vrijwilligerscapaciteit** breder dan alleen het tellen van vrijwilligers. Zij omvat ook:

- continuïteit;
- deskundigheid;
- spreiding van taken;
- bereidheid tot bestuur;
- mogelijkheid tot opvolging;
- ondersteuning vanuit professionals of gemeente.

Naast vrijwilligerscapaciteit speelt **lokaal leiderschap** een belangrijke rol. De praktijkgesprekken laten zien dat één of enkele personen veel verschil kunnen maken.

In **Colijnsplaat** is de beheerder sterk bepalend voor sfeer, openheid en programmering.

In **Aardenburg** is de beheerder zichtbaar als gastheer, ondernemer, programmeur en probleemoplosser.

In **Nisse** komt juist een beheerstijl naar voren waarin luisteren, aansluiten en niet te veel claimen centraal staan.

Daarmee gaat organiserend vermogen niet alleen over formele governance. Het gaat ook over het vermogen om mensen, middelen, ideeën en relaties met elkaar te verbinden.

4.4 Dorpsidentiteit, geschiedenis en lokale cultuur

Dorpsidentiteit is in veel bronnen zichtbaar als relevante contextfactor. De enquête noemt tradities, historie, geloof, landschap, economische geschiedenis en culturele gebruiken als belangrijke onderscheidende kenmerken van dorpen.

Die identiteit werkt niet altijd rechtstreeks door in de beheervorm, maar beïnvloedt wel verwachtingen over het dorpshuis. In sommige dorpen is het dorpshuis sterk verbonden met tradities, verenigingen en lokale herinnering. In andere dorpen spelen kerkelijke of levensbeschouwelijke netwerken een grote rol.

Een reactie uit Yerseke laat zien dat sterke identiteit niet automatisch leidt tot een sterke dorpshuisfunctie. Daar bestaan een duidelijke visserij- en toeristische identiteit en sterke geloofsnetwerken, terwijl de dorpshuisfunctie juist beperkt is.

In **Nieuwdorp** speelt geschiedenis eveneens een rol. De ontwikkeling rond het Sloegebied wordt genoemd als factor die heeft bijgedragen aan lokale bestuurskracht, economische oriëntatie en de verhouding tussen groepen in het dorp.

In **Colijnsplaat** wordt lokale identiteit juist actief zichtbaar gemaakt in het gebouw, bijvoorbeeld door aandacht voor lokale geschiedenis en een kleine bibliotheek over het eiland en de omgeving.

Dorpsidentiteit is daarmee geen vaste of homogene eigenschap. Zij kan verbinden, maar ook scheidslijnen bevatten. Voor het dorpshuis is vooral van belang of het gebouw herkenbaar is voor verschillende groepen en ruimte biedt aan meerdere lokale identiteiten.

4.5 Voorzieningen, ligging en regionale relaties

De betekenis van een dorpshuis hangt mede af van de **voorzieningenstructuur** van het dorp. De enquête laat zien dat dorpshuizen vaak functioneren naast scholen, sportverenigingen, cafés, winkels en kerken.

Wanneer voorzieningen verdwijnen, kan het dorpshuis een belangrijkere rol krijgen. Maar die relatie is niet automatisch. Respondenten geven uiteenlopende antwoorden op de vraag of voorzieningenverlies de positie van het dorpshuis heeft versterkt.

Dat betekent dat vooral de **functionele positie** van het dorpshuis relevant is: welke functies vervult het die elders niet of minder beschikbaar zijn?

Ook ligging speelt een rol, maar niet als eenvoudige hoofdverklaring. In de landelijke relatieproef laat bereikbaarheid nauwelijks een zelfstandig effect zien op de exploitatievorm.

Toch blijkt uit de praktijk dat ligging betekenisvol kan zijn voor gebruik en aantrekkingskracht. In Nisse wordt de centrale ligging van het dorpshuis nadrukkelijk genoemd als voordeel. In Nieuwdorp draagt de ligging ten opzichte van Goes, Middelburg, Vlissingen, Terneuzen en het Sloegebied bij aan een bovenlokale functie.

Daarmee is **ligging** vooral relevant in samenhang met andere factoren: zichtbaarheid, bereikbaarheid, concurrentie, regionale functie en programmatisch aanbod.

4.6 Institutionele samenwerking en gemeentelijke inbedding

Dorpshuizen functioneren vrijwel nooit volledig los van overheden en maatschappelijke organisaties. Eigendom, onderhoud, subsidies, vergunningen en investeringen brengen gemeenten vaak direct in beeld.

De enquête laat zien dat de gemeente in veel gevallen eigenaar is van het gebouw, terwijl een stichting verantwoordelijk is voor exploitatie en dagelijks functioneren.

Daarmee ontstaat een onderscheid tussen eigendom en beheer dat analytisch belangrijk is. Een lokale stichting kan veel verantwoordelijkheid dragen voor dagelijks gebruik, terwijl grote investeringen afhankelijk blijven van gemeentelijke besluitvorming.

De **praktijkgesprekken** laten zien dat de kwaliteit van deze institutionele relatie sterk kan verschillen. In Aardenburg biedt gemeentelijk eigendom de basis voor professioneel beheer, maar ontstaan ook spanningen rond praktische ondersteuning en subsidieregels.

In **Nisse** speelt onzekerheid rond verbouwing en gemeentelijke communicatie een rol.

In **Nieuwdorp** is de stichting nadrukkelijk een schakel tussen gemeente, beheer en gebruikers.

Institutionele draagkracht gaat daarom niet alleen over de aanwezigheid van subsidie. Het gaat om heldere rollen, voorspelbaarheid, samenwerking, investeringsverantwoordelijkheid en de mogelijkheid maatschappelijke functies gezamenlijk te organiseren.

4.7 Het dorpshuis als maatschappelijke én exploitatiegerichte organisatie

Dorpshuizen vervullen een dubbele rol. Enerzijds zijn zij maatschappelijke voorzieningen. Anderzijds moeten zij dagelijks worden geëxploiteerd.

De enquête laat zien dat zaalverhuur, horeca en gemeentelijke subsidie belangrijke inkomstenbronnen zijn.

Die combinatie kan spanning opleveren. Een dorpshuis moet **inkomsten genereren**, maar mag daardoor niet vanzelfsprekend veranderen in een gewone commerciële horecazaak.

In **Colijnsplaat** wordt dit onderscheid nadrukkelijk gemaakt. De maatschappelijke functie krijgt daar prioriteit boven maximale omzet.

Ook in **Nisse** wordt benadrukt dat exploitatie de maatschappelijke functie moet ondersteunen en niet verdringen.

Aardenburg laat een andere variant zien. Daar wordt juist ondernemerschap ingezet om de maatschappelijke functie mogelijk te maken. Commerciële activiteiten creëren prikkels om open te zijn en het gebouw actief te programmeren, terwijl betaalbaarheid als norm behouden blijft.

Daarmee is commercieel versus maatschappelijk geen eenvoudige tegenstelling. De kernvraag is hoe de exploitatie is ingericht en welke maatschappelijke normen daarbij worden gehanteerd.

4.8 Gebouw, eigendom en investeringsverantwoordelijkheid

Het gebouw vormt een zelfstandige factor in **toekomstbestendigheid**. De enquête laat zien dat energie, onderhoud en verduurzaming tot de zwaarste financiële opgaven behoren.

De enquête versterkt dit beeld. Koewacht laat bijvoorbeeld zien dat een dorpshuis sociaal goed kan functioneren en tegelijk voor een forse onderhouds- en verduurzamingsopgave kan staan.

Dat onderscheid is analytisch belangrijk. Sociale kracht compenseert niet automatisch een slecht gebouw.

Ook eigendom speelt mee. Wanneer de gemeente eigenaar is en grote investeringen draagt, liggen verantwoordelijkheden anders dan wanneer een stichting zelf eigenaar is.

Gebouwkwaliteit gaat bovendien niet alleen over techniek. De praktijk in Aardenburg laat zien dat een modern gebouw nog steeds functionele ontwerpfouten kan bevatten.

Een toekomstbestendig gebouw moet daarom niet alleen duurzaam zijn, maar ook bruikbaar, flexibel en passend bij de functies die erin plaatsvinden.

4.9 De beheerder als gastheer, organisator, ondernemer en verbinder

De praktijkgesprekken maken duidelijk dat de beheerder niet slechts uitvoerder is.

In **Colijnsplaat** bepaalt de beheerder sterk de sfeer en openheid van de plek.

In **Aardenburg** combineert de beheerder gastheerschap met ondernemerschap, programmering en praktische verantwoordelijkheid.

In **Nisse** ligt juist de kracht in observeren, luisteren en aansluiten bij bestaande dorpsenergie.

Deze voorbeelden verschillen sterk, maar hebben één overeenkomst: de beheerder beïnvloedt actief de relatie tussen gebouw en gemeenschap.

Daarmee kan de beheerder verschillende rollen combineren:

- gastheer;
- organisator;
- programmeur;
- ondernemer;
- verbinder;
- praktisch probleemoplosser;
- bewaker van toegankelijkheid.

De praktijkgesprekken geven daarmee een duidelijke aanwijzing dat de kwaliteit van beheer een zelfstandige factor kan zijn in het functioneren van een dorpshuis, naast formele beheervorm of gebouwkwaliteit.

Tegelijk ontstaat een risico wanneer het succes te sterk aan één persoon hangt. Zowel Aardenburg als Colijnsplaat laten zien hoe persoonsafhankelijk een goed functionerend dorpshuis kan worden.

4.10 Toekomstbestendigheid als meervoudige opgave

Toekomstbestendigheid kan niet worden teruggebracht tot financiële continuïteit alleen.

De enquête laat zien dat respondenten zorgen hebben over:

- vrijwilligers;
- opvolging;

- bestuur;
- onderhoud;
- energie;
- verduurzaming;
- financiële stabiliteit;
- vernieuwing van activiteiten;
- jongerenbetrokkenheid.

De enquête bevestigt dat verschillende dorpshuizen **verschillende hoofdopgaven** hebben. In Koewacht ligt de nadruk vooral op gebouw en verduurzaming, in Yerseke op de kwetsbare positie van de dorpshuisfunctie en in Kloetinge op strategische ontwikkeling, samenwerking en nieuwe functies.

Daarmee is toekomstbestendigheid per definitie meervoudig. Een dorpshuis kan sociaal sterk maar fysiek kwetsbaar zijn. Het kan financieel gezond zijn maar organisatorisch afhankelijk van één persoon. Het kan een goed gebouw hebben maar onvoldoende lokaal draagvlak.

Voor de verdere analyse worden deze verschillende dimensies daarom bewust onderscheiden.

4.11 Naar een contextuele beoordeling van passend beheer

Uit de voorgaande paragrafen volgt dat passend beheer niet kan worden bepaald door één variabele.

De landelijke verkenning laat bijvoorbeeld zien dat **multifunctionaliteit** samenhangt met professionalisering en dat burgerinitiatief juist vaker samengaat met vrijwilligersbeheer.

Maar de praktijkgesprekken laten zien dat ook binnen die patronen veel variatie bestaat.

Daarom wordt in dit onderzoek toegewerkt naar een **contextuele beoordeling**. Daarbij staat niet de vraag centraal welk beheermodel in abstracte zin het beste is, maar of de gekozen organisatievorm past bij:

- de sociale draagkracht van het dorp;
- de functionele complexiteit van het dorpshuis;
- de organisatorische capaciteit;
- de fysieke en financiële opgave van het gebouw;
- de institutionele inbedding.

Die vijf dimensies vormen later de basis voor het contextuele afwegingskader.

De beheerder loopt daar als een verbindende factor doorheen. De beheerder kan sociale netwerken activeren, functies organiseren, organisatorische kwetsbaarheid opvangen en verbinding leggen met gemeente en gebruikers. Tegelijk kan juist daar persoonsafhankelijkheid ontstaan.

Het analytisch uitgangspunt voor het vervolg van het rapport is daarom dat beheer passend is wanneer de organisatievorm in balans is met de verschillende vormen van lokale draagkracht en complexiteit.

Die **benadering maakt** het mogelijk om in de volgende hoofdstukken eerst dorpscontexten en dorpshuisprofielen afzonderlijk te analyseren en deze daarna in de synthese opnieuw met elkaar te verbinden.

5. Dorpscontexten en relevante profielkenmerken

5.1 Doel van de karakterisering

Een van de centrale vragen in dit onderzoek is welke **kenmerken van dorpen** relevant zijn voor het functioneren en de organisatie van dorpshuizen. Daarbij is het belangrijk om niet te vervallen in een te eenvoudige indeling van dorpen. De verkenning naar dorpentypologie laat juist zien dat dorpen niet goed kunnen worden begrepen op basis van één kenmerk, zoals inwonertal, ligging of bevolkingsdichtheid. Zij moeten worden beschouwd als combinaties van ruimtelijke, demografische, sociale, economische, culturele en institutionele kenmerken.

Het doel van de karakterisering is daarom niet om ieder dorp in één vaste categorie onder te brengen. De inzet is om zicht te krijgen op kenmerken die in samenhang van betekenis kunnen zijn voor de positie van het dorpshuis. Daarbij gaat het vooral om de vraag welke lokale omstandigheden invloed hebben op gebruik, draagvlak, vrijwillige inzet, programmering, beheer, exploitatie en toekomstbestendigheid.

De brede dorpentypologie noemt een groot aantal mogelijke variabelen, waaronder demografie, sociale cohesie, economie, toerisme, ruimtelijke structuur, voorzieningen, bereikbaarheid, fysische context, cultuur, religie, geschiedenis, gezondheid, onderwijs, veiligheid, digitalisering en institutionele capaciteit. Voor dit onderzoek is die brede inventaris vooral een analytisch vertrekpunt. Niet alle variabelen blijken even relevant voor dorpshuizen. De beschikbare enquête- en praktijkbronnen geven vooral steun voor een beperktere set van factoren die in de volgende paragrafen wordt uitgewerkt.

Daarbij geldt steeds dat een kenmerk zelden op zichzelf bepalend is. Een relatief klein dorp kan bijvoorbeeld toch een sterke regionale functie hebben. Een dorp met sterke **sociale cohesie** kan tegelijkertijd kampen met een kwetsbare vrijwilligersbasis. En een dorp met veel voorzieningen kan een minder centrale dorpshuisfunctie hebben dan een dorp waar het dorpshuis vrijwel de enige overgebleven ontmoetingsplek is.

De relevante eenheid van analyse is daarom niet het afzonderlijke kenmerk, maar de **combinatie van kenmerken binnen een concrete dorpscontext**.

5.2 Morfologische en ruimtelijke kenmerken

De **ruimtelijke opbouw** van een dorp vormt een eerste dimensie. De dorpentypologie onderscheidt morfologische kenmerken zoals compactheid, lintbebouwing, verspreide bebouwing, landgebruik en de verhouding tussen kern en buitengebied.

De enquête laat zien dat in de respons zowel dorpen met een kern en buitengebied als dorpen met verspreide bebouwing en compacte dorpskernen voorkomen. De kern met buitengebied komt het meest naar voren.

Voor dorpshuizen is vooral relevant hoe de fysieke structuur zich vertaalt naar bereikbaarheid en zichtbaarheid. In een compacte kern kan een centraal gelegen dorpshuis gemakkelijker onderdeel worden van dagelijkse routes. In dorpen met veel buitengebied of verspreide bebouwing is het gebruik mogelijk sterker afhankelijk van vervoer, geplande activiteiten en bewuste verplaatsing.

Het gesprek in **Nisse** laat dit concreet zien. Daar wordt de centrale ligging van het dorpshuis nadrukkelijk als kracht benoemd. Het gebouw staat letterlijk midden in het dorp en ligt op een plek waar inwoners vanzelf langskomen. In het gesprek wordt dit afgezet tegen locaties die meer aan de rand van een dorp liggen en daardoor minder vanzelfsprekend zichtbaar of toegankelijk zijn.

Ook **Nieuwdorp** laat zien dat ligging meer kan betekenen dan lokale bereikbaarheid alleen. De positie ten opzichte van het Sloegebied, Goes, Middelburg, Vlissingen en Terneuzen draagt volgens de gesprekspartners bij aan de aantrekkelijkheid van ’t Hart als vergader- en bijeenkomstlocatie voor partijen van buiten het dorp.

Ruimtelijke ligging heeft daarmee verschillende mogelijke effecten. Zij kan de lokale toegankelijkheid beïnvloeden, maar ook regionale aantrekkingskracht creëren. De landelijke relatieproef laat tegelijkertijd zien dat bereikbaarheid op zichzelf geen sterk zelfstandig verband vertoont met exploitatievorm. De betekenis van ruimtelijke kenmerken lijkt dus vooral te ontstaan in combinatie met functie, zichtbaarheid, concurrentie en regionale positie.

5.3 Demografie, wonen en migratie

Demografische ontwikkeling is een tweede belangrijke contextfactor. Vergrijzing, vertrek van jongeren en komst van nieuwe inwoners behoren in de **enquête** tot de meest genoemde veranderingen in dorpen.

De leeftijdsopbouw wordt door de meeste respondenten omschreven als gemengd, maar met relatief veel ouderen. Oudere inwoners zijn bovendien de meest genoemde actieve groep binnen dorpen. Tegelijk is de betrokkenheid van jongeren beperkt en zijn nieuwe inwoners niet vanzelfsprekend actief in het dorpsleven.

Deze ontwikkeling raakt dorpshuizen op meerdere manieren. Oudere inwoners zijn vaak belangrijke gebruikers, vrijwilligers en dragers van verenigingen. Dat versterkt de maatschappelijke betekenis van het dorpshuis, maar maakt de organisatie ook kwetsbaar wanneer opvolging ontbreekt.

Nieuwe inwoners brengen op hun beurt vernieuwing en potentieel nieuwe **vrijwilligerscapaciteit** mee, maar integreren niet automatisch in bestaande dorpsnetwerken. De enquête laat zien dat persoonlijke uitnodiging, dorpscommunicatie, verenigingen en kennismakingsactiviteiten kunnen helpen om aansluiting te bevorderen.

Het gesprek in **Nisse** maakt duidelijk dat die integratie wederkerig is. Nieuwe inwoners kunnen goed deel worden van het dorpsleven wanneer zij bereid zijn mee te doen, maar sommige nieuwe bewoners kiezen juist bewust voor rust en afstand. Dat kan spanning geven tussen bestaande dorpscultuur en nieuwe verwachtingen.

Een reactie uit Koewacht voegt wonen nadrukkelijk toe als factor. Daar wordt benoemd dat het gebrek aan passende woningbouw gevolgen heeft gehad voor de samenstelling van het dorp. Ouderen zijn elders gaan wonen omdat passende woningen ontbraken en jongeren trekken weg of vinden moeilijk een plek in het dorp. Volgens deze reactie werkt dat op langere termijn door in gebruik, vrijwilligersbasis en draagvlak van het dorpshuis.

Wonen en demografie kunnen daarom niet los van elkaar worden gezien. De mogelijkheid voor verschillende generaties om in het dorp te blijven wonen beïnvloedt uiteindelijk ook de sociale en organisatorische basis van het dorpshuis.

5.4 Voorzieningenniveau en bereikbaarheid

Het **voorzieningenniveau** bepaalt mede welke positie een dorpshuis inneemt binnen de lokale sociale infrastructuur. De enquête laat zien dat veel dorpen nog beschikken over meerdere voorzieningen. Basisschool, horeca en dorpshuis worden vaak genoemd, naast kerken, winkels, verenigingsgebouwen en zorg- of welzijnsvoorzieningen.

Tegelijkertijd noemen respondenten een breed spectrum aan verdwenen voorzieningen: winkels, banken, postpunten, huisartsen, scholen, kerken, cafés, sportvoorzieningen en andere functies.

Het verdwijnen van voorzieningen kan de positie van het dorpshuis versterken, maar dat gebeurt niet automatisch. Een aanzienlijk deel van de respondenten ziet slechts beperkte of geen invloed van voorzieningenverlies op de rol van het dorpshuis.

Dat betekent dat de aanwezigheid van een gebouw op zichzelf niet voldoende is. Het dorpshuis moet ook **daadwerkelijk functies overnemen** of nieuwe functies ontwikkelen. Openstelling, programmering, bereikbaarheid en sociale toegankelijkheid zijn mede van belang voor de positie die het dorpshuis kan innemen.

Yerseke vormt hiervoor een relevant tegenvoorbeeld. Het dorp kent een sterke eigen identiteit en meerdere andere sociale en economische functies, terwijl de dorpshuisfunctie juist beperkt is. De reactie laat zien dat verenigingen in een periode zonder sterk dorpshuis eigen routines hebben ontwikkeld.

Nisse laat de andere kant zien: daar is het dorpshuis, mede door de beperkte concurrentie en de centrale ligging, een vanzelfsprekende plek voor veel activiteiten.

De betekenis van het voorzieningenniveau zit daarom niet alleen in het aantal voorzieningen, maar vooral in de vraag welke functies zij vervullen en hoe het dorpshuis zich daartoe verhoudt.

5.5 Economische structuur, toerisme en regionale functie

Ook **economische en regionale factoren** kunnen de positie van een dorpshuis beïnvloeden. De dorpentypologie onderscheidt onder meer agrarische productiedorpen, peri-urbane pendeldorpen, toeristische dorpen en regionale voorzieningendorpen als analytische voorbeelden.

Voor het huidige onderzoek zijn vooral toerisme, regionale aantrekkingskracht en lokale economische cultuur relevant.

Aardenburg heeft volgens het praktijkgesprek een toeristische en historische aantrekkingskracht door onder meer het Romeinse verleden, het museum, fietsroutes en de ligging nabij de Belgische grens. Daardoor functioneert Rodanborgh niet alleen als lokale voorziening, maar ook als plek voor groepen en bezoekers van buiten.

Nieuwdorp heeft een andere regionale positie. De ligging in relatie tot het Sloegebied en meerdere stedelijke centra maakt ’t Hart aantrekkelijk voor bedrijven, vergaderingen en bovenlokale bijeenkomsten.

Yerseke laat juist zien hoe een sterke toeristische en economische identiteit naast een beperkte dorpshuisfunctie kan bestaan. Visserij, mossel- en oestercultuur en toerisme zijn sterk identiteitsbepalend, maar leiden niet vanzelf tot een centrale dorpshuispositie.

Daaruit volgt dat economische structuur en toerisme niet rechtstreeks bepalen welk beheermodel passend is. Zij kunnen wel invloed hebben op bezoekersstromen, commerciële mogelijkheden, openingstijden en de verhouding met lokale horeca.

De gesprekken in Colijnsplaat en Aardenburg laten bijvoorbeeld zien dat de **relatie met horeca** zorgvuldig moet worden ingericht. Beide beheerders benadrukken dat een dorpshuis een maatschappelijke opdracht heeft, maar tegelijk rekening moet houden met bestaande commerciële ondernemers.

Regionale functie is dus vooral relevant omdat zij het potentiële gebruik en verdienvermogen kan verbreden. Daarmee kan zij ook de gewenste organisatie- en beheercapaciteit beïnvloeden.

5.6 Verenigingsleven, sociale netwerken en vrijwilligers

Het **verenigingsleven** vormt een van de duidelijkste pijlers van veel dorpsgemeenschappen. In de enquête wordt het verenigingsleven overwegend als redelijk sterk tot sterk beoordeeld. Sportverenigingen, ouderenorganisaties, kerken, culturele verenigingen, dorpsraden, ondernemers, scholen en evenementencommissies worden vaak genoemd.

Voor dorpshuizen is dit rechtstreeks relevant. Verenigingen zorgen voor gebruik, activiteiten, vrijwilligers, inkomsten en draagvlak. Tegelijk kan een dorpshuis ook bijdragen aan de continuïteit van het verenigingsleven door ruimte en faciliteiten beschikbaar te stellen.

Het gesprek in **Nisse** maakt duidelijk dat de relatie tussen dorpshuis en verenigingen niet moet worden gereduceerd tot een verhuurder-klantrelatie. Verenigingen worden daar gezien als dragers van het dorpsleven. De beheerder probeert daarom aan te sluiten bij hun activiteiten, ook wanneer die niet altijd in het dorpshuis zelf plaatsvinden.

Daarmee verschuift de vraag van: hoeveel verenigingen zijn er? naar: hoe functioneren de **netwerken rond die verenigingen** en hoe verhouden zij zich tot het dorpshuis?

De enquête laat tegelijkertijd zien dat de vrijwilligersbasis onder druk staat. Vooral structurele inzet en opvolging zijn kwetsbaar.

Dit betekent dat een sterk verenigingsleven niet automatisch gelijkstaat aan voldoende organisatorische draagkracht. Verenigingen kunnen actief zijn terwijl bestuursfuncties, beheer of onderhoud toch op een kleine groep mensen rusten.

De landelijke relatieproef ondersteunt dit onderscheid. Daar blijkt sterk burgerinitiatief samen te hangen met vrijwilligersgedragen exploitatie, maar vooral wanneer de functionele complexiteit van de voorziening beheersbaar blijft.

Voor de analyse van **dorpscontext** is dus vooral relevant hoe breed en duurzaam de vrijwilligers- en netwerkbasis is, en niet alleen hoeveel organisaties op papier aanwezig zijn.

5.7 Dorpsidentiteit, tradities, geloof en geschiedenis

Dorpsidentiteit komt in de **enquête** naar voren als een breed begrip. Respondenten verwijzen naar dorpsfeesten, kermis, carnaval, muziek, sport, visserij, landbouw, polders, geloof, historische gebouwen, oorlogsgeschiedenis en lokale verhalen.

Tradities kunnen fungeren als dragers van gemeenschapsvorming. Zij brengen inwoners samen en vragen vaak om organisatiekracht, vrijwilligers en ruimte. Het dorpshuis kan daarin een belangrijke plek zijn, maar die rol verschilt per dorp.

Ook geloof en levensbeschouwing hebben een wisselende betekenis. In sommige dorpen leveren kerkelijke netwerken vrijwilligers en onderlinge hulp. In andere dorpen functioneren religieuze groepen meer binnen eigen kring of is hun maatschappelijke rol afgenomen.

Nieuwdorp laat zien dat verschillende geloofs- en sociale groepen naast elkaar kunnen bestaan en toch gezamenlijke voorzieningen kunnen dragen.

Nisse laat een vergelijkbaar maar iets anders beeld zien. Een geloofsgemeenschap functioneert daar deels parallel aan het bredere dorpsleven, maar maakt wel gebruik van het dorpshuis.

Yerseke maakt duidelijk dat geloof ook praktisch invloed kan hebben op programmering en openstelling, bijvoorbeeld via zondagsrust.

Geschiedenis werkt eveneens door. In Nieuwdorp wordt de ontwikkeling rond het Sloegebied verbonden met de huidige economische en bestuurlijke cultuur. In Colijnsplaat wordt lokale geschiedenis bewust opnieuw zichtbaar gemaakt in het dorpshuis.

Daarmee zijn geschiedenis, traditie en geloof geen decoratieve contextfactoren. Zij kunnen invloed hebben op sociale netwerken, omgangsvormen, programmering en het gevoel van eigenaarschap rond het dorpshuis.

5.8 Institutionele capaciteit en relatie met overheden

Een **dorpsgemeenschap** functioneert niet alleen via informele netwerken. Ook de institutionele capaciteit speelt een belangrijke rol. Daarbij gaat het om de aanwezigheid en kwaliteit van dorpsraden, stichtingen, besturen, lokale organisaties en hun relatie met de gemeente.

Nieuwdorp vormt een duidelijk voorbeeld van relatief sterk organiserend vermogen. Stichting, beheer, dorpsraad en andere betrokkenen zijn in staat initiatieven, subsidies en maatschappelijke functies met elkaar te verbinden.

Tegelijk laat dezelfde casus zien dat informatie over regelingen versnipperd kan zijn en dat zelfs een relatief sterke lokale organisatie behoefte heeft aan kennis, ondersteuning en coördinatie.

In **Nisse** speelt juist de afhankelijkheid van gemeentelijke besluitvorming rond verbouwing. De stichting en beheerder zijn voor planning en communicatie afhankelijk van de gemeente, terwijl vertraging direct gevolgen heeft voor huurders en exploitatie.

Aardenburg laat zien dat een gemeente ook veel sterker rechtstreeks in het organisatiemodel aanwezig kan zijn. Rodanborgh is gemeentelijk eigendom en de professionele beheerder werkt in opdracht van de gemeente. Tegelijk ontstaan daar formele drempels, bijvoorbeeld rond subsidiemogelijkheden voor een commerciële beheerder die maatschappelijke activiteiten wil organiseren.

Institutionele capaciteit is daarmee tweezijdig. Zij gaat om de kwaliteit van lokale organisatie én om de kwaliteit van de verbinding met gemeente en andere partners.

Voor toekomstbestendigheid is vooral van belang of verantwoordelijkheden duidelijk zijn en of lokale partijen voldoende ruimte, kennis en ondersteuning hebben om hun rol waar te maken.

5.9 Dorpsprofielen als open en dynamische combinaties

Op basis van de voorgaande kenmerken kan worden geconcludeerd dat dorpsprofielen niet als gesloten categorieën moeten worden gebruikt.

De dorpentypologie benadrukt dat **dorpen veranderen**. Een productiedorp kan steeds meer een woon- of pendeldorp worden; een krimpdorp kan toeristisch worden; een toeristisch dorp kan door woningdruk een andere sociale samenstelling krijgen.

Ook binnen de Zeeuwse praktijk zijn dergelijke dynamieken zichtbaar. Nieuwe inwoners veranderen de sociale samenstelling van Nisse. Woningbouw en vergrijzing beïnvloeden Koewacht. Nieuwdorp heeft door de ontwikkeling van het Sloegebied een historische transformatie doorgemaakt die nog steeds doorwerkt.

Een dorpsprofiel moet daarom worden gezien als een **momentopname van een bewegende combinatie van kenmerken**.

Dat is belangrijk voor dorpshuizenbeleid. Een beheermodel dat vandaag passend is, kan over tien jaar minder goed aansluiten wanneer vrijwilligers verdwijnen, het gebruik verandert, nieuwe bewonersgroepen ontstaan of maatschappelijke functies worden toegevoegd.

Dorpsprofielen zijn in dit onderzoek dus geen etiketten, maar hulpmiddelen om veranderende omstandigheden systematisch te beschrijven.

5.10 Welke dorpskenmerken zijn voor dorpshuizen waarschijnlijk het meest relevant?

Niet alle kenmerken uit de brede dorpentypologie blijken voor de huidige onderzoeksvraag even zwaar te wegen.

Op basis van enquête, landelijke verkenning en praktijkgesprekken lijken vooral de volgende factoren relevant.

Sociale samenhang en lokale netwerken zijn belangrijk omdat zij draagvlak, vrijwilligerswerk en gebruik beïnvloeden. De enquête laat echter zien dat sociale verbondenheid niet automatisch voldoende initiatiefkracht of opvolging betekent.

Vrijwilligerscapaciteit en lokaal leiderschap lijken minstens zo belangrijk. Het kunnen vinden en behouden van mensen die bestuur, beheer en organisatie dragen is een terugkerend risico in de bronnen.

Functionele positie binnen de voorzieningenstructuur is eveneens belangrijk. Een dorpshuis dat vrijwel de enige ontmoetingsplek is, heeft een andere maatschappelijke positie dan een dorpshuis dat naast meerdere alternatieve voorzieningen functioneert.

Demografie en wonen beïnvloeden de toekomstige gebruikers- en vrijwilligersbasis. Vergrijzing, vertrek van jongeren en integratie van nieuwe inwoners komen sterk terug in de enquête.

Ligging en regionale relaties zijn niet zelfstandig verklarend, maar kunnen lokaal sterk betekenisvol zijn voor zichtbaarheid, bereikbaarheid en bovenlokale aantrekkingskracht.

Identiteit, geschiedenis en geloof zijn vooral relevant wanneer zij concrete invloed hebben op sociale netwerken, activiteiten, openstelling en lokale verhoudingen.

Institutionele capaciteit en gemeentelijke samenwerking zijn van belang omdat veel dorpshuizen afhankelijk zijn van gemeenten voor eigendom, investeringen, subsidies en regelgeving.

Daarmee verschuift het perspectief van een brede inventaris van tientallen mogelijke kenmerken naar een beperktere groep kenmerken die in meerdere bronnen daadwerkelijk terugkomt.

Bodem, geomorfologie en landschap horen wel degelijk bij de context, maar de beschikbare bronnen geven onvoldoende grond om daaruit een zelfstandige relatie met beheervorm af te leiden. De enquête laat vooral indirecte verbindingen zien via landbouw, waterbeheer, geschiedenis, identiteit en ruimtelijke ontwikkeling.

De meest relevante kenmerken lijken dus vooral die factoren te zijn die invloed hebben op **mensen, functies, organisatie en institutionele verhoudingen**.

5.11 Betekenis voor de Zeeuwse praktijk

Voor Zeeland betekent deze analyse allereerst dat het weinig zinvol is om dorpen uitsluitend naar **omvang of ligging** te classificeren en daar direct een beheermodel aan te koppelen.

De praktijkcases maken dat zichtbaar. Nisse, Nieuwdorp, Aardenburg en Colijnsplaat verschillen niet alleen in schaal of gebouwtype, maar vooral in sociale cultuur, organiserend vermogen, regionale functie en de rol van de beheerder.

De reacties uit Kloetinge, Yerseke en Koewacht laten binnen het geïntegreerde onderzoeksbestand zien hoe uiteenlopend de hoofdopgave kan zijn. In het ene dorp staat de fysieke toekomst van het gebouw centraal, in het andere de positie van de dorpshuisfunctie en elders juist de uitbreiding naar nieuwe maatschappelijke functies.

Voor de Zeeuwse praktijk is daarom vooral een **profielbenadering** bruikbaar. Daarbij wordt per dorp gekeken naar een beperkt aantal samenhangende vragen: hoe sterk en breed is de sociale basis, hoeveel organiserend vermogen is aanwezig, hoe ontwikkelt de bevolking zich, welke functies vervult het dorpshuis, welke andere voorzieningen zijn aanwezig, hoe is de relatie met gemeente en partners en welke ruimtelijke of regionale positie heeft het dorp?

Zo'n profiel geeft geen automatisch antwoord op de vraag welk beheermodel gekozen moet worden. Het geeft wel inzicht in de omstandigheden waarbinnen een model moet functioneren.

Daarmee vormt dit hoofdstuk de eerste helft van de noodzakelijke vergelijking. Eerst is beschreven welke kenmerken van dorpen relevant kunnen zijn. In het volgende hoofdstuk wordt de andere kant van de relatie uitgewerkt: de verschillende profielen, organisatievormen en beheermodellen van dorpshuizen zelf. Pas wanneer beide zijden afzonderlijk helder zijn, kan in de latere synthese worden onderzocht welke combinaties daadwerkelijk passend lijken.

6. Dorpshuisprofielen, organisatie en beheer

6.1 Doel en grenzen van de profielindeling

Dorpshuizen verschillen sterk in functie, schaal, eigendom, organisatie en dagelijkse **exploitatie**. De term *dorpshuis* omvat daardoor in de praktijk uiteenlopende voorzieningen: van een kleinschalig verenigingsgebouw dat vrijwel volledig op vrijwilligers draait tot een multifunctioneel centrum waarin onderwijs, sport, zorg, welzijn en ontmoeting samenkomen. De landelijke verkenning naar dorpshuizentypologie benadrukt daarom dat een indeling uitsluitend op rechtsvorm of eigendom tekortschiet. Voor een bruikbare karakterisering moet worden gekeken naar de combinatie van maatschappelijke functie, exploitatiemodel, personele inzet, governance en eigendom.

De profielindeling in dit hoofdstuk heeft daarom een analytisch doel. Zij is bedoeld om verschillen tussen dorpshuizen beter te begrijpen en om later te kunnen analyseren welke organisatievormen onder welke lokale omstandigheden passend zijn. De categorieën worden niet gebruikt als gesloten typen waarin ieder dorpshuis exact moet passen.

Dat is belangrijk omdat de praktijk juist veel mengvormen laat zien. Een stichting met een vrijwilligersbestuur kan bijvoorbeeld een betaalde beheerder inzetten. Een gemeentelijk gebouw kan dagelijks worden beheerd door een zelfstandig ondernemer. Een multifunctioneel centrum kan formeel lokaal worden bestuurd, terwijl professionele organisaties een groot deel van de dagelijkse functies verzorgen. De landelijke typologie spreekt daarom nadrukkelijk over **ideaaltypen**.

Ook de enquête bevestigt deze variatie. Het volledig vrijwilligersmodel wordt het vaakst genoemd als huidig passend model, maar daarnaast komen vrijwilligersbestuur met betaalde ondersteuning, pachtconstructies en andere combinaties voor. Formele verantwoordelijkheid, dagelijks beheer en eigendom liggen bovendien regelmatig bij verschillende partijen.

De kern van dit hoofdstuk is daarom niet de vraag welk label op een dorpshuis past, maar welke **organisatielogica** dominant is en welke voorwaarden en kwetsbaarheden daarbij horen.

6.2 Maatschappelijke functie en gebruik

De **maatschappelijke functie** vormt een eerste onderscheidende dimensie. Dorpshuizen zijn in de gebruikte bronnen doorgaans meer dan zaalverhuurlocaties. Zij bieden ruimte aan verenigingen, vergaderingen, ouderenactiviteiten, culturele activiteiten, feesten, sport, welzijn en soms zorg- of onderwijsfuncties.

De landelijke dorpshuizentypologie onderscheidt op basis van die functionele breedte onder meer verenigingsgerichte, multifunctionele, zorggerichte, ondernemende en publiek ingebedde voorzieningen.

Die functionele breedte is analytisch belangrijk omdat zij rechtstreeks samenhangt met organisatorische complexiteit. Een gebouw dat hoofdzakelijk wordt gebruikt voor avondvergaderingen en verenigingsactiviteiten stelt andere eisen dan een accommodatie waarin dagelijks school, kinderopvang, sport, zorg, horeca en ontmoeting samenkomen.

De **landelijke relatieproef onder** 56 voorzieningen laat daarin een duidelijk patroon zien. Van de multifunctionele voorzieningen valt 65% in een hybride of publiek-professionele exploitatiecategorie, tegenover slechts 2,8% van de niet-multifunctionele voorzieningen.

Dat betekent niet dat multifunctionaliteit automatisch professionalisering veroorzaakt. Dezelfde studie noemt ook voorbeelden van breed gebruikte voorzieningen die nog steeds grotendeels door vrijwilligers worden gedragen. Wel neemt doorgaans de behoefte toe aan coördinatie, planning, openstelling en deskundigheid.

Ook de praktijkgesprekken illustreren dat. Rodanborgh in Aardenburg combineert dorpshuis, gymzaal, school, kinderopvang en bibliotheekfunctie. Deze casus ondersteunt de aanwijzing dat een brede en intensieve functiecombinatie hogere eisen kan stellen aan dagelijkse coördinatie en professionele continuïteit. ’t Hart in Nieuwdorp combineert ontmoeting, horeca, verenigingsleven, sport, rouw, feest en bovenlokale bijeenkomsten.

De **maatschappelijke functie** vormt daarmee een eerste sleutel voor de beoordeling van passend beheer. De bronnen wijzen erop dat een toename van functies, gebruikersgroepen en openingstijden doorgaans samengaat met een zwaardere organisatorische opgave.

6.3 Eigendom, bestuur en zeggenschap

Eigendom en beheer moeten analytisch van elkaar worden onderscheiden. Uit de enquête komt naar voren dat de gemeente in veel gevallen eigenaar is van het gebouw, terwijl een stichting vaak formeel verantwoordelijk is voor beheer en exploitatie.

Daarmee ontstaat een veelvoorkomend model waarin het vastgoed publiek eigendom is, maar de dagelijkse maatschappelijke en financiële verantwoordelijkheid lokaal is georganiseerd.

Deze verdeling heeft gevolgen voor zeggenschap. Het bestuur wordt in de enquête duidelijk het vaakst genoemd als partij met invloed op beslissingen over het dorpshuis. Gemeente en beheerder worden eveneens genoemd, terwijl gebruikers, vrijwilligers en verenigingen minder vaak als directe besluitvormers naar voren komen.

Dat laat zien dat **breed maatschappelijk draagvlak** niet automatisch gelijkstaat aan brede formele zeggenschap. Een dorpshuis kan voor het hele dorp bedoeld zijn, terwijl de feitelijke beslissingen vooral bij een relatief kleine groep bestuurders liggen.

Ook het verschil tussen eigendom en investeringsverantwoordelijkheid is belangrijk. In de enquête wordt de gemeente regelmatig genoemd als verantwoordelijke voor groot onderhoud, verduurzaming en investeringen; daarnaast ligt die verantwoordelijkheid in een deel van de situaties bij het dorpshuisbestuur of bij combinaties van partijen.

De reacties laten zien hoe verschillend dit kan uitpakken. In Kloetinge is de gemeente eigenaar en verantwoordelijk voor groot onderhoud en investeringen, terwijl het dagelijks beheer door een pachter wordt uitgevoerd. In Koewacht is de stichting eigenaar, waardoor een groter deel van de gebouwopgave lokaal ligt.

Eigendom is daarmee niet alleen een juridisch gegeven. Het bepaalt mede waar financiële risico's, investeringsverantwoordelijkheid en onderhandelingsmacht liggen.

6.4 Dagelijks beheer en personele inzet

De **dagelijkse uitvoering** van beheer kan sterk verschillen van de formele bestuurlijke structuur. De enquête laat zien dat vrijwilligers het dagelijks beheer vaak uitvoeren. Daarnaast spelen betaalde beheerders en pachters of ondernemers een duidelijke rol.

Dat dagelijkse beheer omvat veel meer dan het openen en sluiten van het gebouw. In de praktijk gaat het om verhuur, horeca, schoonmaak, contact met gebruikers, programmering, administratie, planning, vrijwilligersbegeleiding, onderhoudssignalering en vaak ook conflictbemiddeling en externe relaties.

De praktijkgesprekken maken duidelijk hoe groot die rol kan worden. De professionele beheerder in Aardenburg combineert dagelijkse aanwezigheid met ondernemerschap, programmering, praktisch onderhoud en het aantrekken van nieuwe groepen. De beheerder in Colijnsplaat combineert beheer met gastheerschap, inrichting, activiteitenontwikkeling en het ondersteunen van bewonersinitiatieven.

Daarmee is personele inzet niet alleen een kostenpost. Zij kan ook maatschappelijke en financiële waarde creëren.

Tegelijk moet rekening worden gehouden met **continuïteit**. Wanneer vrijwel alle kennis, contacten en dagelijkse routines bij één beheerder liggen, kan de voorziening kwetsbaar worden bij vertrek, ziekte of verandering van contract.

6.5 Exploitatiemodel en inkomstenlogica

Dorpshuizen combineren meestal **meerdere inkomstenbronnen**. De enquête noemt vooral zaalverhuur, horeca en gemeentelijke subsidie. Daarnaast komen activiteitenopbrengsten, bijdragen van verenigingen, fondsen, sponsoring, donaties en pachtinkomsten voor.

Dat maakt duidelijk dat het klassieke onderscheid tussen een ‘gesubsidieerd’ en een ‘zelfstandig’ dorpshuis vaak te eenvoudig is. Veel voorzieningen combineren marktinkomsten en publieke middelen.

De landelijke relatieproef ondersteunt dat beeld. Financiële steun blijkt daarin geen sterke zelfstandige voorspeller van exploitatievorm. Zowel vrijwilligersgedragen huizen als grotere multifunctionele accommodaties ontvangen verschillende vormen van subsidie of ondersteuning.

Belangrijker is de **inkomstenlogica**. Bij sommige dorpshuizen is verhuur aan vaste verenigingen dominant. Andere leunen sterker op horeca, evenementen of zakelijke verhuur. Weer andere zijn sterk ingebed in publieke of maatschappelijke dienstverlening.

De aard van inkomsten hangt bovendien samen met de eisen die aan het beheer worden gesteld. Horeca en commerciële verhuur vragen bijvoorbeeld om ruimere openingstijden, prijsbeleid en professioneel personeelsmanagement. Een voornamelijk verenigingsgedragen exploitatie kan eenvoudiger blijven, maar is vaak afhankelijker van de continuïteit van vaste gebruikers.

6.6 Vrijwilligersgedragen beheer

Het vrijwilligersgedragen model is in veel dorpshuizen nog steeds de basis. In de enquête wordt dit het vaakst genoemd als passend huidig beheermodel.

De **landelijke verkenning bevestigt** dat vrijwilligersgedragen stichtings- en verenigingsmodellen breed voorkomen. In de dataset van 56 voorzieningen vallen 42 locaties in de categorie vrijwilligersbestuur.

De kracht van dit model ligt in lokaal eigenaarschap. Vrijwilligers kennen gebruikers, voelen zich verbonden met het dorp en kunnen vaak tegen relatief lage personeelskosten een voorziening draaiende houden.

In sterk bewonersgedragen situaties kan bovendien veel informeel vertrouwen bestaan. De enquête noemt voorbeelden waarin verenigingen zelf een sleutel hebben, het gebouw netjes achterlaten en inwoners gezamenlijk bijdragen aan onderhoud of schoonmaak.

De landelijke relatieproef vindt een duidelijke samenhang tussen sterk burgerinitiatief en vrijwilligersbestuur.

De kwetsbaarheid ligt echter in **continuïteit**. Wanneer bestuur en dagelijkse uitvoering op dezelfde kleine groep rusten, kunnen vergrijzing, overbelasting en gebrek aan opvolging snel grote gevolgen hebben. De enquête laat juist op dit punt duidelijke zorgen zien.

Vrijwilligersbeheer is daarom vooral kansrijk wanneer de functionele complexiteit beheersbaar blijft en er voldoende mensen zijn om verantwoordelijkheden te spreiden.

6.7 Vrijwilligersbestuur met betaalde ondersteuning

Een tweede veelvoorkomende vorm is een vrijwilligersbestuur dat wordt ondersteund door een betaalde beheerder of coördinator.

Vrijwilligersbestuur met een **betaalde beheerder of coördinator** vormt naast volledig vrijwilligersbeheer een duidelijk herkenbare beheerconfiguratie. Bij de vraag naar toekomstbestendig beheer verschuift het zwaartepunt richting een hybride model met betaalde ondersteuning.

Die verschuiving is betekenisvol. Zij wijst erop dat respondenten lokaal eigenaarschap willen behouden, maar tegelijkertijd zien dat de dagelijkse belasting en complexiteit van beheer moeilijk volledig door vrijwilligers kan worden gedragen.

Betaalde ondersteuning kan verschillende taken overnemen:

- dagelijks beheer;
- reserveringen;
- horeca;
- administratie;
- programmering;
- vrijwilligerscoördinatie;
- communicatie;
- contact met huurders;
- praktische uitvoering.

Het bestuur kan zich daardoor meer richten op strategie, maatschappelijke koers en toezicht.

Deze vorm kan vooral passend zijn wanneer de maatschappelijke functie breed is, maar het wenselijk blijft dat zeggenschap lokaal verankerd blijft.

De kwetsbaarheid ligt in de verhouding tussen bestuur en beheerder. De enquête bevat signalen dat vrijwillige besturen soms onvoldoende kennis hebben van exploitatie, vergunningen, horeca en dagelijks gebruik, terwijl zij wel grote beslissingen nemen.

Een hybride model vraagt daarom niet alleen om een betaalde kracht, maar ook om professionele taakafbakening en voldoende bestuurlijke deskundigheid.

6.8 Professioneel, sociaal of ondernemend beheer

Professioneel beheer kent verschillende vormen. Het kan gaan om een beheerder in loondienst, een zelfstandige opdrachtnemer, een sociaal beheerder of een meer ondernemende exploitant.

De casus **Aardenburg** laat een duidelijke ondernemende variant zien. De professionele beheerder werkt als zelfstandig opdrachtnemer in een gemeentelijk gebouw en combineert maatschappelijke taken met commerciële activiteiten. De ondernemende prikkel gaat in deze praktijk samen met actieve openstelling en programmering, terwijl betaalbaarheid en toegankelijkheid als maatschappelijke norm behouden blijven.

Daarmee laat deze casus zien dat professioneel beheer niet noodzakelijk betekent dat het dorpshuis minder maatschappelijk wordt. Ondernemerschap kan juist bijdragen aan levendigheid, zolang de maatschappelijke opdracht duidelijk blijft.

Colijnsplaat laat een meer sociaal ondernemende invulling zien. De beheerder gebruikt de rol vooral om sfeer, ontmoeting en initiatief te versterken. Het dorpshuis wordt daarbij nadrukkelijk niet als commerciële horecazaak benaderd en voor lokale initiatieven wordt soms bewust gekozen voor lage of geen zaalhuur.

De stijl van professioneel beheer kan dus sterk verschillen. Het relevante onderscheid zit minder in betaald of onbetaald en meer in de vraag welke **opdracht** de beheerder heeft en welke prikkels daarbij horen.

6.9 Pacht en horeca-exploitatie

Bij een pachtmodel wordt de horeca of een groter deel van de **exploitatie** overgedragen aan een ondernemer. Deze vorm wordt in de enquête zowel als huidig passend model als mogelijke toekomstbestendige vorm genoemd.

Het voordeel van pacht ligt in ondernemersrisico en professionele uitvoering. Een pachter kan commerciële ervaring, personeelscapaciteit en horeca-expertise inbrengen.

Tegelijk ontstaat een belangrijk spanningsveld. De maatschappelijke opdracht van het dorpshuis kan botsen met commerciële prikkels. Tarieven, openingstijden, keuze van activiteiten en gebruik door minder rendabele groepen kunnen onder druk komen te staan wanneer omzet dominant wordt.

De **praktijkgesprekken** maken juist duidelijk dat die balans aandacht vraagt. Zowel in Colijnsplaat als Aardenburg wordt de verhouding met lokale horeca benoemd en wordt benadrukt dat het dorpshuis niet simpelweg als gewone horecazaak moet functioneren.

Een pachtmodel vraagt daarom om heldere afspraken over maatschappelijke toegankelijkheid, tarieven, gebruik door verenigingen en de verdeling van risico en zeggenschap tussen bestuur en exploitant.

6.10 Multifunctionele en publiek ingebedde voorzieningen

Een **andere categorie bestaat** uit dorpshuizen die onderdeel zijn van een grotere multifunctionele accommodatie of sterk zijn ingebed in publieke dienstverlening.

De landelijke typologie noemt deze vorm onder meer bij de Brede Dorpshub en de Publieke Basisvoorziening.

In zulke accommodaties worden meerdere functies gecombineerd, bijvoorbeeld onderwijs, sport, bibliotheek, kinderopvang, welzijn of zorg. Daardoor verandert het karakter van het gebouw. Het is niet langer uitsluitend een ontmoetingsplek, maar ook een knooppunt van maatschappelijke dienstverlening.

Rodanborgh in **Aardenburg** is hiervan een Zeeuws voorbeeld. Dorpshuis, school, kinderopvang, sport en bibliotheekfunctie zijn daar fysiek samengebracht.

De landelijke relatieproef laat zien dat dergelijke multifunctionele voorzieningen vaker hybride of publiek-professioneel worden geëxploiteerd.

Dat is inhoudelijk plausibel: meer functies gaan doorgaans gepaard met meer gebruikers, uitgebreidere openingstijden, complexere planning en hogere eisen aan beheer.

Tegelijk blijft lokaal eigenaarschap mogelijk. De landelijke studie bevat ook voorbeelden van sterk multifunctionele accommodaties die grotendeels door bewoners worden bestuurd.

Multifunctionaliteit bepaalt dus niet automatisch de governance, maar verhoogt wel de organisatorische belasting.

6.11 Coöperatieve en collectieve modellen

Naast stichting, pacht en gemeentelijke organisatie bestaan coöperatieve of collectieve modellen. De oorspronkelijke onderzoeksopzet noemt deze expliciet als mogelijke **beheervorm**, waarbij bewoners via een coöperatieve structuur gezamenlijk verantwoordelijkheid dragen.

De beschikbare bronnen binnen dit onderzoek bieden echter relatief weinig concrete Zeeuwse voorbeelden waarin een dorpshuis daadwerkelijk volledig coöperatief wordt geëxploiteerd.

Daarom moet deze categorie voorzichtig worden behandeld. Zij is analytisch relevant, vooral voor situaties waarin inwoners sterk collectief initiatief nemen, maar op basis van de tien bronnen kan niet worden geconcludeerd dat het coöperatieve model in Zeeland reeds breed voorkomt.

Wel bestaan verschillende elementen die aan een collectieve logica raken: gedeeld eigenaarschap, sterke bewonerssturing, gezamenlijke inzet van verenigingen en lokale stichtingen.

Het onderscheid is daarom vooral nuttig als ontwikkelrichting: een model waarin zeggenschap en verantwoordelijkheid breder worden gedeeld dan binnen een klassiek vrijwilligersbestuur.

6.12 De beheerder als zelfstandige succes- en risicofactor

Een van de duidelijkste inzichten uit de praktijkgesprekken is dat de beheerder niet volledig kan worden gereduceerd tot de formele beheervorm.

In **Aardenburg** lijkt het functioneren van Rodanborgh sterk samen te hangen met de persoonlijke inzet, ondernemingszin en sociale vaardigheden van de professionele beheerder.

In **Colijnsplaat** heeft de beheerder de sfeer, inrichting en programmering nadrukkelijk gevormd.

In **Nisse** sluit de beheerder bewust aan bij de bestaande dorpscultuur en houdt deze de voorziening laagdrempelig.

De praktijkgesprekken geven daarmee een duidelijke aanwijzing dat de kwaliteit van beheer een zelfstandige factor kan zijn in het functioneren van een dorpshuis. Gastvrijheid, sociaal inzicht, ondernemerschap, flexibiliteit en praktische verantwoordelijkheid lijken samen te hangen met gebruik en draagvlak.

Maar juist daarin zit ook een risico. Wanneer veel succes afhankelijk is van persoonlijke kwaliteiten, ontstaat persoonsafhankelijkheid.

De centrale vraag is daarom niet alleen of een beheerder goed functioneert, maar ook:

- hoeveel kennis bij één persoon ligt;
- welke relaties persoonsgebonden zijn;
- hoe taken zijn vastgelegd;
- of overdracht mogelijk is;
- hoe vervanging wordt georganiseerd.

Goed beheer moet op termijn niet alleen effectief, maar ook overdraagbaar zijn.

6.13 Ideaalprofielen en mengvormen

De landelijke dorpshuizentypologie onderscheidt vijf analytische ideaalprofielen:

- het Levendige Verenigingshuis, gericht op verenigingen, lokale activiteiten en vrijwilligersbeheer;
- de Brede Dorpshub, waarin meerdere voorzieningen en functies worden gecombineerd;
- het Zorgzame Netwerkhuis, waarin welzijn, informele zorg en ondersteuning een belangrijke plaats hebben;
- het Ondernemende Exploitatiehuis, waarin horeca, evenementen en commerciële verhuur relatief sterk bijdragen aan de exploitatie;
- de Publieke Basisvoorziening, waarin het dorpshuis sterk institutioneel of gemeentelijk is ingebed.

Deze **profielen zijn bruikbaar** omdat zij verschillende organisatielogica's zichtbaar maken. De in de bron genoemde aantallen per profiel worden hier echter niet overgenomen als onderzoeksuitkomst. De bron geeft zelf aan dat die aantallen modelmatig zijn en niet voortkomen uit een daadwerkelijke analyse van 324 individuele records.

Voor dit onderzoek is vooral van belang dat de profielen elkaar niet uitsluiten.

't Hart in **Nieuwdorp** heeft bijvoorbeeld kenmerken van een brede dorpshub én een ondernemende exploitatie. Rodanborgh combineert kenmerken van een brede hub en een publiek ingebedde voorziening, maar heeft tegelijk een sterk ondernemende beheercomponent.

Ook traditionele dorpshuizen kunnen zich ontwikkelen richting zorgzame netwerkfuncties zonder hun vrijwilligerskarakter te verliezen.

De praktijk bestaat daarom vooral uit **mengvormen**.

6.14 Ontwikkeling en overgang tussen modellen

Beheervormen zijn niet statisch. Een dorpshuis kan zich in de loop van de tijd ontwikkelen van vrijwilligersbeheer naar een hybride model, van verenigingsgebouw naar multifunctionele voorziening of van uitsluitend lokale accommodatie naar een voorziening met bovenlokale functie.

De enquête laat een mogelijke ontwikkelrichting zien. Waar het volledig vrijwilligersmodel nu het vaakst als passend wordt genoemd, verschuift bij de toekomstvraag de voorkeur richting hybride beheer met betaalde ondersteuning.

Dat betekent niet dat alle dorpshuizen die beweging zullen maken. Het laat vooral zien dat respondenten verwachten dat de organisatorische belasting in veel situaties moeilijk volledig vrijwillig te blijven dragen is.

Ook **maatschappelijke functies** kunnen verschuiven. Kloetinge noemt bijvoorbeeld kansen rond crisissteunpunten, mantelzorgondersteuning en samenwerking met maatschappelijke organisaties.

Zo'n functionele verbreding kan op termijn gevolgen hebben voor openingstijden, personele inzet en bestuurlijke afspraken.

Het beheer moet daarom niet alleen worden beoordeeld op de vraag of het **nu** werkt, maar ook op de vraag of het kan meebewegen met veranderende functies en dorpsomstandigheden.

6.15 Kwetsbaarheden en voorwaarden

Elk beheermodel kent eigen kwetsbaarheden.

Bij vrijwilligersbeheer liggen die vooral bij opvolging, overbelasting, deskundigheid en continuïteit.

Bij hybride modellen kunnen spanningen ontstaan tussen bestuur en betaalde beheerder, vooral wanneer verantwoordelijkheden niet helder zijn.

Bij professioneel of ondernemend beheer kan persoonsafhankelijkheid ontstaan of kan de maatschappelijke opdracht onder druk komen te staan.

Bij pachtconstructies bestaat het risico dat commerciële belangen zwaarder wegen dan laagdrempeligheid.

Bij multifunctionele accommodaties nemen organisatorische complexiteit en afhankelijkheid van institutionele samenwerking toe.

Bij publiek ingebedde modellen kan lokaal eigenaarschap juist minder sterk worden.

De bronnen wijzen daarmee niet naar één beheermodel met uitsluitend voordelen. De kern is de **match tussen model en context**.

Voor goed functioneren lijken over de verschillende modellen heen enkele voorwaarden steeds terug te komen:

- duidelijke rollen en verantwoordelijkheden;
- voldoende bestuurlijke deskundigheid;
- een beheerder of aanspreekpunt dat past bij de lokale situatie;
- voldoende vrijwilligers- of personele capaciteit;
- heldere afspraken over eigendom en investeringen;
- een exploitatie die de maatschappelijke functie ondersteunt;
- ruimte om te reageren op veranderende gebruikers en functies;
- samenwerking met gemeente en maatschappelijke partners.

6.16 Toepassing op de Zeeuwse praktijk

Voor de Zeeuwse praktijk betekent deze analyse dat beheervormen niet als afzonderlijke recepten moeten worden gebruikt.

De vier **praktijkgesprekken** laten dat scherp zien. In Nisse lijkt laagdrempelig beheer dat dicht bij verenigingen en dorpscultuur staat goed te passen. In Colijnsplaat is een sociaal ondernemende beheerder belangrijk voor vernieuwing en ontmoeting. In Aardenburg functioneert een professioneel en ondernemend model binnen gemeentelijk eigendom. Nieuwdorp combineert een lokaal verankerde stichting met professioneel beheer en een relatief brede exploitatie.

Deze voorbeelden kunnen niet één-op-één worden gekopieerd. Zij maken juist duidelijk dat verschillende combinaties succesvol kunnen zijn.

Voor Zeeuwse gemeenten en dorpshuisbesturen ligt daarom een andere benadering voor de hand. Niet eerst kiezen uit een beperkt aantal beheermodellen en daarna het dorp daarin proberen te passen, maar beginnen bij de feitelijke situatie:

hoe breed is de maatschappelijke functie, hoeveel dagelijkse coördinatie is nodig, hoeveel vrijwillige draagkracht is beschikbaar, welke professionele competenties zijn nodig, wie bezit het gebouw, wie draagt investeringsrisico en hoeveel ruimte is er voor lokaal ondernemerschap?

Pas daarna kan worden bepaald welke beheerconfiguratie passend is.

Daarmee vormt dit hoofdstuk de tweede helft van de **analytische basis**. Hoofdstuk 5 beschreef de context waarin het dorpshuis staat; hoofdstuk 6 heeft de belangrijkste organisatie- en beheerlogica's uiteengezet. In hoofdstuk 7 wordt vervolgens zichtbaar hoe die beide kanten in de enquête onder 34 respondenten in de praktijk samenkomen.

7. Enquêteresultaten: dorpen en dorpshuizen in beeld

7.1 Profiel en spreiding van de respons

De enquête *Dorpshuis van nu, dorp van morgen* brengt **ervaringen en opvattingen** samen van 34 respondenten die vanuit verschillende rollen betrokken zijn bij een dorp en/of dorpshuis. Van deze 34 respondenten hebben 25 betrekking op Zeeland (73,5%) en 9 op dorpen of kernen buiten Zeeland (26,5%). Daarmee heeft de enquête een duidelijk Zeeuws zwaartepunt, terwijl ruim een kwart van de respons aanvullende ervaringen uit andere provincies biedt.

De geografische spreiding is niet gelijkmatig. Sommige dorpen en gemeenten zijn meerdere keren vertegenwoordigd, terwijl andere één respondent kennen. De resultaten moeten daarom niet worden gelezen als een representatieve steekproef van alle Zeeuwse dorpen of dorpshuizen. Zij geven vooral een breed en inhoudelijk rijk beeld van ervaringen van mensen die dicht bij de praktijk staan.

De respondenten zijn overwegend sterk lokaal betrokken. Een groot deel woont in het dorp, is actief als vrijwilliger of vervult een bestuurlijke rol. Ook onder de betrokkenheid bij het dorpshuis zijn bestuursleden, beheerders, gebruikers, dorpsraadsleden en vertegenwoordigers van verenigingen sterk aanwezig. De enquête weerspiegelt daardoor in belangrijke mate het perspectief van de **actieve dorpsgemeenschap**: de mensen die organiseren, besturen, beheren, activiteiten mogelijk maken en verantwoordelijkheid dragen.

Dat is voor dit onderzoek zowel een kracht als een beperking. Deze respondenten beschikken over veel praktijkkennis en kunnen ontwikkelingen vaak over langere tijd duiden. Tegelijk zijn jongeren, minder actieve inwoners, mensen die het dorpshuis niet gebruiken en inwoners die buiten bestaande netwerken staan minder sterk vertegenwoordigd.

7.2 Beeld van het dorp en veranderingen door de tijd

Respondenten beschrijven hun dorpen vaak met woorden als **klein, rustig, hecht, sociaal, betrokken, gezellig en gemoedelijk**. Ook ondernemerschap, herkenbaarheid en een sterk *ons-kent-ons*-karakter worden genoemd. Tegelijk klinken direct kwetsbaarheden door: vergrijzing, voorzieningenverlies, beperkte faciliteiten en druk op de leefbaarheid.

Het beeld is daarmee niet dat van een statisch en vanzelfsprekend hecht dorp. De meeste respondenten zien hun dorp juist als een gemeenschap die in beweging is.

De meest genoemde veranderingen van de afgelopen tien jaar zijn:

- vergrijzing;
- verdwijnen van voorzieningen;
- vertrek van jongeren;
- komst van nieuwe inwoners;
- individualisering.

Deze ontwikkelingen grijpen op elkaar in. Wanneer jongeren vertrekken en ouderen blijven, verandert niet alleen de leeftijdsopbouw, maar mogelijk ook de vrijwilligersbasis. Wanneer nieuwe inwoners instromen, ontstaat potentieel nieuwe energie, maar ook de opgave om bestaande en nieuwe sociale netwerken met elkaar te verbinden. Wanneer winkels, cafés of andere voorzieningen verdwijnen, verandert het patroon van dagelijkse ontmoeting.

Een reactie uit Koewacht maakt zichtbaar hoe ook woningbouw daarin meespeelt. Wanneer ouderen niet in het dorp kunnen blijven wonen en jongeren moeilijk passende huisvesting vinden, werkt dat volgens de respondent uiteindelijk door in gebruik, **vrijwilligerscapaciteit** en continuïteit van het dorpsleven.

De enquête ondersteunt daarmee een centrale gedachte uit dit onderzoek: het dorpshuis functioneert niet binnen een stabiele omgeving, maar moet zich verhouden tot een veranderende dorpsgemeenschap.

7.3 Sociale verbondenheid, initiatiefkracht en wederkerigheid

De ervaren **sociale verbondenheid** in de dorpen is relatief sterk. De meeste respondenten beoordelen deze hoog. Ook het persoonlijk kennen van andere inwoners wordt positief gewaardeerd, zij het iets minder sterk.

Dat verschil is betekenisvol. Een dorp kan sociaal verbonden zijn zonder dat alle inwoners elkaar intensief kennen. Verbondenheid kan ook bestaan uit herkenning, lokale identiteit, gedeelde gebeurtenissen en het gevoel ergens bij te horen.

Wanneer wordt gekeken naar **initiatiefkracht**, ontstaat een voorzichtiger beeld. De samenwerking rond lokale initiatieven wordt gematigd positief beoordeeld, maar de bereidheid en het vermogen om nieuwe initiatieven te ontwikkelen liggen lager dan de ervaren sociale verbondenheid.

Hiermee wordt een belangrijk onderscheid zichtbaar:

sociale cohesie betekent niet automatisch organiserend vermogen.

Inwoners kunnen zich sterk met hun dorp verbonden voelen en bereid zijn elkaar te helpen, terwijl het vinden van mensen die structureel een activiteit, bestuur of voorziening willen dragen toch lastig blijkt.

Nieuwe initiatieven ontstaan bovendien vaak vanuit bestaande organisaties: verenigingen, dorpsraden, dorpshuisbesturen of combinaties van deze partijen. Initiatieven vanuit individuele inwoners komen minder sterk naar voren.

Onderlinge hulp wordt doorgaans positief omschreven. Burenhulp, mantelzorg, familie, kerkelijke netwerken en informele sociale controle spelen een rol. Tegelijk vindt die hulp vaak plaats binnen bestaande kringen en wordt genoemd dat mensen soms wel hulp willen bieden, maar dat er eerst om gevraagd moet worden.

Wederkerigheid is daarmee aanwezig, maar niet onbeperkt. Ook hier bestaat verschil tussen sociale nabijheid en de bereidheid om structurele verantwoordelijkheid voor de gemeenschap op zich te nemen.

7.4 Vrijwilligers, opvolging en lokaal leiderschap

Vrijwillige inzet vormt een van de sterkste én kwetsbaarste lijnen in de enquête.

Veel dorpen beschikken nog over **vrijwilligers**, maar respondenten geven veelvuldig aan dat die **inzet onder druk** staat. Dat geldt zowel voor activiteiten in het dorp als voor werkzaamheden rond het dorpshuis.

Vooral oudere inwoners, verenigingsleden en een relatief kleine vaste groep vrijwilligers zijn actief. Jongvolwassenen, nieuwe inwoners en ondernemers worden veel minder vaak als actieve dragende groepen genoemd.

Daarmee ontstaat een smalle actieve kern. Die kern kan zeer krachtig zijn, maar wordt kwetsbaar wanneer dezelfde mensen jarenlang meerdere functies vervullen.

De opvolging voor bestuur, beheer en vrijwilligerswerk wordt daarom vaak als kwetsbaar beoordeeld. De reacties uit Kloetinge, Yerseke en Koewacht ondersteunen dat vrijwillige inzet en **bestuurlijke continuïteit** belangrijke aandachtspunten zijn.

De organisatorische uitdaging die het sterkst naar voren komt is veroudering van vrijwilligers en bestuur. Daarnaast worden tekort aan vrijwilligers, exploitatievraagstukken, regelgeving en onvoldoende vernieuwing genoemd.

De enquête maakt daarmee duidelijk dat toekomstbestendigheid niet alleen afhankelijk is van draagvlak. Een dorp kan het dorpshuis zeer belangrijk vinden en toch moeite hebben om nieuwe bestuurders of vrijwilligers te vinden.

Lokaal leiderschap krijgt daardoor extra betekenis. Niet alleen het aantal mensen is relevant, maar ook de aanwezigheid van personen die kunnen organiseren, verbinden, besluiten nemen en anderen meenemen.

7.5 Jongeren, nieuwe inwoners en minder bereikte groepen

Jongeren vormen de meest duidelijk benoemde groep die minder goed wordt bereikt.

Hun **betrokkenheid bij het dorpsleven** wordt overwegend als beperkt of activiteitafhankelijk beoordeeld. Vooral tieners en jongvolwassenen worden genoemd als groepen die het dorpshuis weinig gebruiken.

Dat is relevant omdat de toekomst van vrijwilligerswerk en bestuur voor een deel afhangt van nieuwe generaties. Tegelijk laat de enquête zien dat jongeren niet eenvoudig via traditionele activiteiten of bestaande verenigingsstructuren kunnen worden bereikt.

Er lijkt eerder behoefte aan:

- ruimte voor eigen initiatief;
- flexibele vormen van ontmoeting;
- activiteiten die aansluiten bij hun leefwereld;
- samenwerking met jongerenwerk of scholen;
- minder institutionele vormen van deelname.

Ook nieuwe inwoners vormen een belangrijke groep. Zij zijn volgens respondenten wel aanwezig, maar raken niet vanzelfsprekend actief betrokken bij het dorp. De mate van betrokkenheid wordt overwegend als gematigd tot beperkt beoordeeld.

Respondenten noemen **persoonlijke benadering** als een van de belangrijkste manieren om dat te veranderen: welkom heten, actief uitnodigen, een dorpskrant of nieuwsbrief, sociale media, kennismakingsactiviteiten en aansluiting bij verenigingen.

De enquête bevestigt daarmee dat integratie niet alleen een verantwoordelijkheid van nieuwkomers is. Ook bestaande dorpsnetwerken moeten ruimte maken.

Andere minder bereikte groepen zijn onder meer zeer oude ouderen, buitenlandse inwoners of werknemers, mensen met een beperking en inwoners die weinig aansluiting voelen bij bestaande dorpsstructuren.

Toegankelijkheid blijkt daarmee niet alleen een kwestie van een open deur. Het vraagt actieve sociale verbinding.

7.6 Voorzieningen, ligging en andere ontmoetingsplekken

Het dorpshuis functioneert vrijwel altijd binnen een breder netwerk van ontmoetingsplekken.

Naast het dorpshuis worden vooral scholen, sportverenigingen, cafés en winkels genoemd als **plekken waar inwoners elkaar ontmoeten**. Ook kerken, verenigingsgebouwen en informele contacten in straat of buurt spelen een rol.

De betekenis van het dorpshuis hangt daardoor mede af van wat elders in het dorp aanwezig is.

Veel respondenten noemen voorzieningen die in de loop van de tijd zijn verdwenen: winkels, banken, zorgvoorzieningen, scholen, kerken, cafés, bibliobus en andere functies. Toch blijkt de relatie tussen voorzieningenverlies en de positie van het dorpshuis niet eenduidig.

Een dorpshuis neemt verdwenen functies dus niet automatisch over.

Een reactie uit Yerseke maakt dat duidelijk. Ondanks een sterke dorpsidentiteit en een rijk sociaal en economisch profiel is de dorpshuisfunctie relatief beperkt. Doordat verenigingen langere tijd andere plekken en werkwijzen hebben ontwikkeld, wordt het dorpshuis niet vanzelf opnieuw het centrale ontmoetingspunt.

De meeste respondenten beoordelen de **fysieke bereikbaarheid** van het dorpshuis positief. De invloed van de ligging van het dorp op het gebruik van het dorpshuis wordt echter wisselend ingeschat.

Dat bevestigt de eerdere analyse: ligging kan lokaal belangrijk zijn, maar verklaart op zichzelf niet de maatschappelijke positie van het dorpshuis.

7.7 Identiteit, geschiedenis, tradities en geloof

Lokale identiteit komt in uiteenlopende vormen naar voren. Respondenten noemen onder meer landbouw, water, visserij, mosselcultuur, religie, historische gebouwen, oorlogsgeschiedenis, dorpsfeesten, carnaval, kermis, muziek en sport.

Tradities hebben een duidelijke sociale functie. Jaarlijkse feesten, herdenkingen en evenementen geven ritme aan het dorpsleven en brengen verschillende groepen samen.

Het dorpshuis speelt daarbij in sommige dorpen een centrale rol, maar niet overal. De bijdrage aan het bewaren en vernieuwen van tradities wordt wisselend beoordeeld.

Ook **geloof en kerkelijke netwerken** verschillen sterk in betekenis. In sommige dorpen leveren zij vrijwilligers, onderlinge hulp en ontmoetingsactiviteiten. In andere dorpen spelen zij een kleinere rol of functioneren vooral binnen de eigen kring.

Opvallend is dat religieuze gebouwen en kerkelijke geschiedenis vaak nog wel belangrijk worden gevonden voor de identiteit van het dorp, ook wanneer de actuele kerkelijke betrokkenheid afneemt.

Een reactie uit Yerseke maakt zichtbaar dat geloof ook praktische gevolgen kan hebben. Zondagsrust en kerkelijke verhoudingen kunnen invloed hebben op programmering, samenwerking en openstelling.

De **enquête** laat daarnaast zien dat oude sociale scheidslijnen niet volledig verdwenen zijn. Verschillen tussen kerkelijk en niet-kerkelijk en tussen geboren dorpsbewoners en nieuwkomers worden nog genoemd, al ervaren sommige respondenten dat deze verschillen bij jongere generaties afnemen.

Voor het dorpshuis betekent dit dat brede toegankelijkheid mede afhankelijk is van de vraag of verschillende groepen zich er daadwerkelijk in herkennen.

7.8 Positie en maatschappelijke betekenis van het dorpshuis

Het dorpshuis wordt door respondenten overwegend als een zeer belangrijke voorziening beschouwd.

Binnen het geheel van lokale ontmoetingsplekken krijgt het een hoge waardering. Ook het draagvlak wordt sterk beoordeeld.

Daarmee komt het dorpshuis duidelijk naar voren als onderdeel van de lokale sociale infrastructuur.

Toch bestaat een belangrijk onderscheid tussen **belangrijk zijn** en **van iedereen zijn**. Iets meer dan de helft ervaart het dorpshuis duidelijk als voorziening van het hele dorp. Bij de overige respondenten verschilt dat per groep of is dat minder overtuigend het geval.

Die spanning is relevant voor het vervolg van het onderzoek. Een dorpshuis kan formeel openbaar zijn en breed worden gewaardeerd, maar praktisch toch vooral worden gedragen en gebruikt door verenigingen, ouderen of vaste groepen.

De reacties uit Koewacht, Kloetinge en Yerseke versterken het gevarieerde beeld. Koewacht beschrijft een breed openbaar en laagdrempelig dorpshuis. Kloetinge laat een actief ontwikkelende voorziening zien met meerdere maatschappelijke relaties. Yerseke laat juist zien dat de positie van het dorpshuis ook relatief marginaal kan zijn.

De maatschappelijke betekenis van het dorpshuis is daarmee groot, maar niet overal gelijk.

7.9 Gebruik, activiteiten en toegankelijkheid

De **meeste dorpshuizen** in de respons worden frequent gebruikt. Een meerderheid noemt dagelijks gebruik en daarnaast wordt veelvuldig meerdere keren per week gebruik gemeld.

Vergaderingen, verenigingsactiviteiten en ouderenactiviteiten vormen de meest genoemde functies. Ook feesten, culturele activiteiten, sport, jeugdactiviteiten en zorg- en welzijnsactiviteiten zijn aanwezig.

Daarmee komt een relatief breed activiteitenprofiel naar voren.

Een interessant onderscheid is dat **georganiseerde ontmoeting** sterker zichtbaar is dan vrije inloop of spontane ontmoeting. Veel gebruik loopt via verenigingen, vergaderingen en geprogrammeerde activiteiten.

Vooral ouderen, verenigingen, dorpsraden en maatschappelijke organisaties maken intensief gebruik van het dorpshuis. Jongeren en minder georganiseerde groepen zijn minder sterk vertegenwoordigd.

De ervaren laagdrempeligheid is doorgaans positief, maar niet overal. Fysieke bereikbaarheid blijkt bovendien maar één onderdeel van toegankelijkheid.

Respondenten noemen als drempels onder meer:

- onbekendheid met het programma;
- beperkte openingstijden;
- kosten;
- vaste groepen;
- het gevoel dat het dorpshuis niet voor iedereen is.

De reacties binnen het geïntegreerde onderzoeksbestand ondersteunen dat laagdrempeligheid samenhangt met zichtbaarheid, gebruik, openstelling en sociale sfeer, en niet uitsluitend met de toegankelijkheid van het gebouw.

7.10 Eigendom, bestuur en dagelijks beheer

De organisatie van dorpshuizen kent een duidelijke gelaagdheid.

Een stichting is de meest voorkomende formeel verantwoordelijke partij voor beheer en **exploitatie**. Tegelijk is de gemeente in veel gevallen eigenaar van het gebouw.

Daarmee zijn eigendom en exploitatie vaak gescheiden.

Het dagelijks beheer wordt in veel gevallen door vrijwilligers uitgevoerd. Daarnaast spelen betaalde beheerders en pachters of ondernemers een duidelijke rol.

De feitelijke invloed op beslissingen ligt vooral bij het bestuur. Gemeente en beheerder volgen op afstand, terwijl gebruikers, verenigingen en vrijwilligers minder vaak als invloedrijke besluitvormers worden genoemd.

Dit laat een mogelijke spanning zien. Het dorpshuis wordt breed als maatschappelijke voorziening beschouwd, maar de **formele invloed** kan bij een relatief kleine groep liggen.

De reacties uit Kloetinge, Koewacht en Yerseke illustreren hoe uiteenlopend constructies kunnen zijn. In Kloetinge is sprake van gemeentelijk eigendom en een pachter voor dagelijks beheer. In Koewacht is de stichting eigenaar. In Yerseke is de gemeentelijke rol juist sterk aanwezig.

Er bestaat dus niet één dominante organisatorische werkelijkheid achter het begrip dorpshuis.

7.11 Gebouw, onderhoud, energie en verduurzaming

Het gebouw vormt een van de zwaarste structurele opgaven uit de enquête.

Energie, onderhoud en verduurzaming behoren tot de meest genoemde financiële drukpunten.

Dat **is relevant** omdat deze kosten niet altijd rechtstreeks kunnen worden beïnvloed door meer activiteiten of vrijwillige inzet. Een oud of inefficiënt gebouw kan ook bij groot maatschappelijk draagvlak een financiële kwetsbaarheid blijven.

De enquête maakt dit onderscheid nog duidelijker.

Koewacht laat zien dat een dorpshuis sociaal sterk en breed gedragen kan zijn, terwijl groot onderhoud en verduurzaming toch urgent zijn. Kloetinge combineert verduurzaming en een relatief positieve ontwikkeling met risico's rond energiekosten en toekomstige subsidie. Yerseke noemt een breed pakket aan financiële en gebouwgerelateerde risico's.

Daarmee kan een dorpshuis op de ene dimensie toekomstbestendig zijn en op de andere niet.

Ook eigendom is hier van belang. Wanneer de gemeente eigenaar is, kunnen investeringslasten anders zijn verdeeld dan wanneer een lokale stichting het gebouw bezit.

Gebouwkwaliteit en eigendomsverhoudingen moeten daarom gezamenlijk worden beoordeeld.

7.12 Inkomsten, kosten en financiële stabiliteit

Dorpshuizen hebben doorgaans een gemengde inkomstenbasis.

De meest genoemde inkomstenbronnen zijn:

- zaalverhuur;
- horeca;
- gemeentelijke subsidie.

Daarnaast komen fondsen, sponsoring, bijdragen van verenigingen, donaties en activiteitenopbrengsten voor.

De financiële logica is daarmee hybride. Dorpshuizen zijn maatschappelijke voorzieningen, maar genereren tegelijkertijd eigen inkomsten.

De **grootste financiële druk** ligt bij energie, onderhoud en investeringen in verduurzaming. Ook verzekeringen, personeels- en beheerkosten en teruglopende inkomsten worden in verschillende reacties genoemd.

De financiële stabiliteit wordt overwegend als voldoende, maar niet robuust beoordeeld.

Dat is een belangrijk verschil. Veel dorpshuizen bevinden zich niet noodzakelijk in acute financiële problemen, maar beschikken evenmin over een ruime buffer om grote tegenvallers of investeringen gemakkelijk op te vangen.

Een hoge bezetting of groot maatschappelijk draagvlak betekent daarmee niet automatisch financiële zekerheid.

7.13 Huidig passend beheer en toekomstverwachtingen

Een van de meest relevante resultaten van de enquête betreft het verschil tussen het beheer dat **nu passend** wordt gevonden en het beheer dat respondenten **richting de toekomst** wenselijk achten.

Voor de huidige situatie wordt het volledig vrijwilligersgedragen model het vaakst genoemd. Daarna volgt het vrijwilligersbestuur met een betaalde beheerder of coördinator en vervolgens het pachtmodel.

De huidige beheervorm wordt bovendien overwegend als passend bij het karakter van het dorp beoordeeld.

Dat positieve oordeel betekent echter niet dat respondenten verwachten dat dezelfde vorm ook zonder aanpassing toekomstbestendig blijft.

Bij de vraag naar toekomstbestendig beheer verschuift het zwaartepunt richting een **hybride model met betaalde ondersteuning**. Het vrijwilligersmodel blijft belangrijk, maar wordt minder vaak als toekomstmodel genoemd dan als huidige passende vorm. Ook het pachtmodel krijgt enigszins meer gewicht.

Die verschuiving is een van de belangrijkste resultaten van de enquête.

Zij suggereert geen afscheid van lokaal eigenaarschap of vrijwilligerswerk. Integendeel: juist de combinatie lijkt aantrekkelijk. Vrijwilligers en lokale besturen blijven de maatschappelijke basis vormen, maar worden ondersteund bij taken die structurele beschikbaarheid, expertise of continuïteit vragen.

Daarmee weerspiegelt de enquête een bredere ontwikkeling van **volledig vrijwillig naar ondersteund lokaal beheer**.

7.14 Ondersteuningsbehoeften en ontwikkelkansen

Respondenten zien uiteenlopende kansen voor de komende jaren.

Veelgenoemd zijn:

- nieuwe activiteiten;
- samenwerking;
- verduurzaming;
- modernisering;
- jongeren betrekken;
- nieuwe vrijwilligers;

- bredere openstelling;
- zorg en welzijn;
- betere communicatie;
- samenwerking met gemeente en provincie.

Een **reactie uit Kloetinge** brengt een nadrukkelijk strategisch perspectief in beeld. Daar worden kansen gezien in samenwerking met maatschappelijke organisaties en in nieuwe functies rond crisissteun, mantelzorg en beter gebruik van bestaande ruimten.

Ondersteuning wordt niet alleen in financiële termen gevraagd.

Respondenten noemen ook behoefte aan kennis over:

- bestuurlijke kwaliteit;
- exploitatie;
- horeca en pacht;
- regelgeving;
- vastgoed;
- verduurzaming;
- vrijwilligersbeleid;
- samenwerking;
- toekomstvisie.

Dat is relevant omdat vrijwillige besturen soms verantwoordelijk zijn voor zeer complexe vraagstukken.

Ook kennisdeling tussen dorpen wordt als kans zichtbaar. Veel respondenten kennen slechts beperkt voorbeelden elders. Dat wijst erop dat goede praktijken bestaan, maar niet vanzelfsprekend worden gedeeld.

Ondersteuning moet daarmee niet alleen bestaan uit subsidie, maar ook uit **kennis, netwerk, intervisie en bestuurlijke versterking**.

7.15 Zeeuwse bevindingen in breder perspectief

De Zeeuwse enquêtebevindingen sluiten op verschillende punten aan bij de landelijke verkenning naar 56 dorpsvoorzieningen.

Ook **daar blijkt vrijwilligersgedragen** beheer een belangrijke basis. Tegelijk verschuift beheer naarmate de functie van een gebouw complexer wordt vaker naar hybride of meer professioneel ondersteunde modellen.

De landelijke analyse vindt een sterk verband tussen multifunctionaliteit en meer professionele organisatie en juist een omgekeerd verband tussen sterk zichtbaar burgerinitiatief en professionalisering.

Dat sluit inhoudelijk aan bij de Zeeuwse enquête. Daar zijn vrijwillige inzet en lokaal eigenaarschap nog sterk aanwezig, maar groeit bij de toekomstvraag de behoefte aan betaalde ondersteuning.

Ook de landelijke constatering dat subsidie op zichzelf weinig zegt over de **beheervorm** sluit aan bij het Zeeuwse beeld. Gemeentelijke ondersteuning komt voor binnen uiteenlopende organisatieconstructies.

Het bredere materiaal maakt daarmee vooral duidelijk dat de Zeeuwse opgaven niet uniek zijn. Vrijwilligersopvolging, gebouwkosten, multifunctionaliteit en bestuurlijke complexiteit komen ook elders voor.

Tegelijk moet voorzichtig worden omgegaan met directe vergelijking. De landelijke bronnen hebben een andere steekproef, andere operationalisering en een andere geografische spreiding. Zij worden daarom gebruikt als toetsing en verbreding, niet als norm waaraan Zeeland wordt afgemeten.

7.16 Samenvattende en opvallende bevindingen

De enquête levert geen eenvoudig beeld op van sterke of zwakke dorpen en evenmin van goede of slechte beheermodellen. Juist de combinatie van **sterke en kwetsbare elementen** is opvallend.

Allereerst blijkt het **maatschappelijke belang van dorpshuizen groot**. Zij worden intensief gebruikt, breed gewaardeerd en vormen voor veel respondenten een belangrijke schakel in de lokale sociale infrastructuur.

Tegelijk is de actieve basis vaak smaller dan het draagvlak doet vermoeden. Veel inwoners vinden het dorpshuis belangrijk, terwijl bestuur, beheer en vrijwilligerswerk op een beperkte groep rusten.

Een tweede opvallende bevinding is daarom het verschil tussen **sociale verbondenheid en organiserend vermogen**. Dorpen worden vaak als hecht ervaren, maar initiatiefkracht, bestuurlijke opvolging en structurele vrijwillige inzet zijn minder vanzelfsprekend.

Een derde bevinding betreft de **generatie- en bereiksvraag**. Ouderen en verenigingen vormen een sterke basis, terwijl jongeren, nieuwe inwoners en minder georganiseerde groepen moeilijker worden bereikt.

Ten vierde blijkt dat de positie van het dorpshuis niet eenvoudig uit dorpsidentiteit of voorzieningenverlies kan worden afgeleid. Een sterke dorpsidentiteit kan samengaan met een beperkte dorpshuisfunctie, terwijl een dorpshuis in een ander dorp juist steeds meer maatschappelijke functies naar zich toe trekt. De reacties uit Yerseke, Koewacht en Kloetinge maken dat verschil duidelijk zichtbaar.

Ten vijfde vormt het **gebouw een zelfstandige dimensie van kwetsbaarheid**. Sociale kracht en goed gebruik nemen onderhouds-, energie- en verduurzamingsopgaven niet weg.

Ten zesde laat de enquête een relevante verschuiving zien tussen heden en toekomst. Volledig vrijwilligersbeheer wordt in veel situaties nu nog passend gevonden, maar voor de toekomst krijgt een hybride vorm met betaalde ondersteuning meer gewicht.

Daarmee ontstaat geen pleidooi voor algemene professionalisering. De resultaten wijzen eerder op een behoefte aan **gedifferentieerde ondersteuning**: professioneel waar de complexiteit dat vraagt, vrijwillig waar voldoende lokale draagkracht bestaat en gecombineerd waar lokaal eigenaarschap moet worden behouden maar de belasting te groot wordt.

De enquête ondersteunt daarmee de centrale richting van het onderzoek. De vraag is niet welk beheermodel in algemene zin het beste is, maar welke combinatie van sociale draagkracht, vrijwilligerscapaciteit, maatschappelijke functie, gebouw, organisatie en institutionele ondersteuning aanwezig is.

In hoofdstuk 8 worden deze patronen verdiept vanuit de vier Zeeuwse praktijkgesprekken. Daar wordt zichtbaar hoe dergelijke factoren in concrete situaties op elkaar inwerken en welke rol beheerder, programmering, lokale cultuur en gemeentelijke inbedding daarbij spelen.

8. Verdieping vanuit de dorpspraktijk

8.1 Positie en functie van de praktijkgesprekken

De vier **praktijkgesprekken** geven verdieping aan de patronen die in de verkenningen en de enquête zichtbaar zijn geworden. Het gaat om gesprekken in Colijnsplaat, Aardenburg, Nisse en Nieuwdorp. Zij verschillen in setting, deelnemers en accent, maar hebben gemeen dat zij inzicht geven in de manier waarop dorpshuis, dorp, beheerder, bestuur en gemeente in de dagelijkse praktijk op elkaar inwerken.

De gesprekken worden in dit hoofdstuk niet als afzonderlijke dorpsportretten behandeld. Hun betekenis ligt vooral in de vergelijking van mechanismen. Zij maken zichtbaar dat een formele beheervorm op zichzelf weinig zegt over hoe een dorpshuis daadwerkelijk functioneert. De dagelijkse praktijk wordt mede bepaald door de stijl van de beheerder, lokale gewoonten, de positie van verenigingen, prijsstelling, gemeentelijke afspraken, gebouwkwaliteit en de mate waarin inwoners zich het dorpshuis toe-eigenen.

Dat maakt de praktijkgesprekken vooral geschikt om de vraag te beantwoorden **waarom** bepaalde situaties wel of niet werken. Waar de enquête patronen zichtbaar maakt, laten de gesprekken zien hoe zulke patronen concreet tot stand komen.

8.2 Dorpshuis en dorpsgemeenschap

In alle vier de gesprekken komt sterk naar voren dat het dorpshuis niet los kan worden gezien van de gemeenschap waarin het staat.

In **Nisse** is dat verband het meest direct. Het dorpshuis staat midden in het dorp, wordt als vanzelfsprekend onderdeel van het dorpsleven gezien en profiteert van een kleine, hechte gemeenschap waarin mensen elkaar gemakkelijk opzoeken. De beheerder en een lokaal betrokken vertegenwoordiger benadrukken dat die hechtheid niet hetzelfde is als geslotenheid. Nieuwe inwoners kunnen goed aansluiten, maar dat vraagt wel bereidheid om mee te doen.

In **Nieuwdorp** komt een andere vorm van gemeenschapskracht naar voren. Daar bestaat interne verscheidenheid, onder meer langs geloofs- en sociale lijnen, maar tegelijk is er voldoende organiserend vermogen om gezamenlijke voorzieningen en activiteiten te dragen. De kracht van het dorp lijkt daarmee niet uitsluitend te liggen in homogeniteit, maar in het vermogen om verschillen bestuurlijk en praktisch te overbruggen.

Colijnsplaat laat zien dat een dorpshuis ook actief kan bijdragen aan het opnieuw vormen van de relatie met het dorp. De beheerder beschrijft het dorpshuis bij de start als kaal en weinig uitnodigend. Door inrichting, koffieochtenden, lokale geschiedenis en ruimte voor nieuwe ideeën wordt geprobeerd van het gebouw opnieuw een plek te maken waar inwoners zich thuis voelen.

In **Aardenburg** wordt de gemeenschap niet alleen bediend, maar ook actief geprogrammeerd. De professionele beheerder organiseert nieuwe activiteiten en probeert inwoners te verleiden om dingen te bezoeken die niet vanzelf tot het traditionele aanbod behoren. Daarmee krijgt het dorpshuis ook een vormende rol: het weerspiegelt de gemeenschap niet alleen, maar kan haar sociale en culturele repertoire verbreden.

Over de vier gesprekken heen ontstaat daarmee een dubbel beeld. Het dorpshuis is enerzijds afhankelijk van bestaande sociale netwerken. Anderzijds kan het zelf nieuwe ontmoeting, samenwerking en betrokkenheid creëren.

8.3 Ligging, identiteit en lokale verhoudingen

Ligging en identiteit blijken in de praktijk vooral betekenisvol wanneer zij samenhangen met gebruik en lokale verhoudingen.

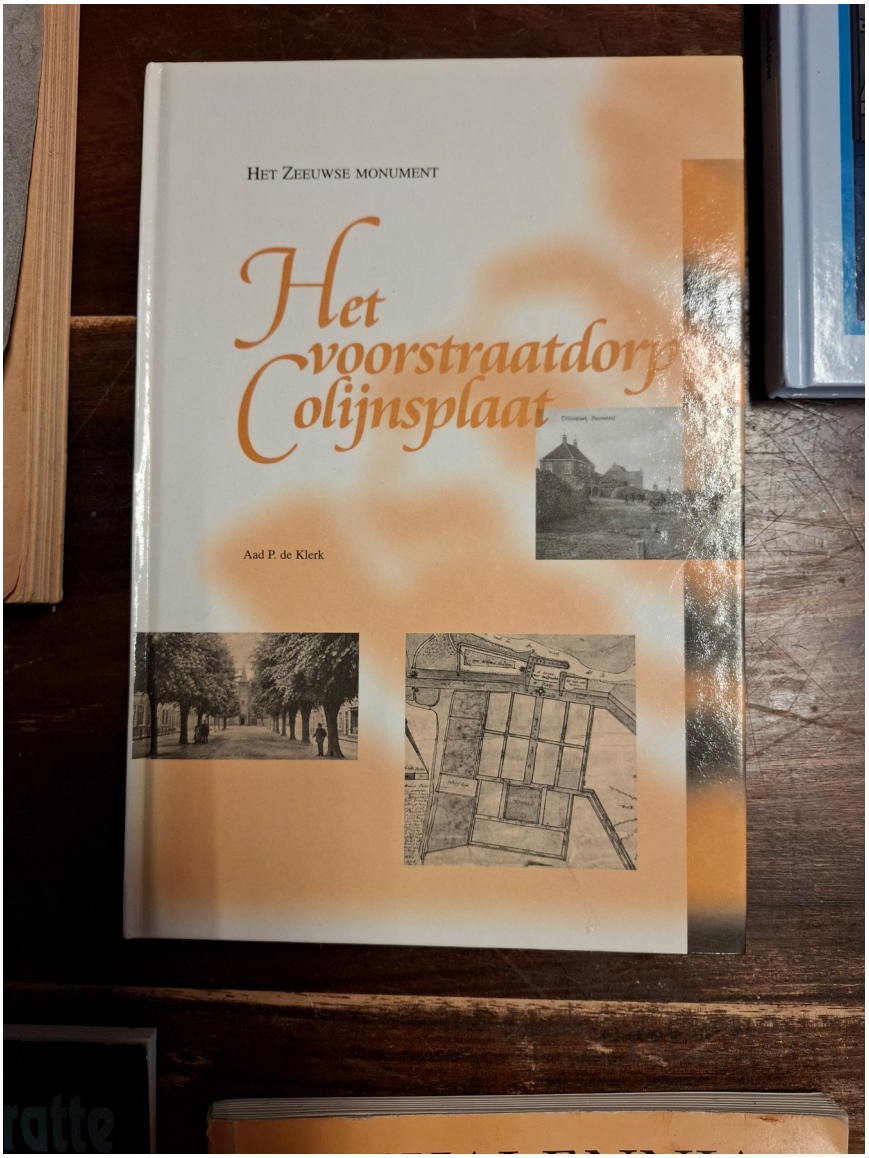
In **Nisse** wordt de centrale ligging van het dorpshuis nadrukkelijk als voordeel genoemd. Het gebouw staat op een vanzelfsprekende plek in het dorp en inwoners komen er gemakkelijk langs. In de vergelijking met andere dorpen wordt juist benadrukt dat een locatie aan de rand van een kern minder vanzelfsprekende inloop kan opleveren.

Nieuwdorp heeft een andere ruimtelijke positie. Daar draagt de ligging ten opzichte van het Sloegebied en verschillende Zeeuwse steden bij aan de bovenlokale aantrekkelijkheid van ’t Hart. Het gebouw kan daardoor naast de dorpsfunctie ook zakelijke en regionale bijeenkomsten aantrekken.

Aardenburg heeft weer een ander profiel. Historie, toerisme, fietsroutes en de ligging nabij België zorgen voor een meer open en grensoverschrijdende omgeving. Dat ondersteunt het gebruik van Rodanborgh door groepen van buiten de kern.

Identiteit speelt daarnaast op sociaal-cultureel niveau. In Nieuwdorp en Nisse blijkt geloof van betekenis voor de structuur van de gemeenschap. Groepen kunnen deels naast elkaar functioneren, terwijl het dorpshuis toch een gedeelde voorziening kan zijn.

Colijnsplaat laat zien dat lokale identiteit ook bewust in het gebouw kan worden versterkt. De beheerder probeert historie, lokale foto's en verhalen zichtbaar te maken en heeft een kleine bibliotheek ingericht met materiaal over het eiland en de omgeving.

Lokale geschiedenis krijgt een zichtbare plek in het Voorstraatdorp in Colijnsplaat.

Een historisch detail in de inrichting van het dorpshuis van Colijnsplaat.

Fokke versterkt de huiselijke en laagdrempelige sfeer in het dorpshuis.

De praktijkgesprekken ondersteunen daarmee het beeld dat ligging en identiteit niet rechtstreeks een beheermodel bepalen, maar wel invloed hebben op hoe een beheerder moet opereren, welke groepen gebruikmaken van het gebouw en welke functies kansrijk zijn.

8.4 De beheerder als bepalende factor

De rol van de beheerder is een van de sterkste lijnen uit de praktijkgesprekken.

In **Colijnsplaat** beschrijft de beheerder het dorpshuis bijna als een verlengstuk van de eigen beheerstijl. De beheerder beïnvloedt sfeer, inrichting, activiteiten en de manier waarop mensen worden ontvangen. Juist die persoonlijke stijl - direct, sociaal, creatief en informeel - is sterk verweven met het functioneren van het dorpshuis.

In **Aardenburg** is de rol van de professionele beheerder eveneens breed. Deze is niet alleen beheerder, maar ook programmeur, ondernemer, gastheer, organisator en probleemoplosser. De beheerder organiseert activiteiten, trekt groepen aan, zoekt praktische oplossingen en benut commerciële mogelijkheden om het gebouw levendig te houden.

MFC Rodanborgh in Aardenburg.

De historische omgeving van Aardenburg.

In **Nisse** krijgt de beheerdersrol juist een andere invulling. De beheerder benadrukt bij de start eerst te hebben gekeken hoe het dorp werkte. Er is niet direct een eigen formule over het dorp gelegd, maar geprobeerd aan te sluiten bij wat er al was. De beheerstijl draait om observeren, luisteren, nuchterheid en meebewegen.

Deze drie stijlen verschillen sterk, maar laten hetzelfde mechanisme zien: de kwaliteit van beheer zit niet alleen in taakuitvoering, maar in het vermogen om de lokale situatie te lezen en daarop te reageren.

De gesprekken wijzen er daarmee op dat de beheerder een zelfstandige factor kan zijn in het functioneren van het dorpshuis. De formele structuur kan vergelijkbaar zijn, maar de dagelijkse uitkomst lijkt mede samen te hangen met gastvrijheid, ondernemerschap, sociale sensitiviteit en praktische verantwoordelijkheid.

8.5 Gastvrijheid, programmering en gemeenschapsvorming

Gastvrijheid komt in alle gesprekken terug als meer dan klantvriendelijkheid. Het gaat om de vraag of inwoners zich uitgenodigd voelen en of er ruimte bestaat voor informele ideeën, nieuwe activiteiten en verschillende groepen.

In **Colijnsplaat** wordt die gastvrijheid sterk verbonden met sfeer. De inrichting, koffieochtenden, aanwezigheid van persoonlijke elementen en informele omgang moeten ervoor zorgen dat mensen gemakkelijk binnenlopen en zich thuis voelen.

In **Aardenburg** zit gastvrijheid sterk in actieve programmering. De professionele beheerder organiseert bewust nieuwe activiteiten, waaronder kunstweekenden, gameweekenden en andere evenementen, en probeert drempels actief te verlagen.

In **Nisse** krijgt gastvrijheid een meer bescheiden vorm. Daar gaat het vooral om laagdrempelige prijzen, herkenbare activiteiten en het respecteren van initiatieven die elders in het dorp plaatsvinden. Het dorpshuis hoeft niet alles naar zich toe te trekken.

Deze verschillen laten zien dat programmering contextueel is. Er bestaat niet één juiste manier om een dorpshuis levendig te maken. In het ene dorp werkt vernieuwing en actieve programmering goed, terwijl elders juist terughoudendheid en aansluiten bij bestaande patronen beter passen.

De overeenkomst is dat gemeenschapsvorming niet vanzelf uit het gebouw voortkomt. Zij vraagt om aandacht voor sfeer, prijs, inhoud en persoonlijke uitnodiging.

8.6 Vrijwilligers, bestuur en organiserend vermogen

Ook de verhouding tussen beheerder, bestuur en vrijwilligers komt in de gesprekken sterk naar voren.

In **Nieuwdorp** vervult de stichting een duidelijke schakelfunctie tussen beheer, gebruikers en gemeente. De stichting houdt de bredere samenhang vast wanneer praktische zaken niet meer uitsluitend tussen beheerder en gemeente kunnen worden opgelost.

In gesprek in het dorpshuis van Nisse.

In **Nisse** is zichtbaar hoe belangrijk het bestuur en de stichting zijn bij verbouwing, fondsenwerving en communicatie met de gemeente. Tegelijk wordt duidelijk dat zulke verantwoordelijkheden veel vragen van vrijwilligers en dat onzekerheid vanuit de gemeente direct doorwerkt naar huurders en exploitatie.

Colijnsplaat laat zien dat veel dagelijkse kennis bij de beheerder kan komen te liggen. De beheerder heeft bij de start zelf systemen, contacten en administratieve routines moeten opbouwen omdat er geen volledig actueel overdrachtsbeeld aanwezig was.

In **Aardenburg** ligt de formele structuur weer anders. Daar is geen zelfstandige dorpshuisstichting die het beheer voert; de gemeente is eigenaar en de professionele beheerder voert het dagelijkse beheer uit als zelfstandig opdrachtnemer.

De vier gesprekken laten daarmee verschillende governanceconstructies zien, maar ook eenzelfde vraagstuk: waar ligt kennis, wie draagt verantwoordelijkheid en hoe wordt continuïteit georganiseerd?

Organiserend vermogen is daarmee niet gelijk aan het bestaan van een stichting. Het gaat om het feitelijke vermogen om activiteiten, mensen, geld, beleid en externe relaties te verbinden.

8.7 Maatschappelijke opdracht, horeca en betaalbaarheid

Een terugkerend thema in de gesprekken is de spanning tussen maatschappelijke functie en exploitatie.

In **Nisse** wordt nadrukkelijk benadrukt dat een dorpshuis betaalbaar moet blijven. Prijzen die misschien in reguliere horeca passend zijn, kunnen in een klein dorpshuis juist drempels creëren. De exploitatie moet daarom de maatschappelijke functie ondersteunen en niet verdringen.

De beheerder in **Colijnsplaat** formuleert een vergelijkbaar uitgangspunt: een dorpshuis is geen gewone commerciële horecazaak. Kleine lokale initiatieven worden daarom niet met hoge zaalhuur belast en activiteiten worden waar mogelijk afgestemd met lokale horeca om directe concurrentie te voorkomen.

De professionele beheerder in **Aardenburg** kiest voor een meer ondernemende aanpak, maar ook daar blijft betaalbaarheid een norm. Rodanborgh wordt niet als reguliere horecazaak benaderd en activiteiten moeten toegankelijk blijven. Tegelijk worden commerciële mogelijkheden actief benut om het gebouw financieel en programmatisch levendig te houden.

Nieuwdorp laat dezelfde spanning op grotere schaal zien. ’t Hart vervult een brede horecafunctie en trekt externe bezoekers, maar inwoners ervaren het gebouw tegelijk sterk als voorziening van het dorp. Daardoor moet soms worden uitgelegd waarom keuzes vanuit beheer of exploitatie nodig zijn.

De praktijk laat dus niet één verhouding tussen commercie en maatschappelijke opdracht zien. De gemeenschappelijke lijn is dat exploitatie legitiem is zolang zij de toegankelijkheid en dorpsfunctie ondersteunt.

8.8 Gebouwkwaliteit, multifunctionaliteit en gebruik

De gesprekken maken duidelijk dat het gebouw zowel kansen als beperkingen creëert.

Aardenburg beschikt over een relatief nieuw en duurzaam gebouw waarin meerdere functies zijn gecombineerd. Dat biedt veel mogelijkheden, maar de professionele beheerder wijst ook op ontwerpfouten in routing, zaalgebruik, barverbinding en buitenruimte.

Daarmee blijkt dat een modern gebouw niet automatisch een goed functionerend gebouw is. Ontwerp moet aansluiten bij de feitelijke praktijk.

Nieuwdorp laat juist zien wat een kwalitatief sterk en multifunctioneel gebouw mogelijk kan maken. Verschillende ruimten maken gelijktijdige functies mogelijk en dragen bij aan zowel lokaal gebruik als bovenlokale aantrekkingskracht.

In **Nisse** speelt de komende verbouwing een grote rol. Verbetering van het gebouw kan kansen bieden, maar tijdelijke sluiting brengt juist risico's mee voor huurders en continuïteit.

Colijnsplaat laat zien dat gebouwkwaliteit ook sociaal wordt beleefd. De beheerder probeert een relatief zakelijke omgeving persoonlijker en warmer te maken en gebruikt bestaande ruimten flexibel voor nieuwe functies, zoals een sterrenkijk- en prikkelarme ruimte.

Gebouwkwaliteit gaat dus niet alleen over techniek. Zij omvat ook flexibiliteit, sfeer, routing en de mogelijkheid om verschillende vormen van gebruik te ondersteunen.

8.9 Gemeentelijk eigendom, ondersteuning en formele drempels

De verhouding met de gemeente is in alle gesprekken relevant, maar krijgt verschillende vormen.

In **Aardenburg** is de gemeente eigenaar en opdrachtgever. Dat biedt een structurele basis, maar leidt ook tot frustratie wanneer praktische problemen of maatschappelijke initiatieven niet goed binnen gemeentelijke procedures passen. Het voorbeeld van een subsidieaanvraag die vanwege de commerciële status van de beheerder niet mogelijk was, laat zien hoe formele regels kunnen botsen met maatschappelijke intenties.

In **Nisse** ontstaat spanning rond de communicatie over verbouwing. De stichting en beheerder moeten huurders informeren, maar zijn afhankelijk van gemeentelijke planning. Wanneer die onduidelijk blijft, raakt dat direct aan vertrouwen en exploitatie.

In **Nieuwdorp** speelt de gemeente een belangrijke rol rond gebouw, cofinanciering en maatschappelijke functies. Tegelijk probeert de stichting de verschillende belangen van gemeente, beheer en gebruikers te verbinden.

Colijnsplaat laat vooral zien dat gemeentelijke systemen niet altijd eenvoudig toegankelijk zijn en dat een beheerder soms veel eigen initiatief nodig heeft om zaken geregeld te krijgen.

De rode draad is dat gemeentelijke betrokkenheid onmisbaar kan zijn, maar dat vooral de kwaliteit van de samenwerking en helderheid van rollen van groot belang lijken te zijn.

8.10 Lokale binding en bovenlokaal bereik

Niet alle dorpshuizen richten zich uitsluitend op het eigen dorp.

In **Nieuwdorp** wordt expliciet gesproken over een combinatie van lokale binding en bovenlokale allure. ’t Hart trekt door gebouwkwaliteit en ligging ook bezoekers van buiten het dorp.

Aardenburg kent eveneens een bredere functie. Toerisme, fietsroutes en de grensligging zorgen ervoor dat Rodanborgh ook voor externe groepen interessant is.

Nisse heeft juist een sterk lokaal profiel. Het dorpshuis functioneert vooral als vanzelfsprekende ontmoetingsplek voor het eigen dorp en de directe lokale netwerken.

Colijnsplaat zit daar tussenin. Het dorpshuis wordt vooral vanuit lokale maatschappelijke functies ontwikkeld, maar de sfeer en programmering kunnen ook breder publiek aantrekken.

Bovenlokaal bereik kan het verdienvermogen vergroten, maar kan ook de positionering veranderen. Hoe meer externe gebruikers worden aangetrokken, hoe belangrijker de balans wordt tussen lokale toegankelijkheid en commerciële of regionale functies.

8.11 Persoonsafhankelijkheid, continuïteit en overdraagbaarheid

De kracht van een goede beheerder brengt ook een kwetsbaarheid met zich mee.

In **Aardenburg** wijst de bron erop dat veel van het functioneren van Rodanborgh samenhangt met de persoonlijke inzet van de professionele beheerder en dat het model sterk op deze persoon leunt.

Ook in **Colijnsplaat** is het functioneren sterk verbonden met de beheerder. Veel is door deze persoon zelf opgebouwd, van administratie tot programmering en inrichting.

Dat roept een belangrijke vraag op: wat gebeurt er wanneer zo'n persoon vertrekt?

Persoonsafhankelijkheid kan betrekking hebben op:

- contacten met gebruikers;
- praktische kennis;
- programmering;

- informele afspraken;
- lokale vertrouwensrelaties;
- fondsenkennis;
- financiële routines;
- sfeer en gastheerschap.

Een goed functionerend dorpshuis kan daardoor organisatorisch kwetsbaarder zijn dan het op het eerste gezicht lijkt.

Ook vrijwillige besturen kennen dit risico. Nisse wijst in de vergelijking met andere dorpen op vergrijzing van besturen en gebrek aan opvolging.

Toekomstbestendigheid vraagt daarom niet alleen om sterke mensen, maar ook om overdraagbare structuren.

8.12 Overeenkomsten, verschillen en verklarende mechanismen

Wanneer de vier gesprekken naast elkaar worden gelegd, vallen enkele duidelijke overeenkomsten op.

Ten eerste is de **beheerder of dagelijkse trekker** steeds belangrijk. De stijl verschilt, maar in alle gevallen beïnvloedt de dagelijkse invulling sterk hoe inwoners het dorpshuis ervaren.

Ten tweede is **laagdrempeligheid** telkens belangrijk. Dat kan zitten in prijs, sfeer, persoonlijke uitnodiging, flexibiliteit of de mogelijkheid voor verenigingen en initiatieven om gemakkelijk gebruik te maken van de ruimte.

Ten derde moet de **maatschappelijke functie in balans blijven met exploitatie**. Geen van de gesprekken ondersteunt een model waarin maximale commerciële opbrengst als zelfstandig doel centraal staat.

Ten vierde spelen **gemeentelijke en institutionele verhoudingen** altijd mee, ook wanneer lokaal veel organiserend vermogen aanwezig is.

Ten vijfde blijkt **gebouwkwaliteit alleen onvoldoende**. Zowel een modern als een ouder gebouw kan goed functioneren of problemen geven, afhankelijk van ontwerp, gebruik, beheer en investeringsverantwoordelijkheid.

De verschillen zijn minstens zo relevant.

Nisse laat een beheerlogica zien van aansluiten bij bestaande dorpsenergie. Colijnsplaat laat zien hoe een beheerder actief sfeer en nieuwe maatschappelijke functies kan creëren. Aardenburg toont een meer ondernemend en professioneel model. Nieuwdorp combineert professioneel beheer met een stichting en een sterk multifunctioneel gebouw.

De gesprekken wijzen erop dat niet één afzonderlijke factor doorslaggevend is, maar dat vooral de kwaliteit van de match tussen dorp, gebouw, beheerder en organisatie sterk samenhangt met de manier waarop een dorpshuis functioneert.

8.13 Betekenis voor de centrale onderzoeksvraag

De **praktijkgesprekken** geven geen basis om vier afzonderlijke beheermodellen als algemeen voorbeeld voor Zeeland te presenteren. Hun waarde ligt juist in het tegenovergestelde: zij maken zichtbaar hoe sterk goed functioneren afhankelijk is van lokale combinaties.

De gesprekken ondersteunen het beeld dat sociale cohesie relevant is, maar niet voldoende. Er moet ook organiserend vermogen zijn.

Zij ondersteunen tevens het beeld dat professioneel beheer waardevol kan zijn, maar niet vanzelfsprekend overal nodig of passend is.

Zij laten zien dat ondernemerschap en maatschappelijke toegankelijkheid elkaar niet hoeven uit te sluiten.

Zij maken duidelijk dat een sterk gebouw kansen biedt, maar geen garantie vormt voor goed functioneren.

En zij onderstrepen dat de beheerder een belangrijke verbindende factor kan zijn, maar tegelijk een bron van persoonsafhankelijkheid kan vormen.

Daarmee scherpen de gesprekken de centrale onderzoeksvraag aan. De vraag welke beheervorm bij welk dorp past kan niet worden beantwoord door dorpen en beheermodellen één-op-één aan elkaar te koppelen.

Een beter uitgangspunt is te onderzoeken of er voldoende sociale, functionele, organisatorische, fysieke en institutionele draagkracht aanwezig is voor de gekozen organisatievorm, en of de beheerder en het dagelijkse organisatiemodel aansluiten bij die context.

Dat vormt het vertrekpunt voor hoofdstuk 9, waarin de verschillende bronnen worden samengebracht en de relatie tussen **dorpscontext** en beheervorm systematisch wordt uitgewerkt.

9. Synthese: wanneer past een beheervorm bij een dorpscontext?

9.1 Integratie van verkenningen, enquête en gesprekken

In de voorgaande hoofdstukken zijn dorpscontexten, dorpshuisprofielen, enquêteresultaten en praktijkervaringen afzonderlijk geanalyseerd. In dit hoofdstuk worden deze lijnen samengebracht. De centrale vraag is daarbij niet welk beheermodel in algemene zin het beste is, maar onder welke omstandigheden een bepaalde **beheerconfiguratie** passend en toekomstbestendig kan functioneren.

De bronnen wijzen in dezelfde richting: noch het dorp, noch het dorpshuis kan zinvol worden teruggebracht tot één type of één bepalende variabele. De dorpentypologie benadrukt dat dorpen moeten worden gezien als meerdimensionale combinaties van sociale, ruimtelijke, functionele en institutioneel-culturele kenmerken. De dorpshuizentypologie laat op vergelijkbare wijze zien dat functie, governance, personele inzet, exploitatie en eigendom gezamenlijk relevante dimensies zijn voor de aard en organisatie van een dorpshuis.

De landelijke relatieproef voegt daar een eerste empirische aanwijzing aan toe. In de onderzochte 56 voorzieningen hangt multifunctionaliteit sterk samen met hybride of publiek-professionele exploitatie, terwijl sterk burgerinitiatief vaker samengaat met vrijwilligersbestuur. De enquête laat vervolgens zien dat ook in de onderzochte praktijk sociale verbondenheid en lokaal eigenaarschap belangrijk blijven, maar dat vrijwilligersopvolging, gebouwopgaven en organisatorische complexiteit onder druk staan.

De **praktijkgesprekken** laten tenslotte zien waarom dezelfde formele constructie niet overal hetzelfde uitwerkt. In Nisse komt de aansluiting bij lokale schaal en cultuur sterk naar voren. In Colijnsplaat lijkt de persoonlijke stijl van de beheerder sterk samen te hangen met de ontwikkeling van het dorpshuis. In Aardenburg wordt professionele ondernemingsruimte juist benut om maatschappelijke openstelling te versterken. In Nieuwdorp komt de kracht vooral voort uit de combinatie van gebouwkwaliteit, lokale organisatiekracht, professioneel beheer en bovenlokale aantrekkingskracht.

Uit die integratie volgt dat beheervormen niet één-op-één aan dorpstypen kunnen worden gekoppeld. Een meer bruikbare benadering is te kijken naar verschillende vormen van **draagkracht en complexiteit** en vervolgens te beoordelen of de gekozen organisatievorm daarmee in balans is.

9.2 Wat dorpscontext wel en niet verklaart

De centrale onderzoeksvraag veronderstelt een relatie tussen **dorpscontext** en beheervorm. De bronnen bevestigen dat die relatie bestaat, maar niet in eenvoudige of deterministische vorm.

Dorpscontext kan mede samenhangen met de beschikbaarheid van vrijwilligers, de kracht van verenigingen, sociale netwerken, bereikbaarheid en de maatschappelijke functies die lokaal nodig zijn. De enquête laat duidelijk zien dat respondenten gemeenschapszin, verenigingsleven, leeftijdsopbouw, geloof, voorzieningen en lokale samenwerking verbinden aan het functioneren van hun dorpshuis.

Tegelijk zijn er duidelijke grenzen aan wat de context verklaart. Een sterke dorpsidentiteit leidt niet automatisch tot een sterke dorpshuisfunctie, zoals een reactie uit Yerseke laat zien. Een centrale ligging kan gebruik ondersteunen, maar de landelijke analyse laat geen sterk zelfstandig verband tussen bereikbaarheid en exploitatievorm zien. En sociale cohesie kan hoog zijn terwijl initiatiefkracht en bestuursopvolging toch kwetsbaar blijven.

Daarmee moet onderscheid worden gemaakt tussen **contextfactoren die mogelijkheden en beperkingen creëren** en factoren die rechtstreeks samenhangen met de gekozen beheervorm.

De dorpscontext schept voorwaarden. Zij beïnvloedt wat een gemeenschap kan dragen, welke functies nodig zijn en welke relaties beschikbaar zijn. Maar de feitelijke uitkomst wordt daarnaast bepaald door keuzes over organisatie, eigendom, financiering, bestuur en dagelijks beheer.

Het relevante verband is dus geen lineaire relatie, maar een **matchingsvraagstuk**: sluit de gekozen beheerconfiguratie voldoende aan bij de combinatie van lokale mogelijkheden en opgaven?

9.3 Sociale draagkracht: cohesie, vrijwilligers en leiderschap

De eerste dimensie is **sociale draagkracht**.

Daaronder vallen onder meer:

- sociale verbondenheid;
- vrijwilligersbasis;
- verenigingsleven;
- onderlinge hulp;
- lokaal leiderschap;
- bereidheid om verantwoordelijkheid te dragen;
- mogelijkheid tot opvolging.

De enquête laat een relatief sterk beeld zien van sociale verbondenheid en verenigingsleven, maar tegelijkertijd een aanzienlijk kwetsbaarder beeld van initiatiefkracht en structurele vrijwillige inzet.

Dat onderscheid is essentieel. Een dorpshuis kan breed worden gewaardeerd zonder dat er voldoende mensen beschikbaar zijn om bestuur, beheer en exploitatie structureel te dragen.

De landelijke relatieproef laat zien dat sterk burgerinitiatief samenhangt met vrijwilligersbestuur. Dat ondersteunt de gedachte dat vrijwilligersmodellen vooral kansrijk zijn waar de **sociale draagkracht** breed genoeg is.

Maar de bronnen laten ook zien dat die draagkracht niet alleen kwantitatief moet worden beoordeeld. Het gaat niet slechts om het aantal vrijwilligers, maar ook om:

- leeftijdsspreiding;
- bestuurlijke deskundigheid;
- continuïteit;
- taakverdeling;
- opvolgingsmogelijkheden.

Wanneer een dorpshuis op een kleine groep oudere en moeilijk vervangbare vrijwilligers rust, kan het huidige model nog goed functioneren terwijl de toekomstbestendigheid beperkt is.

De reacties uit Koewacht, Kloetinge en Yerseke versterken dit inzicht. In deze drie situaties keren **kwetsbaarheid van vrijwilligers en bestuur** terug, zij het in verschillende vormen.

Sociale draagkracht is daarmee een belangrijke voorwaarde voor lokaal eigenaarschap, maar moet worden beoordeeld op **breedte én duurzaamheid**.

9.4 Functionele complexiteit: gebruik, openstelling en multifunctionaliteit

Een tweede dimensie is de **functionele complexiteit** van het dorpshuis.

Een kleinschalig verenigingshuis dat voornamelijk op enkele avonden wordt gebruikt, vraagt een andere organisatie dan een accommodatie waarin dagelijks onderwijs, kinderopvang, sport, zorg, horeca, vergaderingen en evenementen samenkomen.

De landelijke analyse van 56 voorzieningen laat hier het duidelijkste kwantitatieve patroon zien: multifunctionele voorzieningen zijn aanzienlijk vaker hybride of publiek-professioneel georganiseerd.

Daarvoor zijn verschillende verklaringen plausibel en in de bronnen zichtbaar:

- langere openingstijden;
- meer gebruikersgroepen;
- complexere roosters;
- hogere gebruiksintensiteit;
- meer formele samenwerkingspartners;
- meer administratieve en organisatorische eisen;
- grotere behoefte aan continu beschikbare coördinatie.

Rodanborgh in **Aardenburg** illustreert dit scherp. Deze combinatie laat zien waarom bij een dergelijke functionele breedte een grotere behoefte aan dagelijkse coördinatie en professionele continuïteit kan ontstaan.

Ook ’t Hart in Nieuwdorp heeft een brede functie. Lokale activiteiten, horeca, rouw, feest, sport en externe bijeenkomsten lopen er naast en door elkaar.

Daarmee ontstaat een belangrijke werkhypothese voor het afwegingskader: naarmate de functionele complexiteit stijgt, lijkt ook de behoefte aan professionele of betaalde coördinatie toe te nemen.

Dat betekent niet dat multifunctionaliteit automatisch professionalisering vereist. De landelijke analyse bevat ook uitzonderingen waarin multifunctionele accommodaties grotendeels door vrijwilligers worden gedragen. Maar juist die uitzonderingen bevestigen dat dan extra sociale en organisatorische draagkracht nodig is.

9.5 Organisatorische draagkracht: bestuur, deskundigheid en beheer

De derde dimensie is **organisatorische draagkracht**.

Daarmee wordt bedoeld: het vermogen van bestuur, beheer en vrijwilligers om de feitelijke complexiteit van het dorpshuis te organiseren.

De enquête laat zien dat veel dorpshuizen formeel door een stichting worden gedragen en dat besturen in de praktijk veel zeggenschap hebben.

Tegelijk worden juist bestuurlijke veroudering, gebrek aan opvolging en onvoldoende deskundigheid als risico's genoemd. In de open antwoorden komt bovendien naar voren dat vrijwillige besturen soms belangrijke beslissingen moeten nemen over exploitatie, horeca, vergunningen, vastgoed en beheer zonder over alle benodigde praktijkkennis te beschikken.

Dat maakt organisatorische draagkracht meer dan het bestaan van een bestuur. Relevant zijn onder meer:

- deskundigheid;
- taakverdeling;
- continuïteit;
- verhouding tussen bestuur en beheerder;
- beschikbaarheid van professionele ondersteuning;
- administratieve capaciteit;
- vermogen om externe relaties te onderhouden.

De praktijkgesprekken maken dat verschil zichtbaar. In Nieuwdorp vervult de stichting een verbindende rol tussen beheer, gebruikers en gemeente. In Aardenburg ligt veel dagelijkse organisatie bij de professionele beheerder en is de gemeentelijke inbedding sterker. In Colijnsplaat is veel dagelijkse kennis bij één beheerder opgebouwd.

De **organisatorische draagkracht** moet daarom in verhouding staan tot de functionele complexiteit. Een eenvoudig dorpshuis kan met een relatief lichte bestuursstructuur functioneren. Een brede accommodatie vraagt meer deskundigheid en continuïteit.

9.6 Fysieke draagkracht: gebouw, eigendom en investeringsopgave

De vierde dimensie is **fysieke draagkracht**.

Daaronder vallen:

- kwaliteit van het gebouw;
- flexibiliteit van ruimtes;
- onderhoudsstaat;
- energieprestatie;
- verduurzamingsopgave;
- eigendom;
- investeringsverantwoordelijkheid.

De enquête laat zien dat energie, onderhoud en verduurzaming tot de zwaarste financiële en technische opgaven behoren.

De reacties maken bovendien zichtbaar dat fysieke en sociale toekomstbestendigheid uit elkaar kunnen lopen. Koewacht vormt daarvan een duidelijk voorbeeld: het dorpshuis wordt sociaal als sterk en laagdrempelig ervaren, terwijl het gebouw voor grote onderhouds- en verduurzamingsopgaven staat.

Ook eigendom is hierbij belangrijk. Wanneer een gemeente eigenaar is en groot onderhoud draagt, is de risicopositie van een lokaal bestuur anders dan wanneer de stichting zelf eigenaar is.

Daarmee kan dezelfde sociale en organisatorische situatie leiden tot een andere noodzakelijke beheer- of financieringsconstructie.

Gebouwkwaliteit is bovendien niet alleen technisch. Aardenburg laat zien dat een nieuw en duurzaam gebouw toch functionele ontwerpfouten kan bevatten. Colijnsplaat laat zien dat sfeer en bruikbaarheid eveneens onderdeel zijn van de kwaliteit van een voorziening.

Fysieke draagkracht gaat dus om de vraag of het gebouw **betaalbaar, bruikbaar, aanpasbaar en investeerbaar** blijft.

9.7 Institutionele draagkracht: gemeente en maatschappelijke partners

De vijfde dimensie is **institutionele draagkracht**.

Dorpshuizen zijn zelden volledig autonome voorzieningen. Gemeenten spelen vaak een rol in eigendom, onderhoud, subsidies, regelgeving en investeringen. Daarnaast kunnen welzijn, zorg, onderwijs en andere maatschappelijke organisaties belangrijke partners zijn.

De enquête laat zien dat gemeentelijk eigendom veel voorkomt, terwijl lokale stichtingen tegelijkertijd verantwoordelijkheid voor exploitatie dragen.

Dat maakt heldere institutionele afspraken noodzakelijk.

De praktijkgesprekken laten zien dat de kwaliteit van die samenwerking sterk uiteenloopt. In Aardenburg biedt gemeentelijk eigendom mogelijkheden voor professioneel beheer, maar ontstaan formele drempels rond subsidiëring en praktische ondersteuning. In Nisse leidt onzekerheid rond gemeentelijke planning van een verbouwing tot directe risico's voor huurders en exploitatie. In Nieuwdorp is de stichting juist sterk bezig om beheer, gemeente en gebruikers met elkaar te verbinden.

Een reactie uit Kloetinge laat bovendien zien dat nieuwe maatschappelijke functies kansen bieden voor samenwerking met welzijn en andere organisaties.

Institutionele draagkracht betekent daarom niet alleen financiële steun. Zij omvat:

- duidelijke afspraken;
- voorspelbaarheid;
- toegankelijke besluitvorming;
- gedeelde investeringsverantwoordelijkheid;
- mogelijkheden voor professionele samenwerking;
- beleidsmatige erkenning van de maatschappelijke functie.

Een dorpshuis kan sociaal en organisatorisch sterk zijn, maar toch kwetsbaar worden wanneer de institutionele omgeving onduidelijk of instabiel is.

9.8 De beheerder en de kwaliteit van de lokale match

De vijf draagkrachtdimensies bieden een bruikbare ordening van de belangrijkste patronen, maar de **praktijkgesprekken** wijzen daarnaast op een aanvullende factor: de kwaliteit van de beheerder-contextmatch.

De formele beheervorm zegt namelijk niet alles over het dagelijkse functioneren.

In **Nisse** past een beheerder die luistert, terughoudend programmeert en aansluit bij lokale gebruiken goed bij de schaal en cultuur van het dorp.

In **Aardenburg** werkt juist een ondernemende en actieve beheerder, omdat het gebouw multifunctioneel is en de bredere omgeving ruimte biedt voor externe groepen en nieuwe activiteiten.

In **Colijnsplaat** is de persoonlijke en creatieve invulling van de beheerder mede bepalend voor de manier waarop het dorpshuis opnieuw wordt gebruikt.

Daaruit volgt dat ‘professioneel beheer’ geen uniforme categorie is. Professioneel kan sociaal, ondernemend, faciliterend of programmatisch worden ingevuld.

De relevante vraag is daarom niet alleen of er een betaalde beheerder is, maar welke rol die beheerder vervult en of die past bij het dorp, het gebouw en de maatschappelijke opdracht.

Tegelijk ontstaat hier een belangrijk continuïteitsrisico. Wanneer succes sterk afhankelijk is van één persoon, kan het model kwetsbaar zijn bij vertrek.

De ideale situatie is daarom een sterke beheerder binnen een organisatie waarin kennis, relaties en verantwoordelijkheden voldoende overdraagbaar zijn.

9.9 Maatschappelijke opdracht, betaalbaarheid en verdienvermogen

Een ander terugkerend spanningsveld is de verhouding tussen maatschappelijke opdracht en financiële exploitatie.

De enquête laat zien dat zaalverhuur, horeca en subsidie belangrijke inkomstenbronnen zijn. Dorpshuizen hebben dus een reële exploitatieopgave.

Tegelijk wordt in vrijwel alle praktijkgesprekken benadrukt dat financiële logica niet los kan worden gezien van maatschappelijke toegankelijkheid.

In **Nisse** wordt expliciet gesteld dat prijsstelling moet passen bij het dorp.

In **Colijnsplaat** worden lokale groepen bewust niet altijd als commerciële klanten behandeld.

In **Aardenburg** wordt ondernemerschap juist ingezet om het gebouw breed open te houden, maar blijft betaalbaarheid uitgangspunt.

In **Nieuwdorp** komt de spanning naar voren tussen het gevoel dat het gebouw ‘van het dorp’ is en keuzes die vanuit horeca en exploitatie nodig zijn.

Daarmee is het onderscheid tussen commercieel en maatschappelijk te simpel.

Een meer passende vraag is: welk **verdienvermogen** is nodig om de **maatschappelijke opdracht** mogelijk te maken, en hoe wordt voorkomen dat dat verdienvermogen de toegankelijkheid aantast?

Voor sommige dorpshuizen kan horeca een belangrijke inkomstenmotor zijn. Andere functioneren juist beter met lage tarieven en relatief beperkte commerciële activiteiten. Weer andere zijn sterker afhankelijk van gemeentelijke of maatschappelijke financiering.

Het passende exploitatiemodel hangt dus samen met lokale koopkracht, gebruikspatronen, concurrentie, gebouwkosten en maatschappelijke opdracht.

9.10 Veranderende dorpen en aanpassingsvermogen

Een beheervorm moet niet alleen passen bij de huidige dorpscontext, maar ook kunnen reageren op verandering.

De enquête laat zien dat dorpen veranderen door vergrijzing, vertrek van jongeren, nieuwe inwoners, individualisering en voorzieningenverlies.

Ook **functies van dorpshuizen** verschuiven. Kloetinge noemt kansen rond crisissteun, mantelzorgondersteuning en nieuwe maatschappelijke samenwerking. Nieuwdorp verkent eveneens bredere maatschappelijke rollen rond ontmoeting, ouderen en weerbaarheid.

Daarmee wordt **aanpassingsvermogen** een belangrijk onderdeel van toekomstbestendigheid.

Een model kan vandaag goed passen, maar morgen te star worden wanneer:

- vrijwilligers verdwijnen;
- gebruik overdag toeneemt;
- zorg- of welzijnsfuncties worden toegevoegd;
- het gebouw moet verduurzamen;
- nieuwe inwoners andere behoeften hebben;
- financieringsstromen veranderen.

De enquête laat al een verschuiving zien van huidig vrijwilligersbeheer naar een toekomstige voorkeur voor meer hybride ondersteuning.

Dat kan worden gelezen als een signaal dat veel dorpshuizen hun lokale karakter willen behouden, maar tegelijkertijd behoefte zien aan een organisatievorm die beter kan omgaan met toenemende complexiteit.

9.11 Kwetsbaarheden en kantelpunten

Uit de bronnen zijn verschillende **kantelpunten** af te leiden waarop een bestaand beheermodel kwetsbaar kan worden.

Een eerste kantelpunt ontstaat wanneer de vrijwilligersbasis te smal wordt. Zolang voldoende mensen beschikbaar zijn kan vrijwilligersbeheer goed functioneren. Wanneer opvolging wegvalt, ontstaat druk op bestuur en dagelijkse uitvoering.

Een tweede kantelpunt ontstaat wanneer de functionele complexiteit sneller groeit dan de organisatiecapaciteit. Nieuwe functies, meer gebruikers of langere openingstijden kunnen een vrijwilligersmodel overvragen.

Een derde kantelpunt ligt bij het **gebouw**. Grote onderhouds-, energie- of verduurzamingsopgaven kunnen een anders goed functionerend dorpshuis financieel onder druk zetten.

Een vierde kantelpunt ontstaat bij persoonsafhankelijkheid. Een sterke beheerder kan veel opvangen, maar vertrek van die persoon kan abrupt zichtbaar maken dat kennis en relaties onvoldoende institutioneel zijn geborgd.

Een vijfde kantelpunt betreft institutionele samenwerking. Onheldere eigendomsverhoudingen, veranderende subsidie of moeizame gemeentelijke communicatie kunnen de continuïteit beïnvloeden.

Deze **kantelpunten werken bovendien** op elkaar in. Een ouder gebouw vraagt meer geld en bestuurstijd. Een vergrijzend bestuur heeft juist minder capaciteit om complexe investeringsprojecten te begeleiden. Professionalisering kan ondersteuning bieden, maar verhoogt tegelijkertijd vaste lasten.

Daarmee ontstaat een belangrijk inzicht: toekomstbestendigheid wordt vaak niet bedreigd door één geïsoleerd probleem, maar door **stapeling van kwetsbaarheden**.

9.12 Waarom geen één-op-éénrelatie bestaat

De oorspronkelijke onderzoeksvraag suggereert de mogelijkheid dat bepaalde beheervormen bij bepaalde typen dorpen passen. De bronnen laten zien dat zo'n relatie alleen met **belangrijke nuance** kan worden geformuleerd.

Er bestaat geen eenvoudige tabel waarin bijvoorbeeld een hecht dorp automatisch bij vrijwilligersbeheer hoort en een groter dorp bij professioneel beheer.

Daarvoor zijn verschillende redenen.

Ten eerste zijn dorpen zelf mengvormen. De dorpentypologie benadrukt dat zij meerdere functies, relaties en identiteiten tegelijk hebben.

Ten tweede zijn ook dorpshuizen mengvormen. Vrijwilligersbestuur kan samengaan met betaald beheer, gemeentelijk eigendom met ondernemerschap en multifunctionaliteit met lokale zelfsturing.

Ten derde kunnen dezelfde dorpskenmerken verschillende organisatorische uitkomsten hebben. Sterke sociale cohesie kan vrijwilligersbeheer mogelijk maken, maar een zeer complexe accommodatie kan toch professionele coördinatie nodig hebben.

Ten vierde kan dezelfde formele beheervorm verschillend functioneren afhankelijk van personen en relaties.

De gesprekken in Nisse, Aardenburg, Colijnsplaat en Nieuwdorp illustreren dat scherp.

Daarom is het preciezer om te spreken van **voorwaardelijke geschiktheid**.

Een vrijwilligersmodel is bijvoorbeeld kansrijk wanneer sociale en organisatorische draagkracht hoog genoeg zijn en de functionele complexiteit beheersbaar blijft.

Een hybride model wordt aantrekkelijk wanneer lokaal eigenaarschap sterk is, maar dagelijkse coördinatie of deskundigheid niet volledig vrijwillig kan worden gedragen.

Professioneel of ondernemend beheer kan passen wanneer gebruiksintensiteit, **multifunctionaliteit** of horeca-exploitatie hoog zijn, mits maatschappelijke toegankelijkheid voldoende is geborgd.

Publiek ingebedde modellen kunnen passend zijn wanneer het dorpshuis sterk onderdeel wordt van zorg, welzijn, onderwijs of andere publieke functies.

De passendheid van een beheervorm moet daarmee vanuit de combinatie van omstandigheden worden beoordeeld, en niet vanuit één dorpstype.

9.13 Het contextuele afwegingskader

Op basis van de integrale analyse kan de centrale onderzoeksvraag worden vertaald naar een contextueel afwegingskader met vijf samenhangende dimensies.

Sociale draagkracht

Hierbij wordt gekeken naar:

- sociale verbondenheid;
- verenigingsleven;
- vrijwilligerscapaciteit;
- initiatiefkracht;
- lokaal leiderschap;
- opvolging.

De kernvraag is:

Kan de gemeenschap de gewenste mate van **lokaal eigenaarschap** daadwerkelijk en duurzaam dragen?

Functionele complexiteit

Hierbij gaat het om:

- aantal en soort functies;
- gebruiksintensiteit;
- openingstijden;
- gebruikersgroepen;
- maatschappelijke dienstverlening;
- horeca en evenementen;
- bovenlokaal gebruik.

De kernvraag is:

Hoeveel **dagelijkse coördinatie** en **professionele continuïteit** vraagt het feitelijke gebruik?

Organisatorische draagkracht

Hierbij wordt gekeken naar:

- kwaliteit van bestuur;
- deskundigheid;
- taakverdeling;
- verhouding bestuur-beheerder;
- administratie;
- continuïteit;
- overdraagbaarheid.

De kernvraag is:

Is de organisatie sterk genoeg om de **complexiteit van het dorpshuis** te dragen?

Fysieke draagkracht

Hierbij gaat het om:

- gebouwkwaliteit;
- bruikbaarheid;
- energie;
- onderhoud;
- verduurzaming;
- eigendom;
- investeringsopgave.

De kernvraag is:

Kan het gebouw duurzaam en financieel verantwoord beschikbaar blijven voor de **maatschappelijke functie**?

Institutionele draagkracht

Hierbij wordt gekeken naar:

- relatie met gemeente;
- eigendoms- en onderhoudsafspraken;
- subsidiëring;
- maatschappelijke partners;
- beleidsmatige inbedding;
- toegang tot kennis en ondersteuning.

De kernvraag is:

Zijn **verantwoordelijkheden** en externe **ondersteuningsrelaties** voldoende duidelijk en stabiel?

De beheerder vormt binnen dit kader een verbindende factor. De kwaliteit van de beheerder kan sociale draagkracht activeren, functionele complexiteit organiseren, bestuurlijke kwetsbaarheid opvangen en verbinding leggen met externe partijen. Tegelijk moet worden voorkomen dat de gehele organisatie afhankelijk wordt van één persoon.

Het kader leidt daarmee niet tot een automatische classificatie. Het ondersteunt een **diagnose**.

Wanneer sociale draagkracht hoog is, de functionele complexiteit beperkt en het gebouw beheersbaar, kan een vrijwilligersmodel uitstekend passen.

Wanneer sociale draagkracht sterk blijft maar de organisatorische belasting stijgt, ligt een hybride model met betaalde ondersteuning meer voor de hand.

Wanneer functies, openingstijden, horeca en externe gebruikers sterk toenemen, kan professioneel of ondernemend beheer passend zijn.

Wanneer maatschappelijke diensten en gemeentelijke verantwoordelijkheden dominant worden, kan een sterker publiek ingebedde organisatie logisch zijn.

Het uitgangspunt blijft echter steeds hetzelfde:

een beheervorm is toekomstbestendig wanneer zij in verhouding staat tot wat het dorp sociaal kan dragen, wat het dorpshuis functioneel vraagt, wat de organisatie aankan, wat het gebouw nodig heeft en wat de institutionele omgeving kan ondersteunen.

Dat vormt de kern van de synthese en de basis voor de conclusies in hoofdstuk 10.

10. Conclusies

10.1 Relevante kenmerken van dorpen en gemeenschappen

De eerste conclusie van dit onderzoek is dat de relatie tussen dorp en dorpshuis alleen goed kan worden begrepen wanneer het dorp als een **meerdimensionale context** wordt benaderd. Dorpen verschillen niet alleen in omvang of ligging, maar ook in sociale samenhang, vrijwilligerscapaciteit, voorzieningenstructuur, demografie, regionale functie, geschiedenis, geloof, lokale cultuur en institutionele verhoudingen. De brede dorpentypologie ondersteunt daarom een benadering in profielcombinaties, niet in één enkel dorpstype.

Uit de enquête blijkt dat vooral sociale en organisatorische factoren rechtstreeks relevant lijken voor het functioneren van dorpshuizen. Sociale verbondenheid wordt overwegend sterk ervaren, evenals het verenigingsleven en het algemene draagvlak voor het dorpshuis. Tegelijk zijn initiatiefkracht, structurele vrijwillige inzet en opvolging duidelijk kwetsbaarder.

Dat onderscheid is belangrijk. Een hechte gemeenschap beschikt niet automatisch over voldoende mensen die verantwoordelijkheid willen en kunnen dragen voor bestuur, beheer en exploitatie. Voor dorpshuizen is daarom niet alleen de mate van sociale cohesie van belang, maar vooral de vertaling daarvan naar **organiserend vermogen**.

Andere kenmerken zijn vooral contextueel van betekenis. Ligging kan lokale zichtbaarheid of bovenlokale aantrekkingskracht vergroten, zoals in Nisse en Nieuwdorp zichtbaar wordt. Toerisme en regionale oriëntatie kunnen de gebruiksmogelijkheden verbreden, zoals Aardenburg laat zien. Geloof, tradities en geschiedenis kunnen sociale netwerken en programmering beïnvloeden, maar leiden niet automatisch tot een bepaalde dorpshuisfunctie. Een reactie uit Yerseke laat juist zien dat sterke identiteit en traditie kunnen samengaan met een relatief beperkte dorpshuisfunctie.

Ook bodem, landschap en geomorfologie behoren tot de dorpscontext, maar de beschikbare bronnen ondersteunen geen zelfstandige directe relatie tussen deze factoren en beheervorm. Hun betekenis verloopt eerder indirect via geschiedenis, economie, ruimtelijke ontwikkeling en identiteit.

De voor dorpshuizen meest relevante dorpskenmerken zijn daarmee vooral:

- sociale cohesie en netwerken;
- vrijwilligerscapaciteit en lokaal leiderschap;
- demografische ontwikkeling en wonen;
- voorzieningenstructuur;
- lokale en regionale functie;
- identiteit, geschiedenis en cultuur;
- institutionele capaciteit en samenwerking.

Niet elk kenmerk weegt in elk dorp even zwaar. Het gaat om de combinatie.

10.2 Voorkomende organisatie- en beheerconfiguraties

De tweede conclusie is dat dorpshuizen niet zinvol kunnen worden ingedeeld op basis van één formeel kenmerk, zoals rechtsvorm of eigendom.

De gebruikte bronnen laten een breed spectrum aan beheerconfiguraties zien:

- volledig vrijwilligersgedragen beheer;
- vrijwilligersbestuur met betaalde ondersteuning;
- professioneel of sociaal beheer;
- ondernemend beheer;
- pacht- en horecaconstructies;
- multifunctionele en publiek ingebedde voorzieningen;
- collectieve of coöperatieve elementen.

De enquête laat zien dat het **vrijwilligersmodel** nog steeds een belangrijke basis vormt. Bij de vraag welk model nu passend is, wordt volledig vrijwilligersbeheer het vaakst genoemd. Daarna volgen vrijwilligersbestuur met een betaalde beheerder of coördinator en pacht.

Tegelijk zijn formele verantwoordelijkheid, dagelijks beheer en eigendom vaak verdeeld over verschillende partijen. Gemeentelijk eigendom kan bijvoorbeeld samengaan met een lokale stichting als exploitant of met een professionele beheerder.

De landelijke dorpshuizentypologie maakt die variatie analytisch zichtbaar met ideaalprofielen zoals het Levendige Verenigingshuis, de Brede Dorpshub, het Zorgzame Netwerkhuis, het Ondernemende Exploitatiehuis en de Publieke Basisvoorziening. Deze profielen zijn bruikbaar als analysekader, maar de daarbij genoemde aantallen zijn modelmatig en worden daarom niet als empirische telling gebruikt.

De belangrijkste conclusie is dat **mengvormen** eerder regel dan uitzondering zijn. Bestuur, beheer, horeca, maatschappelijk programma, vastgoed en publieke ondersteuning kunnen op verschillende manieren worden gecombineerd.

10.3 Relatie tussen dorpscontext en beheer

De centrale onderzoekslijn betreft de relatie tussen dorpscontext en beheervorm. Die relatie is duidelijk aanwezig, maar niet één-op-één.

De landelijke relatieproef geeft de sterkste aanwijzingen voor twee verbanden. **Multifunctionaliteit** hangt sterk samen met meer hybride of publiek-professionele exploitatie, terwijl sterk lokaal burgerinitiatief juist vaker samengaat met vrijwilligersbestuur.

De enquête ondersteunt beide richtingen. Vrijwilligerswerk en lokaal eigenaarschap blijven belangrijk, maar respondenten verwachten richting de toekomst vaker behoefte aan betaalde ondersteuning.

De praktijkgesprekken maken vervolgens duidelijk waarom een eenvoudige koppeling niet mogelijk is. Nisse laat zien dat een kleinschalig en laagdrempelig model goed kan aansluiten op een hechte gemeenschap. Aardenburg laat zien dat een multifunctionele voorziening baat kan hebben bij professioneel en ondernemend beheer. Colijnsplaat laat zien dat persoonlijke gastvrijheid en sociale programmering sterk kunnen samenhangen met het functioneren van het dorpshuis. Nieuwdorp combineert lokaal eigenaarschap, professioneel beheer, een sterk gebouw en bovenlokale gebruiksmogelijkheden.

Daaruit volgt dat de passendheid van een beheervorm vooral moet worden beoordeeld vanuit de verhouding tussen:

- wat de gemeenschap kan dragen;
- wat de maatschappelijke functie vraagt;
- wat de organisatie aankan;
- wat het gebouw nodig heeft;
- wat gemeente en partners kunnen ondersteunen.

De relatie tussen dorp en beheer is daarmee **conditioneel** in plaats van deterministisch.

10.4 De betekenis van de beheerder

De vierde conclusie is dat de **praktijkgesprekken** een consistente aanwijzing geven dat de beheerder een grotere rol kan spelen dan uit formele beheermodellen alleen zichtbaar wordt.

De praktijkgesprekken laten zien dat goed beheer verschillende vormen kan aannemen. In Colijnsplaat ligt het accent op sfeer, ontmoeting en het snel oppakken van lokale ideeën. In Aardenburg ligt het accent sterker op ondernemerschap, programmering en actief gebruik van het gebouw. In Nisse is juist luisteren naar het dorp, terughoudendheid en laagdrempeligheid bepalend.

De beheerder kan daarmee meerdere rollen vervullen:

- gastheer;
- organisator;
- programmeur;
- ondernemer;
- verbinder;
- praktisch probleemoplosser;
- aanspreekpunt voor gebruikers.

De belangrijkste factor lijkt niet te zijn of een beheerder betaald, vrijwillig of zelfstandig is, maar of de **rolopvatting** past bij de **lokale situatie en maatschappelijke opdracht**.

Tegelijk is sterke persoonsafhankelijkheid een risico. Zowel Aardenburg als Colijnsplaat laten zien dat veel kennis, relaties en energie bij één persoon kunnen samenkomen.

Daarom moet goed beheer niet alleen effectief zijn, maar ook voldoende overdraagbaar worden georganiseerd.

10.5 Voorwaarden voor een duurzame exploitatie

Een duurzame exploitatie vraagt om meer dan voldoende omzet.

De enquête laat zien dat inkomsten doorgaans uit **meerdere bronnen** bestaan. Zaalverhuur, horeca en gemeentelijke subsidie zijn het belangrijkst, aangevuld met activiteitenopbrengsten, fondsen, sponsoring, donaties en andere inkomsten.

Tegelijk liggen belangrijke risico's bij energie, onderhoud, verduurzaming en investeringen.

Daaruit volgt dat een duurzame exploitatie ten minste vraagt om:

- een inkomstenmix die past bij gebruik en functie;
- beheersbare vaste lasten;
- helderheid over onderhoud en investeringen;
- voldoende gebruik;
- passende tarieven;
- bestuurlijke en financiële deskundigheid;
- ruimte voor maatschappelijke toegankelijkheid.

De praktijkgesprekken benadrukken daarbij de balans tussen maatschappelijke opdracht en verdienvermogen. In Nisse moet prijsstelling passen bij de schaal van het dorp. In Colijnsplaat worden kleine lokale initiatieven bewust laagdrempelig gehouden. In Aardenburg ondersteunt ondernemerschap juist een actieve maatschappelijke functie.

Een duurzame exploitatie is daarom niet hetzelfde als maximale commerciële opbrengst. De relevante vraag is of het verdienmodel voldoende middelen genereert om de maatschappelijke functie duurzaam mogelijk te maken.

10.6 Voorwaarden voor toekomstbestendig functioneren

Toekomstbestendigheid is breder dan exploitatie.

Een dorpshuis kan financieel stabiel zijn en toch kwetsbaar zijn door **gebrek aan opvolging**. Het kan sociaal sterk functioneren en tegelijkertijd voor een grote renovatieopgave staan. Het kan een goed gebouw hebben, maar onvoldoende aansluiting vinden bij jongeren of nieuwe inwoners.

De enquête laat daarom verschillende dimensies van toekomstbestendigheid zien:

- vrijwilligers en bestuur;
- opvolging;
- gebruik en bereik;
- gebouwkwaliteit;
- energie en verduurzaming;
- financiële stabiliteit;
- professionele ondersteuning;
- samenwerking met gemeente en maatschappelijke partners.

Een belangrijk resultaat is dat de voorkeur bij toekomstbestendig beheer verschuift richting hybride vormen met betaalde ondersteuning.

Dat moet niet worden gelezen als een algemene overgang naar professionalisering. Het wijst eerder op behoefte aan **ondersteund lokaal eigenaarschap**: vrijwilligers en lokaal bestuur blijven belangrijk, maar worden waar nodig aangevuld met betaalde deskundigheid of coördinatie.

Toekomstbestendigheid vraagt bovendien om aanpassingsvermogen. Een beheermodel moet kunnen reageren op demografische verandering, nieuwe maatschappelijke functies, veranderende vrijwilligerscapaciteit en gebouwopgaven.

10.7 Betekenis voor de Zeeuwse praktijk

Voor Zeeland is de belangrijkste conclusie dat uniform dorpshuizenbeleid slechts beperkt mogelijk is.

Gemeenten kunnen gedeelde uitgangspunten formuleren rond bijvoorbeeld:

- toegankelijkheid;
- ontmoeting;
- maatschappelijke functie;
- goed bestuur;
- financiële transparantie;

- veiligheid;
- onderhoud.

Maar de feitelijke beheervorm moet ruimte laten voor lokale verschillen.

De **praktijkgesprekken** ondersteunen dit sterk. In Nisse wordt expliciet benoemd dat wat in het ene dorp werkt niet automatisch naar een ander dorp kan worden overgezet. De vier Zeeuwse praktijkgesprekken laten bovendien daadwerkelijk verschillende werkzame combinaties zien.

Voor de Zeeuwse praktijk betekent dit dat beleid beter kan beginnen bij een **lokale diagnose** dan bij een voorgeschreven model.

Daarbij moeten in ieder geval sociale, functionele, organisatorische, fysieke en institutionele omstandigheden worden betrokken.

Dat maakt ook duidelijk waarom beleid voor dorpshuizen niet volledig los kan worden gezien van andere beleidsterreinen. Wonen, zorg, welzijn, vrijwilligersbeleid, verduurzaming, voorzieningen, erfgoed en leefbaarheid werken allemaal door in de positie van het dorpshuis.

10.8 Zeeuwse bevindingen in breder perspectief

De Zeeuwse bevindingen sluiten op meerdere punten aan bij het landelijke materiaal.

Ook buiten Zeeland is vrijwilligersbeheer een belangrijke basis, terwijl **multifunctionaliteit** vaker samengaat met hybride of professioneel ondersteunde organisatie.

Ook het onderscheid tussen een klassiek verenigingshuis, een multifunctionele voorziening, een zorggericht netwerkhuis en een ondernemender exploitatievorm is landelijk herkenbaar.

De Zeeuwse enquête voegt vooral een duidelijk toekomstsignaal toe: lokaal eigenaarschap wordt nog steeds belangrijk gevonden, maar veel respondenten zien de toenemende complexiteit niet vanzelfsprekend meer als volledig vrijwillig draagbaar.

De **landelijke analyse bevestigt** bovendien dat subsidie op zichzelf geen beheermodel bepaalt. Verschillende vormen van publieke ondersteuning komen in uiteenlopende exploitatiemodellen voor.

De Zeeuwse praktijk staat daarmee niet op zichzelf. De opgaven rond vrijwilligers, professionalisering, gebouw, maatschappelijke functies en gemeentelijke samenwerking zijn breder herkenbaar.

Wel is de manier waarop die opgaven samenkomen altijd lokaal. Juist daarom is landelijke vergelijking vooral nuttig als toetsing en inspiratie, niet als blauwdruk.

10.9 Beantwoording van de centrale onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Welke **beheervormen van dorpshuizen** passen bij verschillende typen Zeeuwse dorpen, en hoe verhouden deze beheervormen zich tot **sociale cohesie en omgevingsfactoren**?

Op basis van de terugkerende patronen en de samenhang tussen de tien onderzochte bronnen kan de centrale onderzoeksvraag op hoofdlijnen als volgt worden beantwoord.

Er bestaat geen vaste één-op-éénrelatie tussen een bepaald type dorp en één specifieke beheervorm. Zowel dorpen als dorpshuizen bestaan uit dynamische combinaties van kenmerken en organisatievormen. De passende beheervorm ontstaat daarom uit de verhouding tussen verschillende vormen van draagkracht en complexiteit.

Een **vrijwilligersgedragen model** kan goed passen wanneer de sociale draagkracht groot is, voldoende mensen verantwoordelijkheid willen dragen, de bestuurlijke organisatie functioneert en de dagelijkse exploitatie relatief overzichtelijk blijft. De landelijke analyse ondersteunt dat sterk bewonersinitiatief relatief vaak samengaat met vrijwilligersbestuur.

Een **hybride model met betaalde ondersteuning** wordt vooral kansrijk wanneer lokaal eigenaarschap aanwezig is, maar de dagelijkse belasting, openstelling of benodigde deskundigheid te groot wordt om volledig vrijwillig te dragen. De verschuiving in de enquête richting hybride toekomstmodellen ondersteunt deze richting.

Een professioneel of ondernemend model kan passen bij voorzieningen met intensief gebruik, bredere openingstijden, multifunctionaliteit, horeca of bovenlokale gebruikers. Voorwaarde is dat maatschappelijke toegankelijkheid en lokale binding voldoende worden geborgd. De casus Aardenburg laat zien hoe ondernemerschap en maatschappelijke functie elkaar kunnen versterken.

Een **pachtmodel** kan geschikt zijn waar horeca een belangrijke exploitatiemotor vormt en voldoende marktpotentieel aanwezig is, maar vraagt expliciete afspraken over tarieven, lokale gebruikers en maatschappelijke functies.

Een **sterker publiek of institutioneel ingebed model** ligt meer voor de hand wanneer het dorpshuis structureel meerdere publieke functies vervult, bijvoorbeeld rond onderwijs, welzijn, zorg of sport, en wanneer de functionele en institutionele complexiteit hoger is.

Een **collectief of coöperatief model** kan passen waar sterke bewonerssturing en organiserend vermogen aanwezig zijn, maar de beschikbare bronnen bieden onvoldoende grond om de verspreiding of werking daarvan in Zeeland stevig te beoordelen.

De relatie met sociale cohesie is daarbij duidelijk maar begrensd. Sterke cohesie en burgerinitiatief vergroten de mogelijkheid om lokaal verantwoordelijkheid te dragen. Zij zijn echter niet voldoende wanneer functionele complexiteit, gebouwopgave of bestuurlijke belasting te groot worden.

De relatie met omgevingsfactoren is eveneens contextueel. Ligging, voorzieningen, identiteit, toerisme, geschiedenis en demografie kunnen de functie en gebruiksmogelijkheden van het dorpshuis beïnvloeden, maar bepalen niet zelfstandig de beheervorm.

De kernconclusie luidt daarom:

Een beheervorm past bij een dorpscontext wanneer zij in balans is met de **sociale draagkracht** van de gemeenschap, de **functionele complexiteit** van het dorpshuis, de **organisatorische capaciteit**, de **fysieke opgave** van het gebouw en de **institutionele ondersteuning**. De kwaliteit en passendheid van de beheerder vormt daarbij een belangrijke verbindende factor.

10.10 Grenzen aan de conclusies

De conclusies moeten worden gelezen binnen de reikwijdte van het onderzoek.

De enquête omvat 34 respondenten en is **niet representatief** samengesteld voor alle Zeeuwse dorpen en dorpshuizen. De respondenten zijn bovendien relatief sterk betrokken bij dorp en dorpshuis, waardoor vooral het perspectief van de actieve dorpsgemeenschap zichtbaar is.

De vier praktijkgesprekken bieden inhoudelijke verdieping, maar vormen geen gestandaardiseerde steekproef. Zij ondersteunen het begrijpen van mechanismen, niet het bepalen van de frequentie waarmee die mechanismen in Zeeland voorkomen.

Ook de drie verkenningen hebben ieder beperkingen. De dorpentypologie is breed en internationaal en bevat veel variabelen die niet allemaal op Zeeuws dorpsniveau zijn getoetst. De dorpshuizentypologie bevat bruikbare ideaalprofielen, maar de genoemde aantallen per type zijn niet gebaseerd op daadwerkelijk geanalyseerde microdata van 324 dorpshuizen. De landelijke relatieproef is gebaseerd op 56 gecodeerde voorzieningen en kwalificeert haar statistische resultaten nadrukkelijk als exploratief en niet-causaal.

Daarom kunnen uit dit onderzoek geen harde uitspraken worden afgeleid als: een dorp met kenmerk X moet beheermodel Y toepassen.

De kracht van het onderzoek ligt elders. De verschillende bronnen wijzen consistent op een aantal terugkerende dimensies en mechanismen. Daardoor kan voldoende onderbouwd worden geconcludeerd dat toekomstbestendig dorpshuisbeheer vooral een **contextueel matchingsvraagstuk** is.

Het ontwikkelde afwegingskader moet dan ook niet als classificatiemodel of beslisboom met automatische uitkomst worden gebruikt. Het is bedoeld als hulpmiddel om het gesprek over passend beheer beter te structureren en om zichtbaar te maken waar draagkracht sterk is, waar kwetsbaarheden ontstaan en op welke dimensie ondersteuning nodig kan zijn.

Daarmee vormt het onderzoek een onderbouwde basis voor het handelingsperspectief in hoofdstuk 11.

11. Handelingsperspectief en aanbevelingen

11.1 Uitgangspunten voor contextgericht dorpshuizenbeleid

De belangrijkste beleidsmatige consequentie van dit onderzoek is dat dorpshuizen niet vanuit één uniform beheermodel moeten worden benaderd. De bronnen laten juist zien dat verschillen tussen dorpen, gebouwen, gebruikersgroepen en organisatorische capaciteit te groot zijn voor een standaardoplossing. De kern van toekomstbestendig dorpshuizenbeleid ligt daarom in **contextgericht maatwerk**.

Dat betekent niet dat ieder dorpshuis volledig los van algemene beleidskaders moet functioneren. Gemeenten en provincie kunnen wel degelijk gezamenlijke uitgangspunten hanteren, bijvoorbeeld rond maatschappelijke toegankelijkheid, goed bestuur, financiële transparantie, veiligheid, onderhoud, verduurzaming en inclusiviteit. De feitelijke organisatie van bestuur, beheer en exploitatie moet vervolgens kunnen verschillen afhankelijk van de lokale omstandigheden.

De synthese in hoofdstuk 9 laat zien dat daarbij vijf dimensies centraal staan: sociale draagkracht, functionele complexiteit, organisatorische draagkracht, fysieke draagkracht en institutionele draagkracht. Een passende beheervorm ontstaat wanneer deze dimensies voldoende met elkaar in balans zijn.

Voor beleid betekent dit dat niet moet worden begonnen met de vraag: welk beheermodel willen we toepassen? Een betere startvraag is: wat vraagt deze voorziening in deze **dorpscontext**, en welke organisatie kan dat duurzaam dragen?

Daarbij is vooral terughoudendheid nodig met harmonisatie op organisatieniveau. Het gesprek in Nisse maakt expliciet zichtbaar dat dezelfde maatschappelijke opdracht in verschillende dorpen om een andere dagelijkse invulling kan vragen. Ook de andere Zeeuwse praktijkgesprekken laten verschillende werkzame combinaties zien van lokaal bestuur, professioneel beheer, ondernemerschap, gemeentelijk eigendom en vrijwilligersinzet.

Contextgericht beleid vraagt daarmee om een verschuiving van **modeldenken naar diagnose**.

11.2 Gebruik van het contextuele afwegingskader

Het in hoofdstuk 9 ontwikkelde afwegingskader kan worden gebruikt om per dorpshuis systematisch in beeld te brengen waar kracht en kwetsbaarheid liggen.

De eerste dimensie betreft de **sociale draagkracht**. Daarbij wordt gekeken naar sociale verbondenheid, vrijwilligerscapaciteit, verenigingsleven, initiatiefkracht, lokaal leiderschap en opvolging. De enquête laat zien dat juist hier een belangrijk onderscheid nodig is: sociale cohesie kan sterk zijn, terwijl structurele vrijwillige inzet en bestuurlijke opvolging toch kwetsbaar zijn.

De tweede dimensie betreft de **functionele complexiteit**. Hoeveel functies vervult het dorpshuis, hoe intensief wordt het gebruikt, hoeveel gebruikersgroepen zijn er en hoeveel dagelijkse coördinatie is nodig? De landelijke relatieproef laat zien dat multifunctionaliteit sterk samenhangt met meer hybride of professioneel ingebedde exploitatie.

De derde dimensie betreft de **organisatorische draagkracht**. Is het bestuur deskundig genoeg, zijn verantwoordelijkheden helder, is de verhouding tussen bestuur en beheerder goed geregeld en zijn kennis en taken overdraagbaar?

De vierde dimensie betreft de fysieke draagkracht. Daarbij gaat het om gebouwkwaliteit, onderhoud, energie, verduurzaming, eigendom en investeringsverantwoordelijkheid. De enquête laat zien dat deze opgave zelfstandig zwaar kan wegen, ook wanneer het dorpshuis sociaal goed functioneert.

De vijfde dimensie betreft de **institutionele draagkracht**. Zijn afspraken met gemeente en andere maatschappelijke partners helder, is ondersteuning voorspelbaar en zijn rollen rond eigendom, onderhoud en financiering goed verdeeld?

Het kader moet niet worden gebruikt als automatische beslisboom waarin een score direct één beheermodel oplevert. Het is geschikter als **gespreks- en diagnose-instrument**. De waarde zit in het zichtbaar maken van discrepanties. Een dorpshuis kan bijvoorbeeld sociaal sterk maar organisatorisch kwetsbaar zijn, of functioneel zeer complex terwijl het beheer nog volledig vrijwillig is georganiseerd.

Juist zulke verschillen kunnen aanleiding zijn om het bestaande model bij te stellen voordat een acute situatie ontstaat.

11.3 Handelingsperspectief voor besturen en beheerders

Voor besturen en beheerders ligt de eerste opgave bij het regelmatig beoordelen of de huidige organisatie nog past bij de **feitelijke belasting** van het dorpshuis.

De enquête laat zien dat veel dorpshuizen momenteel nog sterk op vrijwilligers draaien, terwijl respondenten bij toekomstbestendig beheer vaker kiezen voor hybride vormen met betaalde ondersteuning. Dat suggereert dat besturen tijdig moeten signaleren wanneer structurele taken niet langer realistisch vrijwillig kunnen worden uitgevoerd.

Een belangrijk handelingsperspectief is daarom het expliciet onderscheiden van:

- bestuurlijke taken;
- dagelijkse beheertaken;
- commerciële of horeca-activiteiten;
- vrijwilligerswerk;
- technische en gebouwgerelateerde taken;
- programmering en maatschappelijke ontwikkeling.

Niet elke taak hoeft door dezelfde persoon of partij te worden uitgevoerd.

Daarnaast vraagt goed bestuur om voldoende kennis van exploitatie, horeca, vergunningen, vastgoed, werkgeverschap of opdrachtgeverschap en vrijwilligersbeleid. De open antwoorden in de enquête laten zien dat vrijwillige besturen soms grote besluiten moeten nemen zonder voldoende praktijkkennis.

Voor beheerders ligt het handelingsperspectief vooral in de kwaliteit van de verbinding met het dorp. De **praktijkgesprekken** laten verschillende werkzame stijlen zien. In Nisse ligt de kracht in luisteren en aansluiten; in Colijnsplaat in gastvrijheid en sociale vernieuwing; in Aardenburg in ondernemerschap en actieve programmering.

Er bestaat dus geen universeel profiel van de ideale beheerder. Wel zijn terugkerende kwaliteiten zichtbaar: gastvrijheid, praktisch verantwoordelijkheidsgevoel, gevoel voor lokale verhoudingen, organisatorisch vermogen en het kunnen verbinden van maatschappelijke en financiële doelen.

Een aanvullend aandachtspunt is overdraagbaarheid. Wanneer veel kennis en relaties bij één beheerder liggen, moeten besturen bewust werken aan documentatie, taakverdeling, vervanging en opvolging.

11.4 Handelingsperspectief voor dorpsraden en bewonersinitiatieven

Dorpsraden en bewonersinitiatieven kunnen een belangrijke rol spelen in het verbinden van het dorpshuis aan bredere dorpsontwikkeling.

De bronnen laten zien dat het dorpshuis niet losstaat van wonen, voorzieningen, demografie, verenigingsleven en **sociale netwerken**. Een reactie uit Koewacht maakt bijvoorbeeld duidelijk dat woningbouw en de mogelijkheid voor jongeren en ouderen om in het dorp te blijven wonen uiteindelijk ook doorwerken in gebruik en vrijwilligerscapaciteit van het dorpshuis.

Voor dorpsraden ligt daarom een rol in het bewaken van de bredere vraag: welke functie heeft het **dorpshuis binnen de ontwikkeling van het dorp** als geheel?

Dat kan betekenen dat dorpsraad, dorpshuisbestuur en andere organisaties periodiek samen kijken naar:

- veranderende bevolkingssamenstelling;
- verdwenen of nieuwe voorzieningen;
- bereik van jongeren en nieuwe inwoners;
- maatschappelijke opgaven;
- kansen voor nieuwe functies;

- relatie met andere ontmoetingsplekken.

Het gesprek in **Nieuwdorp** laat bovendien zien dat bundeling van initiatieven belangrijk kan zijn. Daar wordt benadrukt dat afzonderlijke projecten of fondsenaanvragen sterker kunnen worden wanneer zij voortkomen uit een gezamenlijk beeld van wat het dorp nodig heeft.

Daarmee kunnen dorpsraden helpen voorkomen dat het dorpshuis alleen reageert op losse activiteiten of subsidiemogelijkheden. De inzet moet liggen op samenhang en prioritering.

11.5 Handelingsperspectief voor gemeenten

Voor gemeenten ligt een belangrijke verantwoordelijkheid in het creëren van heldere en voorspelbare randvoorwaarden.

De enquête laat zien dat gemeenten vaak **eigenaar** zijn van dorpshuisgebouwen, terwijl lokale stichtingen verantwoordelijk zijn voor **exploitatie**. Juist in zulke situaties moeten afspraken over onderhoud, verduurzaming, investeringen en dagelijks beheer helder zijn.

Onduidelijkheid hierover kan grote gevolgen hebben. In Nisse leidt onzekerheid over de planning van een gemeentelijke verbouwing direct tot risico's voor huurders en exploitatie. In Aardenburg ontstaan juist formele drempels doordat de juridische positie van de professionele beheerder niet altijd goed aansluit bij subsidieregels voor maatschappelijke activiteiten.

Gemeenten kunnen daarom werken aan:

- heldere eigendoms- en onderhoudsafspraken;
- meerjarige afspraken waar dat passend is;
- voorspelbare communicatie;
- passende ondersteuning van vrijwilligersbesturen;
- ruimte voor lokale verschillen in beheer;
- toegankelijke routes voor maatschappelijke initiatieven;
- vroegsignalering bij bestuurlijke of financiële kwetsbaarheid.

Een belangrijke beleidsles uit de landelijke relatieproef is dat financiële steun op zichzelf geen beheermodel bepaalt. Ondersteuning komt in uiteenlopende modellen voor. Gemeenten moeten daarom niet alleen kijken naar **hoeveel** ondersteuning wordt gegeven, maar ook naar **waarvoor** die nodig is.

Bij een klein vrijwilligershuis kan lichte ondersteuning voor onderhoud, energie of bestuur voldoende zijn. Bij een multifunctionele voorziening kan structurele professionele coördinatie of gedeelde governance noodzakelijk zijn.

Het uitgangspunt moet zijn: ondersteuning **differentiëren naar opgave en draagkracht**.

11.6 Handelingsperspectief voor de provincie Zeeland

Voor de **provincie Zeeland** ligt de rol minder in het voorschrijven van lokale beheervormen en meer in het creëren van voorwaarden voor kennisontwikkeling, ondersteuning en regionale samenhang.

De onderzoeksbevindingen maken duidelijk dat veel opgaven lokaal zijn, maar tegelijkertijd te groot of te specialistisch kunnen zijn om volledig door individuele dorpen te worden gedragen. Dat geldt bijvoorbeeld voor:

- verduurzaming;
- bestuurlijke professionalisering;
- juridische vraagstukken;
- kennis over exploitatie;
- opvolging en vrijwilligersbeleid;
- ontwikkeling van nieuwe maatschappelijke functies;
- vergelijking van beheermodellen.

De provincie kan vooral meerwaarde hebben door dergelijke vraagstukken **bovenlokaal te ondersteunen** zonder het lokale eigenaarschap over te nemen.

Het onderzoek zelf laat zien dat kennis van voorbeelden versnipperd is. Respondenten noemen slechts beperkt concrete dorpshuizen waarvan zij kunnen leren. Dat ondersteunt een provinciale rol in kennisdeling en het toegankelijk maken van praktijkervaring.

Daarnaast kan de provincie gemeenten stimuleren om dorpshuizen niet uitsluitend als vastgoed- of subsidievraagstuk te behandelen, maar als onderdeel van bredere sociale infrastructuur.

De reacties uit Kloetinge, Yerseke en Koewacht laten zien dat de **hoofdopgave** per dorpshuis sterk kan verschillen: fysieke verduurzaming, herstel of versterking van de dorpshuisfunctie, of juist ontwikkeling naar nieuwe maatschappelijke functies.

Een provinciale beleidslijn moet dus ruimte laten voor die diversiteit.

11.7 Professionele ondersteuning zonder lokaal eigenaarschap te verdringen

Een van de belangrijkste spanningsvelden uit het onderzoek is de verhouding tussen professionalisering en lokaal eigenaarschap.

De enquête laat zien dat volledig vrijwilligersbeheer nu nog vaak passend wordt gevonden, terwijl richting de toekomst het **hybride model met betaalde ondersteuning** vaker wordt genoemd.

Dat wijst op een behoefte aan professionalisering, maar niet aan volledige overname.

De landelijke relatieproef laat zien dat sterk burgerinitiatief samenhangt met vrijwilligersbestuur, terwijl multifunctionaliteit in deze verkenning samenhangt met meer professionele of hybride organisatie.

Daarmee ontstaat een belangrijk beleidsprincipe: **professionele ondersteuning** moet **lokale draagkracht** aanvullen waar deze tekortschiet, niet vervangen waar zij goed functioneert.

Dat kan bijvoorbeeld door:

- een betaalde beheerder of coördinator;
- tijdelijke ondersteuning van bestuur;
- gedeelde administratieve dienstverlening;
- technische ondersteuning bij vastgoed;
- juridisch advies;
- professionele vrijwilligerscoördinatie;
- ondersteuning bij exploitatie of programmering.

De vorm moet aansluiten bij de specifieke kwetsbaarheid.

Bij een sociaal sterk maar bestuurlijk kwetsbaar dorpshuis is andere ondersteuning nodig dan bij een professioneel geëxploiteerd multifunctioneel centrum met een grote vastgoedopgave.

11.8 Kennisdeling, intervisie en bestuurlijke versterking

De enquête laat zien dat veel betrokkenen slechts beperkt zicht hebben op voorbeelden en beheeroplossingen elders. Daarmee ligt er een duidelijke kans voor **structurele kennisdeling**.

Die kennisdeling moet verder gaan dan het verzamelen van succesverhalen. De centrale conclusie van dit onderzoek is juist dat modellen niet rechtstreeks kopieerbaar zijn.

Waardevolle kennisdeling richt zich daarom op vragen als:

- onder welke omstandigheden werkt dit model;
- welke draagkracht is nodig;
- welke risico's zijn ontstaan;
- hoe is de verhouding tussen bestuur en beheer geregeld;
- wie draagt gebouw- en investeringsrisico;
- wat gebeurt er bij vertrek van de beheerder;

hoe wordt lokaal eigenaarschap geborgd?

Intervisie tussen vergelijkbare dorpshuizen kan daarbij effectiever zijn dan algemene informatiebijeenkomsten. Een klein vrijwilligershuis heeft andere vraagstukken dan een grote MFA of een sterk horeca-gedreven accommodatie.

Bestuurlijke versterking is eveneens belangrijk. Vrijwillige besturen dragen vaak verantwoordelijkheid voor complexe onderwerpen. De enquête noemt behoefte aan ondersteuning rond exploitatie, pacht, vergunningen, verduurzaming, vrijwilligersbeleid en strategische keuzes.

Een structureel ondersteuningsaanbod op deze onderwerpen kan voorkomen dat problemen pas zichtbaar worden wanneer bestuur of exploitatie al onder grote druk staat.

11.9 Monitoring en vroegsignalering

Een belangrijk gevolg van het contextuele perspectief is dat **toekomstbestendigheid** niet alleen periodiek bij grote beleidswijzigingen moet worden beoordeeld.

Dorpshuizen kunnen geleidelijk kwetsbaar worden. De belangrijkste risico's ontstaan vaak door stapeling:

- vrijwilligers worden ouder;
- opvolging blijft uit;
- een beheerder draagt steeds meer taken;
- onderhoud wordt uitgesteld;
- energiekosten stijgen;
- vaste huurders verdwijnen;
- gemeentelijke ondersteuning verandert.

Wanneer afzonderlijk naar deze factoren wordt gekeken, kan een dorpshuis nog redelijk gezond lijken. In combinatie kunnen zij echter een kantelpunt veroorzaken.

Daarom is eenvoudige periodieke monitoring zinvol.

Op basis van de bronnen kunnen bijvoorbeeld de volgende signalen worden gevolgd:

- ontwikkeling van bestuur en vrijwilligersbestand;
- opvolgingsrisico;
- gebruik en openingstijden;
- ontwikkeling van vaste gebruikers;
- verhouding eigen inkomsten en ondersteuning;
- onderhoudsstaat;
- energie- en investeringsopgave;
- afhankelijkheid van één beheerder of bestuurder;
- ontwikkeling van maatschappelijke functies;
- kwaliteit van samenwerking met gemeente.

De landelijke relatieproef beveelt eveneens aan om basisindicatoren rond vrijwilligers, gebruik, financiën, gebouw en partners beter beschikbaar te maken.

Monitoring moet daarbij geen zware administratieve verantwoordingslaag worden. Het doel is juist vroegtijdig zichtbaar maken waar ondersteuning nodig is.

11.10 Vervolgonderzoek

Dit onderzoek geeft een onderbouwd beeld van relevante patronen en mechanismen, maar laat ook duidelijke vragen open.

Een eerste vervolgstap kan bestaan uit het systematischer toepassen van het **contextuele afwegingskader** op een grotere groep Zeeuwse dorpshuizen. Daarmee kan worden onderzocht of de vijf onderscheiden dimensies in de praktijk voldoende onderscheidend zijn en of aanvullende factoren nodig blijken.

Een tweede mogelijkheid is longitudinaal onderzoek. De enquête laat al zien dat respondenten voor de toekomst vaker hybride beheer verwachten dan zij nu passend vinden. Het is waardevol om te volgen of die verschuiving daadwerkelijk plaatsvindt en welke effecten dit heeft op lokaal eigenaarschap, exploitatie en maatschappelijke functie.

Een derde onderzoeksrichting betreft de rol van de beheerder. De praktijkgesprekken laten zien dat persoonlijke kwaliteiten sterk bepalend kunnen zijn, maar de huidige bronnen zijn onvoldoende om systematisch vast te stellen welke competenties in welke context het meest relevant zijn.

Ook **coöperatieve en collectieve** modellen verdienen verdere aandacht. Zij zijn analytisch relevant, maar de beschikbare bronnen bieden te weinig Zeeuwse voorbeelden om er stevige uitspraken over te doen.

Een vierde richting betreft de positie van jongeren, nieuwe inwoners en niet-gebruikers. De huidige enquête is vooral ingevuld door actieve betrokkenen. Daarmee is relatief weinig bekend over de perspectieven van groepen die juist minder bij dorpshuis en dorpsleven betrokken zijn.

Tenslotte is verder onderzoek zinvol naar de relatie tussen gebouw, eigendom en maatschappelijke functie. De bronnen laten duidelijk zien dat fysieke opgaven een zelfstandige bedreiging kunnen vormen, maar bieden onvoldoende uniforme gegevens over onderhoudsstaat, investeringsbehoefte en energieprestaties om Zeeuwsbreed vergelijkingen te maken.

De **centrale opgave** voor vervolgonderzoek is daarmee niet om alsnog één ideaalmodel te vinden. De meer waardevolle route is om het contextuele afwegingskader verder te toetsen, operationaliseren en verfijnen.

Het uiteindelijke beleidsmatige perspectief van dit onderzoek is daarmee helder. De toekomst van dorpshuizen vraagt niet om uniformering, maar om een combinatie van lokaal eigenaarschap, passende professionele ondersteuning, heldere publieke verantwoordelijkheid en tijdige aanpassing aan veranderende omstandigheden.

De vraag voor dorp, gemeente en provincie is daarom niet alleen hoe het dorpshuis open kan blijven, maar vooral welke organisatie nodig is om het dorpshuis ook in het dorp van morgen zijn maatschappelijke functie te laten vervullen.